

Per Hallström
En skälmroman
Döda fallet

SVENSKA KLASSIKER
UTGIVNA AV SVENSKA AKADEMIEN

PER HALLSTRÖM
EN SKÄLMROMAN
DÖDA FALLET

Per Hallström

En skälmroman Döda fallet

Under redaktion av Per Rydén
och med inledning av Per Wästberg

SVENSKA KLASSIKER
UTGIVNA AV SVENSKA AKADEMIEN
I SAMVERKAN MED
BOKFÖRLAGET ATLANTIS

Per Hallström
En skålmroman
Döda fallet

© 2001

INLEDNING: Per Wästberg
och Svenska Akademien

TEXT: Per Hallströms rättsinnehavare

TEXTREDIGERING, KOMMENTARER

OCH ORDFÖRKLARINGAR:

Per Rydén och
Svenska Akademien

FORMGIVNING OCH TYPOGRAFI:

Anders Ljungman och Johan Melbi

PDF-GENERERING:

Brimer Media och Megin Media, 2003

Innehåll

Per Wästberg: Per Hallströms egenart	vii
En skälmroman	3
Döda fallet	93
<i>Kommentarer och ordförklaringar</i>	211

Per Hallströms egenart

av Per Wästberg

Per Hallström (1866–1960) levde längre än de flesta; han var medveten om ett genetiskt arv. Att dö och försvinna stod för honom tidigt som något »obeskrivligt ljuvt och stort och alls icke skrämmande«. Få har skrivit så mycket om döden och i så ringa grad uppskattat livet; få har blivit så gamla. På den punkten liknar han sin tre år yngre kollega Bo Bergman.

Som person var Hallström omvittnat skygg, förbehållsam, distanserad. Hans hat till Freud föregrep Nabokovs tirader mot »kvackaren från Wien«. Hans ansikte blev sällan fotograferat och han ställde ogärna upp för en intervju.

Jag skymtade Hallström ett par gånger i tonåren, förvånad att finna en av 1890-talets stora vid liv. Han hade ståkrage och en vacker nål genom kravatten. I sin frack satt han alldeles orörlig när Harry Martinson tog sitt inträde i Svenska Akademien 1949. Då hade han varit med sedan han 1908 efterträdde Carl Rupert Nyblom. 1922–1946 var han Nobelkommitténs ordförande, 1931–1941 Akademiens ständige sekreterare.

Oscar Levertin skyllde det kameleontiska hos Hallström på diktarens cerebrala läggning och efterlyste bikt och estetiskt överdåd. Georg Brandes å sin sida tyckte att han svävade ut i poetisk purpur, i »litteratur«. Då protesterade Hallström: »Jag ... har tämligen skarpa ögon och en skarp tunga ibland och hör ej till de fridsamma.«

Lidelsen hos Hallström ligger i hans än bitska än sorgsna moralism, i hans dystra genomskådande av den illusionism som 1890-talets esteter i hans ögon ägnade sig åt. Verkligheten var ingen gobeläng med utströdda enhörningar, den var fragmentariska flisor som man skar sig på och förblödde av.

Ragnar Josephson, hans efterträdare i Akademien, jämförde

honom med Almqvist: samhörigheten med småfolket men utan socialt engagemang, dragningen till exotism och fantasi, grubblat över människans ondska, dubbelklangen av ironi och andakt.

I samlingsvolymen *När vi började* (1902) heter Hallströms bidrag *En sparv i tranedans*. Han ser sig som den grå fågeln bland 90-talets tranor som trumpetar och hoverar sig. Han grubblar över verklighet, idé och dröm. Konflikten kände han igen hos Fröding, den poet han satte högst; och Ola Hansson kände i sin tur igen den hos honom.

Sorglös naivist är han minst av allt; han saknar det bullrande goda humöret och den episka berättarglädjen. Han snärjs av sin medvetenhet om hur illa allting stämmer överens. Urskiljs ett mönster beror det på att disharmonierna slätats ut och tillvarons tvetydighet och lögner kamouflerats. Hos Strindberg älskade han *Ett drömspel* som byggde på samma schopenhauersk-indiska livssyn som hans egen.

Han debuterade 1891 med *Lyrisk och fantasier*, olyckligtvis samtidigt med Fröding, och tvekade länge att kasta sig in i ett författarskap på heltid. Skulle han bli en luffare som tjänar sitt bröd på att berätta i köken? frågade han sig. Men han tog språnget 1897 och hyllades efter några år i den tyskspråkiga världen som Sveriges främste diktare – trots Strindberg och Selma Lagerlöf.

*

Med sina stränga värderingsnormer och moraliska krav framstod Per Hallström som en rättens handhavare. Så var också flera av hans förfäder länsmän i Jämtland och hans farfar rådmann och källarmästare i Söderhamn. En farbror grundade Köpings Mekaniska Verkstad och blev en av landets mer framstående industriledare.

Per Hallströms far, den fjärde av familjens söner, fick däremot ingen skolning utan blev kassör hos »Kungsholmskung-

en«, garvaren Anders Wilhelm Lundin. Kungsholmen var då en föga ansedd stadsdel där det bodde fler arbetare än på de övriga malmarna. Fabriksröken vilade tät över den sociala nöden som symboliserades av Grubbens försörjningsinrättning. Per Hallström har berättat hur han flydde ut i fantasin och dagdrömde om Hektor, Sven Dufva och Frithiof; han såg Dumas' och Walter Scotts gestalter dyka upp mellan Norr Mälarstrands verkstäder.

I en innehållsrik avhandling, *Den unge Per Hallström* (1969), har Rolf Arvidsson tecknat diktarens uppväxt i Stockholm. I över fyrtio år krävde Lundin faderns ständiga närvaro som förtrogen i allt. I sitt palats vid Garvargatan, ritat av F.W. Scholander, var Lundin den välvillige patriarken som likt många av den tidens rika förblev ogift, dock inte barnlös. Anekdoterna surrade kring honom, och Carl David af Wirsén hyllade honom på vers. Han var en mittpunkt i stadens sällskapsliv och kunde ha blivit en dråplig romanfigur.

Per Hallström skonade honom dock; han stod familjen för nära. Conrad Hallström var själv en myndig handlingens man och, enligt sonen, »upptågsmakare av stora mått«. Per var däremot vek och fumlig likt sin omvittnat tysta mor och skrämdes av faderns utåtriktade väsen, säkra gemyt och förakt för svaghet samtidigt som han fångslades av hans humor och berättartalang.

I Garvargatan 5, grannhuset till Lundin, växte Hallström upp i en tämligen välbärgad miljö, vackert inredd av fadern. På ytan var hemmet tryggt och borgerligt. Men de tre döttrarna och två sönerna – Per yngst av dem – var födda utom äktenskapet. Först då de blivit vuxna legaliserade fadern sin förbindelse (1883) – enligt uppgift på Pers önskan. Garvar Lundin såg äktenskapet som ett slöseri med tid och torde ha förbjudit sin mest betrodde medarbetare att tänka på giftermål.

Gudarnas vrede som drabbar med stumhet träffade inte fa-

dern utan sonen som aldrig lyckades artikulera sin uppväxtrauma. Han hade inget emot att det revs för att få luft och ljus, men kring sitt personliga liv byggde han bastioner. Han saknade Strindbergs brist på hänsyn och stängde dörren till den barndomsmiljö som kunde ha försett honom med ett brännande stoff.

Han blev själv den idealist som fadern inte var, hans egen moraliska hållning skulle kompensera för familjens skam. Mot faderns obesvärade sedeslöshet ställde han sin stränga etik för att den vägen avlägsna sig från allt som fadern företrädde. För oss sentida är det svårt att fatta att ett förhållande som barnen ej var skyldiga till skulle te sig så upprörande att det inte ens blev bultande produktivt på doldare nivåer.

Det dunkla och riskabla i sin bakgrund kringgick Per Hallström så metodiskt att han aldrig kom sig för att utnyttja det Stockholm han kände så väl – med undantag för *En skälmroman* samt glimtvis i konstnärsromanen *Våren* och i ett par av de sista novellerna. Det stannar vid antydningar, svävningar, en hemlig porträttlighet här och där. Ett eko studsar mot en dunkel resonansbotten; det mesta förblir utsagt.

På somrarna bodde familjen på Skarpöudd utanför Vaxholm, i nästan två årtionden grannar med familjen Frans Hedberg med sönerna Tor och Karl. Vänskapen mellan barnen Hallström och Hedberg leder tanken till familjerna Nils Ahnlund och Sven Lidman och deras barn på samma ö femtio år senare. Parallellen är slående även såtillvida att det slutna hallströmska hemmet vette mot Hedbergs öppna och lätt bohemiska, där alla barnen blev konstnärligt verksamma och fru Valborg översatte Tolstoj, tidigt Per Hallströms idol bland epiker.

På Skarpö uppförde man teater och diskuterade samtida litteratur. Från sin sextonårsommer har Hallström antecknat vad han läste på originalspråken (Ibsen, Mérimée, Schiller, Tennyson); han framstår redan som en blivande ledamot av Nobel-

kommittén. Frans Hedberg var intendent på Dramaten där sonen Tor senare blev chef. Per Hallström som kom att skriva en rad numera ospelade dramer fick tidigt ett fotfäste inom teatern.

På 1920- och 30-talet bodde Bengt Söderbergh i Hallströms närhet på Skarpö; hans far Fritz var ett år äldre än Per Hallström och kamrat med denne på Teknis. Söderberghs roman *Ur sommarnattens fann* utspelas kring ryska kyrkan vid Birger Jarlsgatan–Surbrunnsgatan; miljön påminner om *En skälmsromans* avsigkomna, mångkulturella Norrmalm.

*

Allt ifrån ungdomen kände Per Hallström »en ängslan för livet med dess hotande nederlag, harm mot allt och alla som levat förut och lämnat livsgåtan så svår och inkrånglad att lösa«. Tidens litteratur vimlade ju av främlingar som hamnat på fel klot. Men för Hallström var ensamheten och isoleringen uppenbart något djupare och mer konstitutionellt.

Rolf Arvidsson hänför den till att föräldrarna, fastän borgerligt välsituerade, inte hade gift sig. Per mobbades av de starkare i skolan och kände sig avvikande, socialt hemlös, utanför gemenskapen. Då han började på Tekniska högskolan bröts umgänget med familjen Hedberg och den litterära stimulansen upphörde. Därtill kom hans påfallande erotiska blyghet.

När Levertin skrev om hans tunna blod, svarade Hallström att förhållanden i hans ungdom snarare än naturanlag hade gjort honom till enstöring och stängt honom ute från positiva relationer till människor och samhälle. »Opraktisk och skygg och ömtåligt stolt till det yttersta« kallar han sig i ett brev till Fredrik Böök 1901. Han antyder att han sållat bort många uppslag därför att hans tidiga erfarenheter var för smärtsamma för att ges ord.

Då han blev färdig civilingenjör 1886 ville han fly, helst söderut. I Spanien hade han en syster och svåger vid Norden-

feldts vapenfabrik i Bilbao. Han tänkte bidra till ammunitions-tillverkningen, men fabriken upphörde. Under dessa år av lågkonjunktur hittade hans kamrater vid Teknis sällan jobb i Sverige utan emigrerade. I S:t Paul, Minnesota, hade Per Hallström en bror i en pälsvävarfirma. Dit for han och blev fascinerad av kvinnorna, folkblandningen, reklamen, affärlivets dynamik. Gabriel var en sorglös äventyrare i faderns efterföljd; bröderna övervägde att leta efter malm i Honduras. I stället hamnade Per som kemist i Philadelphia. Hans arbetskamrater var invandrade tyskar och om dem skrev han sina första noveller.

Philadelphia, »det dummaste jag kunde ta mig till«, blev sinnebilden för drömmens skörhet och livets vidrighet. »Ingen hade tunnare hud att ta emot prövningarna. Mitt yrke passade mig icke, och det var en svår pina att synas som ett och vara ett annat.« Samtidigt kände han en lust att »rädda mitt i gapet på utilismens odjur, hellre än att kittlas av dess svans, ta äventyret framför vegeterandet«. Knut Hamsuns berömda pamflett om Amerika kom ut 1889, alltför sent för Hallström men lagom för att hindra Hjalmar Söderberg att emigrera.

Socialreformator var Hallström inte; det var själva existensen som låg i försåt. Han mötte en munter råhet, en materialistisk kristendom, ett folk som »valt frihetens randiga förkläde till fana«: »På min egen fabrik såg jag massor av okunniga emigranter, lockade av litet högre dagspenning och aldrig upplysta om risken, förgiftade av blyvitt för att dö ungefär när de hunnit stifta familj.« Själv läste han Goethe vid fönstret mot en bakgård, häpnade över kollegernas framtidstro och utnämnde till världens framtida herrar »anglosachserna, detta folk av ordentliga, egoistiska, hycklande spetsborgare, som stulit, arbetat och moraliserat sig till övermakten«.

Hallström var i ungdomen politiskt och socialt radikal. Men återkommen från USA 1890 mötte han en vänster som inte var hans. Den hyllade erotisk frigjordhet, satte individens egen vil-

ja i centrum, betraktade geniet som höjt över moraliska värderingar och förhärligade lidelsen. Allt detta förkroppsligades av Ellen Key, om vilken Hallström sade på äldre dar: »Hon var en härlig människa på sitt sätt. Men jag blev trött på att hon skulle göra tillvaron till ett paradys. Människan är inte född till att vara i ett paradys. Det gick ju illa första gången.«

Hallström blev amanuens i Telegrafstyrelsen. Vid tjugofem års ålder ledde han i västra Medelpad impregneringen av telefonstolpar med metallsalter. Hos sin ungdomsvän, bildhuggaren Knut Åkerberg, mötte han i ateljén vid Artillerigatan Aguéli, Sager-Nelson och andra unga konstnärer, och han gifte sig med Åkerbergs syster.

I romanen *Våren* (1898) blir tidens estetiska diskussion trött-samt förlöjligad, allt medan sekelslutets kvällsdagrar omsveper de unga som den lättaste opiumdimma. Där blir en fattig kvinna målarens hustru: hon dör, tavlan blir berömd. I novellen *En uppgörelse* skrapar en konstnär bort sin drömda kvinnofigur och väljer en gatflicka som modell för att förnya sig på hennes bekostnad. Hallström smålog dystert åt den självförhärligande tro på konstens höghet han mötte hos decenniets författare och konstnärer.

Han medgav att han besvärades av sin obevekliga klarsyn som fick honom att likna en trångsynt människoföraktare. Brutala skogsspekulanter, skrytsamma överliggare, högfärdiga ämbetsmän förbinds av sin pladdrande »sockrade entusiasm« som lakonikern såg ned på. Övermänniskor – det fanns gott om dem på 1890-talet – stod han heller inte ut med. Hans moralism var vinklad från diket upp mot vägen.

Illusionslös antiromantiker, innerst desperat idealist – Hallströms psykologiska mixtur är så sammansatt att hans språk stockar sig ibland. Cynism är det inte fråga om; det gäller att avstå från hyckleri, social fåfänga, falska fasader och ornament och inte ge sig ens inför den förtvivlan som världsordningen

fyller en med. Hallströms nyktra idémänniskor har fått sin skarpblick i dopgåva, och det är vanligtvis mer än de tål.

Den solida penningegoismen, den barnögda pepparkaksliberalismen, den linjeraka ingenjörssocialismen och glanspapperspanteismen är inget för de vilsna fåglar som ensamma har radikalpessimistens sympati. Emil som läser Swinburne i en inskränkt bergslagsstad har köpt ett piano som inte är avbetalt och därför låst. Likt livslögnaren Hjalmar Ekdahl drömmer han fram sin musik, och vi läsare vet att om han någonsin får sätta sig vid pianot skulle det jämra sig brutalt.

Ondskan är självklart närvarande hos Hallström: som oskuld, djurisk drift, skadeglädje, okänslighet. Även bödeln är offer; fegheten och grymheten gillrar nya fällor. I *En liten tragedi* följer Hallström en fyraårs flicka som yrar några dagar och dör. Här faller han masken i ett befriat allvar inför mysteriet. I dödens ocean är livet en osalig ö, på alla sidor omgiven av förgängelse.

Novellen *I blå skogen* – ur *Briljantsmycket* (1896) – öppnar som en fäbodsidyll bland ljusa björkar. Marit är ensam mor som växlar låtar med fadern Nils på en annan fäbodvall. Så blir det höst och hon våldtas och mördas av tolv kolare. Om förbrytelsen som en obeveklig drift skriver Hallström med skrämmande insikt; så var också Dostojevskij den diktare han ständigt återvände till.

Novellen *Törnrosa* är sakligt naturalistisk: den lama flickan styr efter moderns död den barnrika arbetarfamiljen och får fadern att försonas med den bortjagade äldsta dottern, skökan, som vill se hemmet en sista gång innan hon dör i syfilis.

I *Amor* älskar en blind korgmakare en ful medelålders piga. Deras fattiga kärlek blir sällsam som i en historia av Willy Kyrklund. Det löjliga och tragikomiska samsas när den blinde står utanför sin älskades fönster, alltför lycklig »att rymmas under sitt brutna tak, med natten över sig och stjärnorna, som han visste funnos högt uppe, och som skulle vara så vackra«.

Bara fantasin och skapandet ger oss en respit i livslidandet. När Hallström allt ifrån 1922 nyöversatte Shakespeares dramer, var det för att glömma en värld där orättvisa, laglöshet och massegoism bildat regering. Om diktens mening skrev han i novellen *Trädgårdsmästarfrun*. När den lille sonen dog hade hans mor inte råd med kista utan tog honom som ett sjukt sovande barn på tåget hem. För de andra i vagnen berättade hon om allt hon hoppades av sonen. Hon fattade inte hur hon kunde bli så vältalig; hon återuppväckte honom i sin fantasi och ingen anade något. »Det var lyckan, hon satt med i famnen, räddad från livets växlingar.«

*

En utgåva av Per Hallström i Svenska Akademiens klassiker-serie kunde exempelvis rymma tolv noveller ur sju samlingar; de skulle höra till de minnesvärda från perioden 1894–1928. En princip i vår utgivning är dock att undvika urval för att i stället presentera hela verk. Här föreligger två korta, sinsemellan mycket olika romaner.

Under norrländska resor i början av 1890-talet sysslade Hallström med konflikten mellan naturmakt och människa. Historien om Döda fallet lockade honom »genom katastrofens väldighet, underligt inramad i ödemarkstystnad« som han skrev i nyutgåvan 1923. I Ragunda fann han en krönika från 1853 av prästen J. A. Englund. Den »tillhandahöll fantasien fakta till underlag för en tydlig och levande syn«.

Verklighetens Magnus Huss (1755–97) tömde den 7 juni 1796 Ragundasjön på några timmar och tystade det trettioåttameter höga fallet Storforsen som förhindrat timmerflottning till Bottenhavet och hejdat laxens vandring uppströms. Vårfloden bragte förödelse längs Indalsälven ända ned till havet. Det våldsamma förloppet överraskade. Avsikten var att sänka sjön någon meter och skapa en mindre rädda för flottning.

Den bankruttrade köpmannen från Sundsvall åstadkom en legend och en naturrevolution: kvarnar och sågverk krossades, laxar hängde sönderslitna i träden. Året därpå omkom han på midsommarafton under färd nerför älven. Kroppen återfanns någon månad senare vid Lide där han begrovs. Ryktet gick att en bonde i Fors skjutit honom.

Planerna att bryta igenom sandåsen med vattenspolning var gamla. Jämtland var Sveriges mest isolerade kulturbygd och detta var kanaldrömmarnas tid, med Christopher Polhem som en av de första. Den faktiska bakgrunden har grundligt studerats av Erik Lönnroth, Birgitta Ericsson och andra forskare i *Döda fallet och Ragundasjön* (1990). Ragundabönderna hade mot gällande förbud grävt en kanal som med hjälp av vårfloden öppnade en ny älvfåra.

1803 blev bönderna i Ragunda och Stugun slutligt frikända och ansågs ha handlat i ett gott syfte. Detta kallar Erik Lönnroth »en rättsskandal som har få motstycken. Den politiska makten har låtit verkligheten bli juridiskt mörklagd för all framtid.« Först 1976 hölls den sista juridiska processen om fiske och åkermark som förlorats. Ragundasjöns tömning markerar för Lönnroth »övergången från det äldre, statiska jordbrukarlandet Sverige till dagens moderna och dynamiska industrination, ett »ingenjörssverige«. I det skeendet är Magnus Huss »varken skurk eller övermänniska men en duktig entreprenör och en våghalsig affärsman. Hans roll var tragisk men inte särskilt ärofull.«

För Per Hallström är Vild-Hussen mer än så: »en ensam förelöpare till en annan tid än hans«, en kapitalistisk världserövrare »med det rätta djärva och lystna sinnet«. Naturen är till för att kuvas och bli vinstgivande. Vild-Hussen är uppfinnaren som röjer för ny odling men blir hatad som en mördare.

Han tecknas mot sin motsats, den Rousseausvärmande drömmaren Olof-Gabriel, namngiven efter författarens farfar i Sö-

derhamn. Denne har sänts till Ragunda prästgård för att han i Uppsala varit för revolutionär. Författarens sympati ligger hos Magnil, halvt adoptivdotter halvt tjänsteflicka i prästgården. Hon ser snart i Olof-Gabriel en mellansvensk skönande. Även Huss uppvaktar henne men finner en pliktmänniska som avstår från lycka.

Han är vildhjärnan som gör sig till skapare och försyn. Han är bärsärk och brännvinsadvokat, hämningslös drömmare och nykter organisatör. Han utnämner Indalsälven till sin motståndare och livsbekräftelse. När han trotsar den blir den vidunderet som kräver hämnd. Här ligger Hallström nära Selma Lagerlöf – med en naturmystik byggd på egen iakttagelse.

Olikt intendenten Borg i Strindbergs *I havsbandet* är Vild-Hussen en praktisk övermänniska. Men när han på väg till kungen i Stockholm skriker ut sitt segerjubel är det förgäves, ty »med vidöppen famn, lik en rovfågel som skjuter ned på bytet, störtade han ned i det fräsande svallet...«.

Hallström imponerades inte av energi och mannakraft, bara av dem som ger sitt öde en tragisk vikt. Storhetsvansinnet har sin egen komik, när det ställs mot en stum natur.

Likt Strindberg och Hjalmar Bergman älskar Hallström den drastiska personkarakteristiken. I *Döda fallets* upptakt samlas några figurer kring Vild-Hussen på krogen i Sundsvall. En avskedad lektor »livnärde sig på skulder och där dessa, utan hans eget åtgörande, sveko, på lektioner med köpmanssöner, dem han undervisade i främmande språk och genom sitt avskräckande exempel i försiktig och laglydig levnadskonst«. Herman är en fänrik »som aldrig sett krig och en äkta man som aldrig sett fred ... Fiender hade han inga – det var hans öde – men hans klandrare, vilka voro alla de som använt honom i hans verkliga livskall, lantmäteri, vidhöllo, att den räta linjen för honom var ett i alla avseenden ofattbart begrepp.«

Idag är Döda fallet en turistattraktion, med kaféer, bygde-

spel, rundvandringar kring klyftor och branter. Anblicken är kuslig, trots att mycken vegetation hunnit få fäste efter två seklar.

*

Enligt Rolf Arvidsson tyder upptakten till *En skälroman* på att Hallström planerat en episk skildring av garvar Lundin. Men han förmådde inte närma sig 1870-talets Kungsholmen. I stället skapade han på Norrmalm ett hus av oanad etnisk mångfald. Det ägs av katolska nunnor som håller flickskola – såsom Franska skolan startade i en flygel till Spökslottet vid Rådmansgatan. Bland hyresgästerna är en rysk klockare som pryglar sin hustru och tar hand om den lilla kyrkan samt en rysk pop som tecknas med gogolsk humor. I huset bor en judinna som är gråterska och en mamsell Schiller som är katolik och bakar oblat. Därtill snickare Bolin, svensk och död i början av historien.

Per Hallström skrev romanen efter det att hans far dött och gjort honom fri från hänsyn. Tuve Blomdahls jakt på chiffonjén med lönnfacket kan härstamma från en av faderns historier ur antikvitetsbranschen. Av Hallströms anteckningar framgår att han varit inne på en släktroman om garvar Lundins storborgerliga later och »ärvda karaktärslöshet«. Han ville framställa »ett myller av liv som tycks ändamålslost, men visar människors lidelse, blindhet och barnslighet«.

En skälromans första kapitel, som inte hänger helt samman med fortsättningen, kan vara resterna av den ambitionen. Att romanen om Lundin aldrig skrevs hör sannolikt ihop med att de båda familjerna levde i en symbios som sonen Per fann obehaglig.

I det fattiga Stockholm där *En skälroman* utspelas skapas nya förmögenheter fast ingen vet hur: »Hantverksmästare blevo fabrikerer och deras fruar ovänner med sitt käraste gamla

umgänge.« Tuve Blomdahl drömmer om att leda in havet i Sahara, om Suez och tunnelbyggen, om Rockefeller, Stanley, Darwin. Han är rusigt förförd av sin samtid där »människosnillet besestrar allt«.

Ingenjör Blomdahl är, likt Per Hallström en gång, en stockholmare utan resurser. Han inbillar sig att han har del i framgång och välstånd, fast han är arbetslös och familjen har det eländigt. Han är en Felix Krull i byrålädsformat, han vill rida på det ekonomiska uppsvinget och flyta på den nya teknikens vågor. Det gäller att hänga med: »Nysilvergaffeln drog gränser mellan hjärtan och själar, där den demonstrativt och undervisande förde till den onaturligt hopsnörpta munnen stekt fågel och svart vinbärssylt vid supéerna.«

Ändå var det på det hela taget en glad och borgerlig värld, »naivt förnöjd med efterklang i känslor och ord utan aning om den kritikens och upprorets anda som redan räckt sin hand mot klocksträngar av mässing eller yllekordong för att stiga direkt in med fötterna otorkade«.

Grannen, snickare Bolin, får slag. Den chiffonjé han hjälpt Blomdahl att sälja fast den tillhör hyresvärden har försvunnit. Jakten på den är romanens ämne, men att jaga genom Stockholm har, säger författaren, ett egenvärde såsom yrseln hör till karusellfärden.

Den verkliga huvudpersonen är staden med dess virvel av intryck, möjligheter, falska inbillningar. Sökandet ger Blomdahls liv ett mönster, ett syfte; han ser glimtar av ett borgerligt leverne bortanför hans egna tillgångar, byter gestalt efter dem han umgås med, månglerskor eller överstedöttrar, och låter ett välvilligt ljus falla över tillvaron.

Jag inbillar mig att Tuve Blomdahl är allt som Hallström inte var men i skrivandets ögonblick kunde tänka sig vara: amoralisk aktör med oberättigad självtillit, en upplysningsman höjd över all vidskepelse. Han bedrar och bedåras, lånar sig fram,

lever i alla avseenden över sina tillgångar. Han är du och bror med alla och tas för en välbeställd borgare som kan läsa en matsedel och spela ett parti kort. Inget är honom främmande, där han fräckt blandar sanning och lögn. Kort sagt en skälm. Och för en sådan är den rörliga staden, torgets myller, krogens glam den självfallna tiljan. Vore han ensam funnes han inte. Bara genom att speglas i andras blickar blir han verklig.

Han bor i gårdshuset men passerar genom det fina husets bakdörr för att värdigt träda ut på gatan. Han återvänder samma väg »med minen hos en som väl använt sin dag«. Han håller inga tider, hans infall är hans karta. För en skälm finns inga lås mellan villastaden och bordellgatan, mellan salongen och bakgården.

Chiffonjén är kärnan i hans bedrägeri men också – enligt Hans Lindström i en uppsats om skrattet hos Hallström – en förevändning för att fritt få navigera genom världsmyllret. Stanna hos familjen är omöjligt för den som ständigt vill dupera med en ny mask, ett oprövat tonfall. När han hittar sin chiffonjé hos en ockrare och hälare i Klara, lyckas han lura till sig mycket mer pengar än den är värd. Han gör sitt fattiga hus lyckligt med sina gåvor och åstadkommer en livets julafton.

Romanens svarta humor ligger i att Blomdahl glatt ställer upp på framgångsvärldens villkor utan att fatta att den hånskrattar åt honom och hans halvsvaltande familj. Han kastar sig fram i vågorna och märker inte att han hamnat under ytan. Han hör till de förtryckta och misslyckade men besegrar oss läsare därför att han möter sin tillvaro med narrens vilda rop. Härliga tider, strålände tider!

Blomdahl är från början kuggad av tillvaron men skrattar alla olyckskorpar rakt i synen. Den grymma världen vägrar han att se eftersom han i sin roll av skälm får den att snurra så fort att den inte blir gripbar. På bokens sista rad försvinner han i snöryran, med Pelikan på Söder som »en hägring i ett fantastiskt fjärran«.

Böök tror att Hallström är hemligt förälskad i den lättsinnige fantasten. Enligt Hans Lindström reducerar Böök felaktigt *En skälmroman* till »ett försonande skimmer av komik över livets elände« för att vi inte ska kunna avgöra »var löjet slutar och sorgen börjar«. I sin essä *Om humor och satir* (1895) fördömer Hallström en sådan humor som trötthet och kapitulation. För humoristen är skrattet en kudde, för satirikern ett vapen.

Även i Hallströms varierade författarskap är *Döda fallet* och *En skälmroman* olika till stil och tonfall. Det som förenar dem är att deras antihjältar är så absurda, Vild-Hussen genom sina anspråk att med ett tekniskt genombrott skänka en bygd välstånd och sig själv odödlig ära, Blomdahl genom att inbilla sig att själva hans sökande efter rikedom ska upprätta familjen och göra honom till kvarterets hjälte och en förebild för Stockholms moderna utveckling. Vild-Hussens väg mot undergången är fanatikerns, Tuves sangvinikerns.

I romanform är det bara i dessa verk som Hallström går in i, och ut ur, gestalter som bör ha varit hans livshållning djupt främmande. Ändå är de inte enbart avskräckande exempel på två slags övermod, på en i ordets ursprungliga mening farlig slagfärdighet. Deras öden fångar honom, kanske därför att han själv – det visar hans artiklar och essäer – känt en vredgad lust att mästra och påverka tillvaron, nationen, kulturatmosfären. Men som den konstnär han är håller han sig tillbaka och lämnar åt oss att begrunda och moralisera över dem som vågat och förlorat allt.

*

Politiskt väckte Hallström uppseende med sin envisa kamp mot hatet mot »det ensamma Tyskland« under första världskriget. Han ropade som en Cassandra: president Wilson och Lenin ledde från var sitt håll världen ut i de upplösta normernas träsk. Hans egentliga diktning upphörde inför lögnens och humbugens bråddjup.

En gång hade han gått i 1 maj-tåg och förklarat att han aldrig ville sitta i Wirséns akademi. Snart tedde sig demokratin för honom som ett spel mellan elit och pöbel. Hans konservatism blev den besviknes som ej längre ville lyssna till nya signaler; han tycks ha funnit en trotsig glädje i att vara inopportun.

Han höll på unionen Sverige-Norge och på boerna. Han drömde om en stark kungamakt och fruktade »medelmåttans regemente«. Han förlöjligade samtidigt svärmeriet kring mid-sommar och hembygdsgårdar och detta att bli så svensk att man tuggar grankåda och ser vättar bakom varje enbuske. Det var en udd riktad mot Verner von Heidenstam, vars *Hans Alienus* han fann så sövande att den krävde gymnastik.

Hallström ogillade människor som tog sig ton. Om Heidenstam skrev han att »det är mer än tålmod kan lida att se en väderkvarn agera Don Quijote«. Sin egen fosterlandskänsla delgav han Heidenstam i ett brev från Capri 1899:

»Mig har det tyckts att vi gjort för litet, varit för små, att det enda vi verkligen ha att vara stolta över, det är det mörka, stora, susande landet, det unga språket, som väntar sin blomstring, och fonder av heder och friskhet som ligga i vårt folk, allt det outtalade, det ännu ofödda, men levande. — — — Min patriotism har troligen icke varit mindre än andras, men den har varit karg och tvär.«

Hans lågmälda lidelse hade inget fädernesland utom i en idealitet och en moral som inte hörde samtiden till. 1880-talets förbättrarnit och 90-talets skönhetsförkunnelse, det ena decenniets vardagskostym och det andras söndagsstass, var honom lika främmande. Men han kritiserade mindre samhället än tillvaron som sådan. Värdenihilismen bekämpade han och drog med tveklös stålpena gränsen mellan ont och gott. Den osjälviska kärleken, medlidandet och döden är det enda som förmår skänka ett ögonblick av gemenskap med allt levande mitt i fördömsen att vara till.

Även i hans sista noveller, från sent 1920-tal, står sken och verklighet, lycka och plikt mot varann. Det är en oerhörd mängd olika människor från skilda epoker som fångas i sina illusioner, ställs inför ödesdigra samvetsprov och tecknas med en svårefterhärmlig blandning av ironi och medkänsla.

Döden är den makt som ger även de ömkansvärda och enfaldiga en storhet. Hallström beskyddar de dödsmärkta, mest dem som inte är medvetna om det. Med sin osentimentala insikt sveper han i *En simpel tragedi* ett förlåtelsens skimmer över ångbåtspassageraren som uppvaktar uppasserskan i försalongen utan att veta att hans fästlös likkista står på övre däck.

Hallström skiftar språklig gestalt mellan böckerna, byter stämningläge från poetisk klärobskyr till vass insinuation. Resonerande inslag växlar med naturlyriska. Övåntade stilbrytningar gör honom svårfångad. Han kan därvid påminna om den långt yngre Lars Göransson som på 1940-talet uppskattande läste *Thanatos* och *De fyra elementerna*.

Per Hallströms omfattande poetiska produktion, hans tendensdramatik och kulturpolemik torde vara svåra att väcka till liv; han var den förste att inse det. Men hans fantasi, misantropi och klarsyn i personlig syntes räddar hans finaste berättelser undan tiden. Han sökte något som var starkare än hans tanke: en verklighet som inte förflyktigas.

Glömskan har likt en dykarklocka slutit sig kring honom. Dock finns i djupet syre kvar. Denna klassikerutgåva önskar lyfta en märklig diktargärning och ett förbisett författarskap upp ur skuggorna.

EN SKÄLMROMAN

I.

Det var framåt mitten av sjuttioalet, en tid som för vår uppfattning redan börjar få över sig idyllens behag och osannolikhet. Stockholm visade då föga av de storstadslater, vilka nu hänföra och berusa så många bland oss och pålägga dem förpliktelsen att bränna sitt ljus i båda ändar för att vara värdiga att spela med i en så grandios miljö.

Inga förvuxna och pretentiöst torftiga husrader hade stampat sönder graniten i utkanterna för att sedan stå där tafatta och stirra mot skogen ur hundra ögon, som om de ville krypa ned i jorden och gömma sin nakenhet. Man hade ännu icke plöjt fram de stora ljusa gatorna som inskärpa sanningen att parallella linjer aldrig kunna råkas, hur de än bära sig åt, och se så förtvivalde ut över detta faktum. Man hade alltså icke heller prytt dem med dessa bakade fasader som stå vertikalt buktade likt skärmar av korrugerad plåt och så tydligt visa, var varje våning har sitt finaste rum med pianot i. Den djärva fantasi, som i andra stilarter drivit fram de otaliga vårtlika eller spetsiga småtornen som ett slags arkitektoniskt hudutslag av elakartad karaktär, vilade ännu i framtidens sköte. Allt var utan glans och anspråk. Staden gick över i landsbygden utan att märka det själv.

Det skedde medelst små gula trähus med fristående trappor, plankomgivna trädgårdar med lusthus, sandtäckter, tobaksland med torklador, planktrottoarer, där maskrosorna lyste i dammet bredvid, väderkvarnar på klipporna som vredos kring allt efter vinden och vakade över att det hela förblev orört. Längre in kommo stenhusen i en eller två våningar, den nedre rappad med grovt grus i putsen, smala portar med klapp, [fotjärn på trappstegen](#), vitmossa med [berberis](#) mellan innanfönstren eller

bomullsvadd, på vilken strötts **noppor** av gult och rött yllegarn för att tillfredsställa skönhetskravet.

Men så kom Drottninggatan!

Den var storartad, lång och rak som en kägelbana med tre kyrktorn borta i det blå att rulla klotet emot. Den var allvarlig och sträng med tämligen mörka, höga hus, oklanderliga i sin hållning och hederligt upplinjerade på ritbrädet utan fantasi eller egentlig smak, men också utan bluff och lögn. Där var platsen att gå och vara medveten om att man bodde i ett kulturcentrum, en huvudstad. De flesta människor kände varann, åtminstone av omtal, och visste hur aktningvärda de voro. Herrarna gävo sig tid att **göra halv front** mot andra trottoaren och svänga med hatten på ett sätt som anstod Nordens fransmän, och vars finesser inhämtades utanför Dramatiska Teatern. Under promenadtiden kunde det ibland se ut, som om körbanan kantades med svarta marschaller, utan lågor naturligtvis, men ändå imponerande nog. Vid gatans nedre del fanns det butiker, nästan en i varje hus, men de hade icke börjat knuffa undan murarna ännu, och följaktligen togo de och alltihop sig solitt ut.

Strömmen var sig lik, slottet också, vilket det icke är nu längre. Vaktparaden sopade var dag en samfälld och enkel känsla av nyfikenhet, vördnad och familjeglädje dit upp. **Första maj var de kungligas demonstrationsdag**, och de demonstrerade för våren. De gjorde det så kraftigt, att menigheten gick med sommarkläder utan att frysa.

Det fanns knappt hälften så mycket folk i Stockholm då som nu. De voro strängt indelade i »bättre« och »sämre«. De senare, intellektuellt kännetecknade av att de **stavade nymåladt utan d**, kändes icke alltid vid benämningen, men funno sig utan knot i sakförhållandet. De förra funno sig villigt i båda delarna.

De bodde åt gatan, i våningar av växlande storlek, allt efter innehavarens förträfflighet, men samtliga gärna så obekvämt och så fult möblerade som möjligt. Förmaket, eller, om man

hade högre vyer, »salongen«, var allra värst. Ögat gladdes där av [solferinorött](#) och kvistrik valnöt, eller kornblått och svart päronträ. Träsnideriet bjöd på markens och trädens blommor och frukter, konstlöst kastade på varandra. [Trymåerna](#) på de smala murpelarna mellan fönstren gingo från golv till tak med sina förfärliga förgyllda ramar. I dem såg tiden sitt ansikte med samma välbehag som förr eller sedan, herrarnas ännu gärna mellan polisonger, damernas under [valk](#) och [lockchinjong](#).

Klänningarna uttryckte ännu en viss vemodig saknad efter [krinolinen](#), som på reträtten från [Gravelotte och Sédan](#) blivit [turnyr](#), även den dömd till undergång redan och smältande ihop i blygt behag. Den ståtliga stamformen åter hittades nu av barnen på vindar och i garderober och användes under förtjusning till bur att leka menageri i. Garneringarna, helst mycket mörka, visade arkitektonisk fantasi och monumental hållning. De avbildade trappor, plåttak, ledstänger, allt i så avgjorda färgmotsättningar som möjligt och rikt prytt med ficklock, källargluggar och rader av stora överklädda knappar överallt, där de icke kunde tänkas göra nytta.

Var det bal, och det hände ofta, speglade glasen ett upprört hav av oskuldsvit [tyll](#) och bara axlar, som snurrades kring i valsens vilda takt med drunknande män i vågorna, kamelior som ramlade av stjälken, förgätmigej som höll sig, emedan den var konstgjord, och en rymd av ljuslågor som osade och flämtade i draget.

Utanför stodo långa rader av hyrvagnar, och bredvid i snön trampade stelbenta kuskar som luktade brännvin, men när de fingo ovetit därför, förbannade sig på att icke ha förtärt en droppe, och sysslolösa stirrade upp mot rutorna och tänkte med eller utan vemod: »där kan man roa sig«.

När barnen gingo förbi speglarna, slunko de ihop i ryggen och skämdes en smula. Man hade varit angelägen att inskräpa hos dem, att de voro fula, obegåvade och aldrig kunde bli nå-

got. De hade det tämligen otrevligt i våningens mörkaste rum. När de vuxit upp, kunde till gengäld all livets fest och frihet stå som en trollvärld för dem, och ungdomens övermod ingav dem vissheten, att nu var prövningens tid överstånden och mest intet annat att göra än njuta triumfens sötma.

Det sämre folket bodde i allmänhet i gårdshuset och hade det oftast trångt, men funno en hel del förnöjelse i att prata om det intressanta liv som fördes av dem som hade det präktigare. Titlar och värdigheter fröjdade icke blott innehavarna utan gävo ett slags estetisk njutning åt var och en som bara förde dem i munnen; fattigdomen åt sitt bröd utan mycket av avundsjukans bitterhet och kunde så ta sig helt värdig ut. Hade den tak över huvudet, fick den vara glad, ty det var bostadsbrist, beroende på ekonomiskt uppsving. Det var nu skogsarbetarna i Norrland drucko den champagne, som det skulle talas på ännu i tjuugu år efteråt, ja kanske i denna dag. Stockholm var också yrt i huvudet av den och yrvaket oförberett på tidens krav.

Den borgerliga idyllen bar redan förgänglighetens märke i blommen.

Förmögenheter sköto upp, utan att man riktigt förstod hur det gick till, som om den fasta marken plötsligt kastat sig och skapat höjder och djup. De betraktades med misstro av de kringstående och framkallade ofta förlägenhet hos innehavarna, som funno sig på en scen och icke kunde sina roller. Rörelsen spred sig nedåt. Hantverksmästare blevo fabriker, och deras fruar ovänner med sitt käraste gamla umgänge. Ätandet med kniv blev råhet, nysilvergaffeln drog gränser mellan hjärtan och själar, där den demonstrativt och undervisande förde till den onaturligt hopsnörpta munnen stekt fågel och svart vinbärs sylt vid supéerna. Lillfingrarna kröktes i behagsjuka, armbågarna kröktes också och stötte vasst i grannens sidor, bäst det var. Det göts många tårar av dylika anledningar, och uttalet av franska ord vållade munterhet och sorg.

Men på det hela var det en glad värld, borgerlig som den var i sitt innersta, naivt förnöjd med efterklang i känslor och ord och utan aning om den kritikens och upprorets ande som redan räckt sin hand mot klocksträngar av mässing eller **yllekor-dong** för att stiga direkt in med fötterna otorkade. Det var det **tredje ståndets** sista klassiska period, och att man icke hade idéer att leva på hindrade icke att man levde gott. Hade man icke pengar, lånade man, ty krediten var förträfflig. Det var nu de glansfullaste universitetssnillena togo upp den länge efteråt traditionella summan fyrtiotusen riksdaler på sin framtid, en pant som sedan icke kunde inlösas. De hyllades emellertid som dristiga gudar, och behöllo sin självkänsla, ibland till och med sin hälsa, ty vitaliteten var stark och ofördärvad.

Originella idéer var det, som sagt, icke gott om, men originella personligheter med egendomliga vanor och förhållanden överflödade i den stora småstaden. Alla kände dem mer eller mindre och hade sin glädje av dem, anekdoterna löpte runt som ringar efter ett kast i stilla vatten och voro roligare för var gång de upprepades.

Ja, det är omöjligt för den som vid den tiden var bara barn att göra rättvisa åt dess egenart, helst om det hela, så föga imponerande det var, ändå mest skrämde och förvirrade en icke praktiskt lagd natur. Proportionerna vilja förryckas i minnet. Husen voro så höga, de fullvuxna så långa, och man själv så liten, där man gick och längtade till jul och sommar och fantasiens värld. Man såg bara i glimtar, och ibland kunde man icke gissa vidare, och just ingenting förstå. Men man snuddade vid en hel del, där man lekte med kamrater på de stora granngårdarna och hörde prat. Tiden tänkte icke mycket på barnen, alltså hade de kanske bättre åskådarplatser än nu. Och för mitt minne står en underlig miljö av folk och händelser, som jag fick se in uti, några sällsamma figurer som locka mig till reflexion och gissning ännu. Det blir en hel liten historia, komisk helst, efter

den icke har betydelse nog att bära en annan stämning. Den är icke mycket värd, den saknar helt och hållet den lidelse och de övernaturligt stora känslor i kärlekslycka och kärleksve, vilka fördelaktigt utmärka modern verklighetsdikt och göra den så olik modern verklighet. Men den handlar också om sjuttio-talet, en mycket avlägsen tid.

II.

Huset låg högt uppe på Norrmalm och myllrade av skilda folkslag och religioner. Det var som om de flytt för bostadsnöden liksom för en världsomfattande översvämning till denna räddande klippa. Katolska systrar rådde om egendomen och hade en skola där, vari de med en viss klassisk och klosterlik hållning meddelade uppfostran åt flickor i franska språket och antagligen även andra oviktigare ämnen. De innehade nedre våningen av det stora huset åt gatan och på andra sidan inkörporten ett mindre, allt med räfflade fönsterglas avstängt från världen och föremål för gissningar och misstro. På andra sidan den stora och sandade gården hade de en park med ett så högt plank omkring, att man bara såg det svarta taket av ett kapell längst borta mellan päronträden. I rasterna marscherade eleverna dit, ordnade efter längd, och parvis hand i hand. De föreföllo att vara födda på det viset, likt siamesiska tvillingar och fyllda av en enda, övernaturligt sedesam själ. Före gick en av nunnorna med nyckel i vänster hand och den högra hela tiden svängande, liksom om hon hade ringt med en osynlig klocka. Det skulle ange takten för gången och även, tycktes det, för det behärskade jämnmått i arbete och förströelse som skulle bli det välsignade utbytet för livet av en strängt grammatiskt-moralisk uppfostran, med eller utan den enda allmänna och sanna tron.

Skådespelet var imponerande och mystiskt att se på. Det tycktes, att andehänder skulle fatta om alla de små svängande flåtor som hängde efter ryggarna och ringa in [avoir och être](#) i var hjärna. Det låg något av förtrollning och saga över det hela. Man tänkte på [Råttfångaren i Hameln](#) och paradisiska lustgårdar, där tiden höll sig utom muren. Men man skulle gärna ha

varit med, trots en smula skräck för det främmande och för så många flickor, om man därigenom kunnat få del av de stora katolska päronen som svällde långt ut på hösten mellan kronornas dimvåta blad. Sådan frukt fanns icke till på jorden annars, och man fick ovillkorligen respekt för den och allt som hörde dit.

Det kunde man däremot icke ha för ryska kyrkan som var placerad i en vagnhusliknande byggnad vid en av bakgårdarna utan både päron och äpplen. Även dess prästerskap hade föga personlig glans att dela med sig av.

Popen var visserligen en oklanderlig och stilla man som med uppvikt rockkrage och blygsam hållning ensam gick i procession till sina ensliga ceremonier i kvällningen. Han hade stort grått skägg och stor familj och bodde i det stora huset. Barnen hade en viss exotisk charme över sig med de främmande namnen, Basile, Michel, Irène, och något mjukt och smidigt försiktigt i sitt väsen och tal som bibehöll det okändas lockelse kring dem. Om sin religions mysterier yppade de intet, utom att påskägg spelade en roll i den, ett mycket tilltalande och vackert drag. Men kantorn drog ohjälpligt ned nationaläran.

Han bodde i gårdsbyggnaden och slog tid efter annan sin hustru, så att jämmerropen hördes runt omkring. Varför han gjorde så var en gåta för alla, då hon var en liten nätt varelse som mest satt och stirrade framför sig bakom vita gardiner i sina rum en trappa högre upp och aldrig talade med en levande själ, även då hon tog sin promenad på gården, sedan mörkret fallit. Om han hade supit, hade det förklarat mycket, men han gick synbarligen lika nykter och lika ensam som **Robinson** i sin främmande värld. Han hushållade för sig själv i sina tomma rum med en järnsäng och en **samovar**, kom ut frusen i en tunn rock och såg mot himlen så skyggt, som om den hade förbjudit honom att göra det. Därefter skakade han på sig och försvann i sin oeldade kyrka, dit ingen människa kom annat än legatio-

nen på kejsarens födelsedag. Han spelade jämt där, bara för att hålla sig varm, antog man. Men gårdskarlen, som stannade med sin kvast vid kyrktrappan och lyssnade, försäkrade att musiken var gripande. Den kom honom att frysa om ryggen och snyta sig i ett, liksom när hans eget syndafördärv och frälsningens ljuvhet öppnades för honom – på ett baptistiskt väckelsemöte.

Han var ung, hade knollrigt hår och en grovt rysk, muskig och olycklig ansiktstyp.

Det kunde icke undgå att slå alla, att den religion och kult, vars välsignelsebringande inverkan han kyrkoåret om var så gott som ensam om att mottaga med ett sådant resultat, icke kunde vara av bästa art, för så vitt han icke, liksom vissa blommar, just tvinade av för mycket vattning.

Det sista var den förklaring som gavs av hans närmaste granne, ingenjör Tuve Blomdahl, en man som var fri från vidskepelse och stolt däröver och som till en av sina många favorittexter just hade den om alla religioners allt människovärde förintande verkan genom världshistorien. Han bodde bredvid och under de båda makarnas våningar och skall visa mera av sina förhållanden och öden, när vi komma vidare.

I detta hus inrymdes också snickar Bolin med familj och gubben som sopade gården och ryska kyrkan – båda på nedre botten – samt mamsell Schiller, någonstans i översta våningen. Hon var tyska och katolik, båda delarna på ett mildt och förskrämt sätt. Någon av hennes yrke har jag aldrig senare känt eller ens hört omtalas; hon försörjde sig med att baka oblat för kyrkligt behov. Hur hon gjorde det vet jag icke, men hon bar bort den färdiga varan i en svart och guttaperkklädd spånkorg, liknande modisters. Hon hade något av den hemlighetsfulla värdighet som präglar alla dem som ha att göra med kyrkliga ting och mysterier; för henne själv var kanske det största mysteriet, hur det kunde gå ihop med utgifter och förtjänst,

ty kundkretsen var nog bara den föga talrika katolska. Men hon var en så fågelaktig och torr liten gammal varelse i rostigt svart, att hon nästan kunde tänkas leva direkt på sitt bakverk.

Hur hon än kunde uppta barnfantasierna, var hon dock icke det sällsammaste numret på denna märkvärdiga gård. Högst uppe i det stora huset bodde en medelålders judinna som hette Pauw. Hon var gråterska, det vill säga, hon hade att på tillsgelse infinna sig vid stamförvانتers bårar för att efter urgammal sed ge uttryck åt de anhörigas och den kvarlevande menighetens orientaliskt häftiga sorg. Till känsloutbrottet kommo väl även en del i handling visade plikter mot de döda, även de naturligtvis av föga muntrande art; – kort sagt, det var omöjligt att tänka sig en dystrare sysselsättning.

Ingen kännare av mänskligt sjäsliv och den komensationens lag, som genomgår detta, skall då bli förvånad att höra, att fru Pauws vardagliga och privata lynne var ypperligt, ja nästan uppsluppet glatt. Av anständighetshänsyn höll hon det dock nere vid en torr men robust humor. Hennes tårar voro liksom tragiska skådespelares patos värda alldeles för mycket att slösas på egen förbrukning. Följaktligen bar hon sina knappa villkor med glatt mod och snusade diskret, lika mycket för njutningens skull som för att hålla sina ögons källor klara och beredda. Endast tidvis, då det dog för litet judar, kunde hon vara nästan ledsen och till och med upproriskt stämd. Eljest uttryckte hennes kloka och kvicka kråkblick absolut förnöjelse med världen, sådan den var, och en skeptisk misstro, att någon skulle kunna finna på ett förnuftigt ändringsförslag ens i det minsta. Hennes mustascher förlånade henne en stridbar och manlig typ, men famnens mjukhet och proportioner väckte en föreställning om storhjärtad moderlighet med rymlig plats för den bästa och djupaste ro.

Hon var tjänstvillig även mot levande och en stor hjälp för

den fattiga änkan i vindskupan bredvid som hade två bleka och snälla döttrar, den ena [fallandesjuk](#).

Sådan är personlistan och sådan scenen för berättelsen; det är alltså ingenting vidare av nöden för att börja.

III.

En klar och blåsig söndag i november stod ingenjör Tuve Blomdahl vid ett av sina fönster – han hade icke många – och såg ut över den stora sandplanen, där vindilarna från gatan rörde upp damm i långa kurvor och till sist lade sig på sidan som rullade tunnband.

Han tänkte på dessa [kroklinjers ekvation](#), [tydligan parabelns](#), och log i medvetande att genom sin insikt i människoandens stolteste erövringar behärska naturmakterna. Han tänkte på kometernas rymd, och vilket löjligt litet stoftkorn vår jord var i den och fann sig ytterligare växa i känslan av överlägsenhet över den okunniga och vulgära hopen. Han tänkte slutligen på Sahara och det franska förslaget att leda in havet dit. Genom sin dristighet tilltalade det hans fantasi, och som alltigenom praktisk karl var han förtjust över de lysande ekonomiska utsikter det öppnade. Redan övergången från dromedar- till ångbåtsdrift för person- och fraktrafik måste bli icke blott döden för en massa humbugssromantik, utan re-vo-lu-tio-ne-rande – han njöt av att rulla ordet i sitt vida svalg – revolutionerande genom besparad kraft och tid.

Själv hade han ett sådant överflöd på båda delarna och i synnerhet den sista, att han visst icke behövde hushålla därmed, men egoism var hans minsta fel. Kunde han icke glädja sig över egen välgång, var han förtjust över andras och tog om möjligt litet åt sig i all triumf. Han beslöt också nu på stående fot att göra vad på honom berodde och hålla ett uppmuntrande föredrag om Sahara i någon av sina många [sällskapsordnar](#), kanske i den glada »Sviagris« eller den solidare »Litteraturvännerna«. Ämnet skulle bli honom en befrielse, ty hans tillvaro just nu var tröstlösare än någon öken.

Så skulle det naturligtvis icke få förbli, ty människosnillet besegrar allt. Men människosnillet kunde ibland göra dumheter, och det hade ingenjör Tuve Blomdahl gjort. De lågo för resten rätt långt tillbaka i den tid, då han ännu icke nått till andlig mognad, men först nu hade de riktigt visat sina ansikten. Hans historia var följande:

Redan i skolan hade han blivit en märklig figur i sin krets och utvald till andra öden än de vanliga. Det hade icke alls berott på några lysande framgångar i studierna, som han alltid skötte med ett visst storslaget slarv, vilket resulterade i många ombyten av läroverk (på grund av orättvisa och trakasserier). Det hade en mycket säregnare och förnämre grund. Det var egentligen hans ovanliga dopnamn som skapat honom. Sådant är icke så ovanligt, namnet har alltid stor betydelse. Det har makt över fantasien, egen och andras, till godo som till ondo, och fantasien betyder kanske mest av allt. Naturligtvis äger en växelverkan rum; om slumpen också skrivit mannens namn, är det han själv som ger det rätta uttalet. För att ta det stora exemplet Napoleon skulle han lätt ha blivit löjlig med sin italienska grannlåt, om han icke gjort den respekterad, men uppkallad på vanligare sätt, skulle han också ha varit en vanligare man.

Så var kanske ännu mer fallet med ingenjör Blomdahl. När gossarna ropade Tuve över skolgården och varhelst de mötte honom på gatorna som ett glåpord, en kvickhet, kunde han ha blivit krossad av det. Han kunde ha fått den böjning på axlar och rygg, liksom för befarade snöbollar, vilken förutbestämmer en människa till en **kuschad** och glädjelös tillvaro. Men det föll honom med hans friska och fräcka gemyt aldrig in att ta sin namnkunnighet som annat än en utmärkelse, och därför blev den det. Liksom det ofta är oförklarligt, varför just den i klassen skall bli klassens dumhuvud och syndabock, så går det lika godtyckligt till med utväljandet av den, vars minsta livsytring är humor och förnöjelse. Den unge Tuve bar sitt namn högt

som en oförbrännelig rolighet och formade sitt väsen därefter. Populariteten gav överlägsenhet, överlägsenheten gav idéer och vyer.

Han hade den hos oss icke ovanliga hågen för mekaniska ting. Hörde han, att en klocka var sönder, utbad han sig tjänstvilligt att få avhjälpa felet och skruvade med iver och sakkännedom delarna isär. Ibland satte han också ihop dem igen, och ingen kunde då märka någon skillnad mot innan de kommit i hans hand. Men vanligen vållade ett uppskov, att hjul eller **spärrhakar** kommo bort, och så måste urmakaren ta vid. Därmed var emellertid hans begåvning som ingenjörssnille och uppfinnare fastslagen, och han kunde ta den opraktiska och löjliga skolundervisningen lätt.

Det var på samma sätt med det som kan bli föremål för analytiskt skarpsinne och högljudd diskussion i en skolklubb, politik, religion, litteratur. Den rikt utrustade gossen satte fingret i det och petade sönder alltsammans under rullande talförhet. Delarna blevo liggande i en hög, och somligt kom bort, men det märkte ingen. Tuve blev en röst, en **voluminös** sådan, för det missnöje som oroligt rörde sig i tiden efter den alltför långa och sömniga idyllen. Han imponerade. Han var född med **tidningsmannens ofelbara »vi«**.

Själv var han knappt missnöjd. Han njöt utesägligt av sin stämma och höll av både dem som tjusades av den och dem som motsade och blevo stukade; en värld, som höll honom med båda slagens publik, erbjöd det väsentligaste han begärde av den. God kredit därtill, och han var lyckligare, än om han haft en stor inkomst, ty att låna, det var att känna och uppöva sin makt över människor. Aldrig stod tillvaron rikare för honom och den han höll under armen, än när de vandrade omkring på hemväg efter punschgillet och in i enskildheter diskuterade någon ny och storslagen affär. Varannan lykta var släkt, och de återstående virvlade som skorstenseld för blicken. De tomma ga-

torna gåvo den förträffligaste resonans åt tal och steg, och morgonrodnaden kom gyllene och ljuvlig. Den som återsåg honom nästa kväll fann oftast helt andra förslag uppe, men var lika välkommen att vara med på dem. Det var en evig karusell, där krets rörelsen och yrseln var allt, och vad man satt på av oväsentlig betydelse. Det kunde vara delfiner, gunghästar, örnar eller ballonggondoler. Tuve gick som hästen innanför, han drev det hela kring och vevade musiken på samma gång, outtröttlig, fnysande av glädje och livslust, med stolt gång och öronen rätt upp.

Han blev bror med alla ännu lättare än vanligt i vårt gemytliga samhälle, ty ingen kunde kalla honom vid annat än dopnamn. Han hade intet annat, liksom furstarna, och det var också något av Guds nåde över honom, av flärdfri, folklig och bred läggning, som det passade tiden.

Hans studier hade icke hunnit till regelmässig avslutning, hans arbete gjorde det sällan, och hans uppfinningar aldrig. Han hade för bråttom, han sprang ifrån sig själv och kunde aldrig hinna fatt en så jämn god löpare, men han var ständigt på vippen till det och förlorade icke modet.

Så kunde han ha hållit på och haft det sorglöst hur länge som helst, ty det var banklånens och förhoppningarnas tid. En lätt båt bars av villiga vågor, om man bara inte tog för många i den. Men det var det han gjorde, han gifte sig. Det hade han icke behövt, ty ingen väntade det av honom, flickan själv i sin enkelhet allra minst. Han gjorde det dels på bravad för att trotsa ett inskränkt samhälle, dels av gott hjärta och för att ytterligare blända med ädel fördomsfrihet den han förtrollat med sitt yttres glans och sitt lekande skämt. Resultatet hade slutat med att överraska honom själv.

Här satt han nu i en liten våning åt gården, utan inkomst, med fyra barn och en hustru som närmast var jungfru med obetalad lön och däremot svarande humör.

Det första, med våningen, var nästan det som besvärade honom allra mest. Hans naturliga meddelsamhet och [sangviniska](#) fantasi togo lätt formen av skryt, till vars ursäkt, om sådan behövs för ett så vanligt fel, det bör nämnas att han utövade det lika friskt, om det beredde honom fördel eller skada. En gång, när han tappat sin klocka och vid tillhörighetens efterlysande tillfrågades, om den var av silver eller guld, svarade han utan den ringaste tvekan: guld, ehuru han därmed miste varje utsikt att få igen den, ty den var av den ödmjukare metallen. För en sådan man var det hårt att icke bo åt gatan.

Men han visste reda sig. Under någon förevändning skaffade han sig nyckel till det stora husets port och använde alltid denna. Där skilde han sig obevekligt från varje sällskap; och tusende historier om skakande husliga olyckor omöjliggjorde varje tanke på att göra besök.

De husliga sorgerna fattades heller icke, men de voro av hoppöst tarvlig art. Hustrun saknade fantasi och humor, gjorde grått gråare och måltiden smaklös. Hon envisades med att se saker sådana de voro i dag och icke sådana de skulle bli i morgon och att byta tankar därom utan att ha några som voro värda det namnet. En fruhatt med tilltufsade gula rosor var hennes stolthet och fyllde hennes huvud med krav, ehuru den i och för sig var mer, än hon någonsin drömt om. Hennes språk var platt, liksom figuren, och hon imponerade icke ens på pantlånanen. Alltså fick han gå själv till denne. Barnen voro klena av dålig kost, och den äldste gossen, för vilken han tänkt sig en lysande, frisk och glad tillvaro, måste ha järnställning om kängorna för att motverka följderna av [engelska sjukan](#). Deras uppfostran kunde han icke göra mycket för.

Detta sista beredde honom dock föga bekymmer, ty det hade icke undgått hans vakna blick, att tron på uppfostrans betydelse är en av gott folks många vidskepelser. I regel slog det så ut, att barnen blevo något rakt motsatt föräldrarna, den slarviges

ordningsmönster, girigbukens slösare, den gudliges förnekare och förnekarens **kolportörer**. Själv ville han sina barn alltför väl att på något vis stänga vägen för dem. Det kommande släktet, fullkomligheten byggd på jorden, var hans religion, den han med patos bekände. Alltså, och här kom humorn till, gav han sig själv till spillo och lade på intet vis beslag på de dygder som skulle göra det kommande släktets stig lätt och rosenströdd. Han bar följderna för sig; det fick fördelarna en gång.

Medan fadern redbart följde det färdiga programmet, hade barnen att på egen hand finna ut sitt. De voro snälla, bleka och skygga för främmande. Som det lätt händer dem som ha det svårt i denna värld, i synnerhet om det är barn, skapade de sig en fiktiv värld, där de hade det bättre. De äldre hade en gång varit på besök hos farfadern nere i Lister, de drömde och talade jämt därom, och för de minstas frågor och fantasier togo proportionerna allt större mått. I verkligheten var trakten långtifrån paradisk, mest ett jätterös av sten och morängrus med odlad jord i små skrevor, och farfaderns rikedom var därefter. Men i stadsbarnens minne flödade där av mjölk och honung, och när de kommo riktigt nära någon av kamraterna på gården, skröto de om, hur härligt de haft och skulle få igen, om lyckan så ville. Hemma kröpo de samman i ett rum som låg för sig, numera nästan bart på möbler, och som icke kunde eldas. Där frossade de i hopp och planer, tills kylan drev dem ut i köket.

De sutto just nu i krets på golvet därinne och hade en riktigt lycklig stund för sig i tomheten, medan fadern med sina större resurser drömde hela gården full i den muntra blåsten.

Plötsligt kom där i en dammvirvel ett annat, kroppsligare föremål, en svart manshatt av kullig form som rullade in från gallergrinden åt gatan.

Blomdahls blick följde den genast med falklik skärpa, och hela hans långa ansikte lyste av förnöjelse. Äntligen hände det något.

Den har blåst av huvudet på en full karl, var hans naturliga slutsats. Denne hade fått för mycket i det.

Och han höll nästan av den okände och skänkte honom sin högaktning för att han söp på trots mitt på dagen, mitt under högmässan.

Det är storslaget, sade han till sig själv, det är Bellman. Just vad det hela är värt också! Nu måste han in efter hatten som hjular i väg så nätt. Det kostar på den hedersmannen. Skall bli roligt att se, om han kan **dubblera** hörnet, när blåsten tar i honom. Där är han mycket riktigt!

Det var en lång man i tarvlig helgdagsdräkt med en röd halsduk som var uppryckt ur bröstet och fladdrade med ändarna. Han lutade framåt med de långa armarna fåktande efter stöd och snarare föll än sprang. Hans groteska rörelser lockade till idel munter medkänsla. Han följde precis dammvirvelns **paraboliska** väg med hatten ett par steg framför sig, men han gjorde intet försök att ta fatt i den och tycktes ej se den. Detta väckte den erfarne betraktarens uppmärksamhet.

Han är illa därän, tänkte han, han är kanske icke full alls utan sjuk. Det går icke länge.

I och med detsamma föll mannen, just där vindilen tog slut, som om bara den hållit honom uppe med annat viljelöst och flyktigt gods och nu lämnade honom åt sitt öde. Och icke nog därmed, det var som om något annat lämnat honom på samma gång, vilket ännu gett ett visst samband åt hans rörelser. Lemmarna ramlade i en hög likt tillfälligt hopställda ting. Det bleka ansiktet och hjässans glesa hårtestar voro bekanta i ett; det var snickaren på nedre botten.

Därmed kom allvaret över ingenjör Blomdahl med plötslig skugga, som om ett moln dragit för solen. Den belysning som låg över gården fick något kallt och naturvidrigt. Bolin hade varit mellanhand åt honom vid vissa diskreta försäljningar av de möbler som stått i det tomma rummet och som måst föras

bort utan värdens vetskap. Kvällen förut hade han hämtat den kostbaraste och längst sparade av dem, en stor **chiffonjé**. Om han nu låg redlös där ute, kunde man befara, att affären var osäker; var han sjuk, kunde den anses förtvivlad. Penningarna behövdes genast och ytterligt väl. Ingenjör Blomdahl flög ut genom dörren och nedför trappan, stötte i förstugan ihop med snickarens hustru, men hann fram före henne.

IV.

Det var intet tvivel om hur det stod till. Snickar Bolin var varken sjuk eller full, han var död. Han hade träffats av slag utanför sin port, just som han slitit upp rocken för att kunna andas. Nu hade han andats ut, medan en polis misstänksamt följt honom med blicken, oviss om han hade rättighet att ta honom i en portgång. Folk på gatan stod ännu vid grinden och log åt äventyret.

Ingenjör Blomdahl fann deras uppförande hjärtlöst och var utom sig, att det hela kunnat ske. Där gick en nykter och arbetsam man, en enkel och plikttrogen hantverkare från själva kyrkan hem till de sina, från själva gudstjänsten. Och trakasserad av myndigheterna, övergiven av allt och alla, dog han ute i sanden framför sina egna fönster! Var det underligt, om litet var misströstade och gav upp sitt ärliga försök i en sådan värld?

Han genomborrade polisen, som nu hunnit in, med förbitterade blickar och sade honom, att han skulle anmäla honom, han knöt näven åt himlen och tycktes vilja anmäla även den för en högre instans. Han hann också med att tänka på sin chiffonjé.

Hustrun eller änkan, som hon nu var, uppförde sig mycket lugnare. Hon var djupt förtvivlad och lika blek som den döde, vars hatt hon tog upp och efter en flyktig avdämning sökte fästa på hans huvud i ett slags föreställning, att det eljest såg opassande ut. Hon visste, att hans hjärta var dåligt, och hade genast förstått vad som hänt, utan den ringaste svårighet att sätta sig in i någon vidd av olycka. För henne och barnen betydde det nöden, ty hennes förtjänst på strykning skulle icke förslå stort. Men så gick det till i världen, och man hade att stå för slaget.

Det såg alltså ut, som om ingenjör Blomdahl var den närmast träffade av olyckan, och det var icke utan, att han njöt av att göra stora gesten och känna sig intressant, verksam och upprorisk. Konstapeln imponerades av honom och fann inför en sådan sorg och stränghet blott matta ord till sitt försvar, ehuru han visste med sig, att icke ha gjort något mot reglementet, eller över huvud taget någonting alls. Han föreslog att hämta läkare och erhöll bemyndigande därtill i en ton som tydligt angav honom som mördaren och nu ställde honom fritt att lugna sitt usla samvete med vad formaliteter han som den kalla och hjärtlösa maktens representant kunde finna på. Därmed gick konstapeln, förvirrad och tveksam själv och djupt nedtryckt av sitt yrkes impopularitet.

Men kring de kvarvarande samlade sig en grupp av gårdens bebyggare lika fort, som sparvar flocka sig, där ett par slagit ned. Det var, som om de flugit direkt från sina fönster, i ett ögonblick voro rutorna tomma och gården full. Folk, som annars aldrig hälsade eller visste av varandra, pratade och viskade ihop. Jungfrur gräto och talade om för varann, hur särskilt uppskakade de blivit, och vad för fysiologiska uttryck detta tagit sig. Barn trängde sig fram och schasades undan, däribland den avlidnes egna pojkar, hos vilka nyfikenheten och iveren att vara med, där det hände något, ännu knappt hunnit ge rum för någon annan rörelse.

Nunnorna sände ut sin städerska för att ta reda på vad som stod på och kommo strax efter själva med [luktsaltsdosor](#) i sina smala händer, beredda att lämna vad tröst och hjälp som kunde fordras av dem. Ingenjör Blomdahl, som den ende bildade och språkkunnige i hopen, tog villigt på sig att inviga dem i förloppet.

»[Il y a ung menuisier](#)«, sade han med de sydländskt livliga åtbörder, utan vilka han antog, att även den korrektaste franska för infödda skulle vara obegriplig, »c'était ung coup, ynn [bataille](#). Il est crepé.«

Därmed trodde han sig uttrycka, att det var fråga om ett slaganfall, och att mannen **kreperat**. Det blev tyst omkring honom av respekt för hans talanger. De världsfrämmande systrarna stodo också alldeles tysta och stela framför honom. Deras ansikten lyste smala och bleka i den blanka hårramen; de stirrade mot hans rullande ögon och slängande armar med en förfäran, som artigheten blott halvt dolde.

För så vitt de kunde få någon mening ur vad de hörde, måste de tro, att här var slagsmål å färde under inflytande av starka drycker, ja att det drog ihop sig till ett folkupplopp, möjligen av religiösa grunder. Det kunde lätt vända sig mot dem som värnlösa främlingar av annan tro än landets. De voro nog beredda att offra sina liv och sågo gärna **martyrpalmen** vinka, men det var blott mänsklig natur, att de darrade inför den vilde och fanatiska mannen som ögonskenligen nyss begått dråp.

»**Il mord**«, tillade ingenjör Blomdahl med sin gravlikaste bas för att riktigt klargöra, att snickaren var död.

Nu ansågo de, att det skulle varit lättsinne att stanna längre. Det var hot i varje hans åtbörd. De drogo sig tillbaka, värdigt först och med ett uttryck av kristlig heroism i sina bruna ögon, som skulle ha rört stenar. Men när de hunnit utom räckhåll, tog fasan överhand. De svängde helt om och sprungo så som små flickor fingro springa i deras pension, nätt och trippande, med spetschalen fasthållen om skuldrorna och de svarta tygkängorna ringande mot stärkekjolarna. Alla blickade förvånade efter dem, utom Blomdahl vilken, snabbtänkt som alltid, genast hade sin förklaring färdig och vände dem ryggen i förakt.

»Just likt jesuitpaket«, ropade han. »När ha såna haft hjärta? Di är rädda, att man skall tigga av dem för änkan. Di vråker henne nog nästa kvartal. Si upp med henne där, att hon inte smusslar åt honom någon **sakramentsmula** ur **kjolsäcken**!«

Det sista gällde mamsell Schiller som med händerna i schalnsbibben och det djupaste deltagande i sitt lilla svultna och dis-

kreta ansikte smugit fram i första ledet. Angreppet och hädel-
sen träffade henne desto bittrare, som den första blick hon möt-
te, när hon spratt upp ur sina sorgsna drömmar, var fru Pauws.
Hon ryste bara hon såg denna skeptiska och utmanande pro-
fana figur och gjorde långa krokar för att undvika henne. Nu
drog hon sig tillintetgjord tillbaka och såg så skyldig ut, att li-
tet var fann saken sjuk och gladde sig åt, att en skarpsynt väkta-
re fanns på platsen. Denne växte med ansvaret, som det låg i
hans begåvade natur att göra. Han glömde sina egna bekym-
mer för nöjet att suveränt leda ett folk.

»Passa på ryssen också«, ropade han. »Det här är just ingen
gård för kristet folk att dö på!«

Det var den olycklige kantorn som härigenom blev föremål
för uppmärksamheten, men det visste han icke av. Han stod
med sin svarta fårskinnsmössa i handen och det knollriga hu-
vudet sänkt i Gud vet vad för grubbel. Hans läppar rörde sig
tyst och fort i någon inlärd bön, kanske om salighet för den
borttryckte. Men hans min uttryckte för egen del blott den hopp-
lösaste förtvivlan, och ögonen ruvade så döda och dystra, som
om han bara tänkte på en sak: hur skönt det skulle vara att lig-
ga där på sanden, stoft som den, och icke längre vara gift och
icke längre klockare och icke längre ryss i ett främmande land.

Uppe i fönstret stod hans hustru och spejade ut, tydligen på
tå och i en spänning som gjorde hela hennes lilla kropp elas-
tisk. Hon tog sig mycket täck ut med handen i gardinen och
nyfikenhet i var led. Blomdahl, vars hjärta alltid var öppet för
kvinnligt behag, kände sig högst angenämt berörd av synen.
Han blev glad med ett, varje rest av bitterhet försvann ur hans
inre, och livet log åter för hans oförbränneliga sinne.

»Hon är fan så söt«, tänkte han, medan han med blickar ful-
la av vänlighet och fördomsfrihet sökte draga hennes ögon och
håg till sin högresta figur och sitt manligt fria väsen och sålun-
da bygga en bro av förståelse och sympati. »Hur tusan kan hon

ha ett sådant trist djur till man? Och varför står jag här mitt i denna pöbel och förevisar en död snickare?»

Och han såg sig mönstrande omkring i plötslig insikt, att det måste göras ett slut på scenen.

Det var hög tid, ty ett nytt uppträde hotade. Flickan med fallandesot höll på att få **konvulsioner**, skakad i hela sin lilla sjuka varelse av att första gången se ett lik. Hon skrek, jämrade och skrattade hysteriskt och yrade om den röda halsduken. »Det är blod på den«, sade hon, »tag bort, tag bort!» Modern sökte trösta henne med att de skulle ha köttsoffa med **klimp** till middagen. En hel grupp hade bildat sig omkring dem och iakttog förvridningarna med ett intresse som gav sig luft i diskussion om sjukdomens natur. Som vanligt var det mindre exakt vetande än fantasirik intuition som framträdde.

»Det kommer sig av att modern sett någon dö, när hon gick med henne«, förklarade en kvinna från landet i röd schalet. »Det tar tag i odöpta liv det. Det drar och drar i ett.« Flickan förstod, såg förfärad på hennes huvud och tyckte sig sjunka ned i jorden. En annan förändrade teorien därhän, att rosslingarna från ett slaktat djur under de antydde förhållandena varit orsaken. »Se bara på ögonen«, sade hon. »Di vänder sig alldeles likadant.«

De gjorde så, och hela den späda och utmärglade kroppen kämpade, som om allt levandes och lidandes ande varit innesluten däri. Barnen fröso om ryggen i ett slags dunkel aning om allt fientligt och mörkt som fanns i denna underliga värld. Ljuset var grått och hårt, och dammvirvlarna ilade fram och ryckte i kläderna.

Som upplysningens representant blev ingenjör Blomdahl ursinnig över käringpratet.

»Det är fördömd smörja«, sade han överlägset. »Det är epilepsi hon lider av. Det är grekiska och betyder – epilepsi. Hon ska bort härifrån, och om här finns någon karl, så tag i och hjälp mig bära in liket.«

Gårdsdrängen anmälde sig genast, och som han genom sin ämbetsställning vid ryssarnas kyrka ansåg sig böra ha en viss kompetens i deras språk, åtog han sig även att väcka klockaren till förståelse av vad som begärdes av honom.

»Taga i«, sade han med lätta a-ljud. »[Lifta](#), [bera](#). Död man, död man.«

Klockaren nickade förstående och dystert och tog sitt tag vid fötterna; processionen kom i ordning. Änkan kallade barnen till sig och gick efteråt med hatten.

Under tiden hade fru Pauw tagit sin krya och hånfulla blick från den stackars oblatbakerskan, som under den saknade all kraft att gå sin väg, och vänt sig till den sjuka flickan. Hon tog henne i sin breda svarta famn och talade mildt förståndigt till henne.

»Du känner mig«, sade hon, »du skall få det lugnt, du skall få det lugnt här. Inga dumheter nu!«

Det blev intet anfall av, och hon sände henne fort upp till sig att vila. Därefter gick hon, vaggande på sina breda höfter, in i snickarbostaden med en min, som om hon efterskickats och kände sin plats bland alla dessa tokigt handfallna. Hon tog genast kommandot, och hennes djupa och [gutturala](#) stämma skar igenom med oemotsagd myndighet. Man hade stritt om huruvida den döde egentligen fick röras. Polis och läkare borde kanske först ge sitt tillstånd. Det kunde eljest bringa ansvar likasom vid självmordsfall.

Hon avgjorde allt med sitt nyktra förstånd, fick en bår i ordning av bockar och bräder – rummet var även verkstad – och liket lagt därpå. Hon beredde sig nu yrkesmässigt till sin gärning genom att ta av sig manschetterna.

Man började finna det naturligt, att snickar Bolin dött, somliga hade anat vid olika tillfällen att så skulle ske. Det var gott för honom och de kvarlevande, att han nu var i så erfarna händer. Änkan stod stilla och såg på, torkade sina resignerade tårar

ur ögonen och strök med de våta fingrarna håret allt slätare på sina gossar. De funno det obehagligt klabbigt. De ville icke gråta och visste icke, hur de skulle känna. Den äldste, en svårskött fjortonåring som senast samma morgon fått stryk, stod och gjorde klart för sig, att nu var det slut med sådant, ty modern vågade sig ej på honom.

Publiken undrade varför den följt med in och tänkte just på att gå till sina egna bestyr, av all möjlig art, fylld av små bekymmer och små förväntningar. De levandes fattiga värld höll redan på att släta ytan efter den tyngd som slagit ned i den och rört upp vågor. Ingenjör Blomdahl kvävde en nervös gäsning efter sina sinnesrörelser och skulle just till att hänsynsfullt höra sig för hos änkan om sin lilla angelägenhet.

Då hände något oväntat och besynnerligt.

Just som judinnan trätt fram till bären i den tryggaste makliga ro, slängde hon huvudet tillbaka från den tjocka strupen och gav till ett skrik, medan de halvslutna ögonen rullade sina mörka pupiller och gulaktiga vitor i hejdlös gråt.

Det var troligen bara sin vana hon följde, hon gjorde i distraction det hon brukade betalas för, eller det kom på henne en plötslig frikostighet att skänka sin barmhärtighetshjälp fullt ut. Kanske njöt hon också som artist av att få bruka en färdighet som alltför länge fått vila, och liksom artister lät hon, halvt naivt och halvt i beräkning, känslan strömma fram och fylla ljuden. Hon som andra hade väl haft sorger, och nu stodo de upp för henne. Ja, det kunde gälla skuggor i mycket avlägsnare dunkel, nedärvda klagoljud från en hel stams elände, gråt över [exilens hårda och bittra jord, snyftningar vid Rakels klippgrav](#).

Hur det nu var därmed, här i överraskningen blev hennes uppträdande i all sin tokighet mer ohyggligt gripande, än det väl någonsin varit. Det var som om hela omgivningens armhet och slöhet skreko i förfäran över sig själva och studsade av häpnad att förnimma sitt väsen i dessa vilda och underliga strup-

ljud som liknade hundtjut. Allt vad livet kan ha av förtvivlan och hopplös disharmoni, all dödens vårdslösa brutalitet stod med ett och skakade var och en vid bröstet: här ser du nu, så har du det, det är vad du och alla gjort av det! Männen höllo sig ännu på defensiven i sin vana att kväva känsloyttringar, men de voro bleka nog; kvinnornas tårar flödade över snickar Bolin, som om med honom all livets glädje och illusion gått bort. För barnen var det anade för mycket och framkallade fysiskt illamående, de fröso och smögo sig bort under kväljningar. De vuxna följde exemplet, och när gråterskan slutade av lika tvärt och oväntat som hon börjat, och vant och beskäftigt tog till att kläda av liket, hade hon bara dess närmaste omkring sig.

Då kände snickar Bolins pojkar från den äldste till den minste, att fadern hållit av dem på sitt sätt, att det hänt dem något förfärligt, och att de nu skulle få det mycket svårt. De skickades ut på gården, emedan det icke längre passade sig för dem att vara med. Där sökte de behärska sig och drogo sig rödögda och krokryggiga undan för blickarna ur fönstren.

Borta vid det ryska kapellet stannade de för en underlig musik som icke brukade ljuda där vid denna tid, mitt i middagen. Det var klockaren som vid orgeln sökte ro för sin själ och harmoni och mening i det han varit med om, kanske för honom av alla mest dystert och förvirrat. Gossarna satte sig på trappan och brusto på nytt i gråt, spelet blev snart slut, antagligen emedan inspirationen tröt.

V.

Den närmaste tiden efter snickar Bolins död kom det över Tuve Blomdahls dagsindelning och rörelser en planmässighet och en energi som länge saknats. De kunde icke undgå någon i huset, och honom själv fyllde de med ett övermått av spänstighet och livslust.

Han gick ut redan på morgonen med snabba steg, rocken välborstad och ryggen i en vacker insvängd båge och sänkte hatten till avskedshälsning så högtidligt, som om han i den insamlade välönskningar till ett viktigt företag. Han kom tillbaka på eftermiddagen på samma sätt med minen hos en som väl använt sin dag. Han hyllade huset, där han bodde, med en blick av munterhet och hopp och svängde med hatten igen, till stor glädje för hustrun, som med en numera ovan rodnad tänkte på, vilken man han ändå var. Den lilla ryskan ovanför var också road av att iakttaga honom under fransarna av sina långa ögonlock och tänkte sina tankar, men drog ej ens på munnen.

Verksamheten rörde sig om följande.

Så snart han hämtat sig efter obehaget vid judinnans skandalösa upptåg, hade han sökt madam Bolin för att få reda på, hur det förhöll sig med hans och den avlidnes affär. Det var som han fruktat, hon visste ingenting. Chiffonjén var bortförd, men vart, det hade snickaren med vanlig förbehållsamhet förteget. Någon mot dess värde svarande penningsumma fanns icke i hans ficka; möbelen var alltså inlämnad någonstans på [kommission](#).

Det var inte annat att göra än att ge sig ut och leta efter den, och det var också, vad ägaren tog sig för.

Hans första besök gällde Oxtorgsgatan, där klädstånd vid kläd-

stånd stodo fyllda med husgeråd så tätt, som om hela staden brunnit ned på båda sidor därom, och endast bohaget räddats dit med en del av den lägre befolkningen.

I prångens halvmörker såg det helt fantastiskt ut.

Dalkarlsklockor spökade långa och bleka i hörnen, likt folk som klämts ihjäl i trängsel, soffor togo sin middagslur på varann, gungstolar mediterade, och **emmor** och länstolar sträckte famnen högt uppe på travar av bord. Byråar satte ut buken, som om de ännu yvdes över allt vad de innehåft, eller sträckte sig raka och diskreta i sin magra mahogny. Spegelrullade bilder till varann, tills rummets begrepp blev vimmelkantigt. **Pendylernas gudinnor och allegorier** spelade **dam** eller **kejsarspel** i sängarna med dammiga gipsbyster; jordgloben visade **ekliptikans lutning**, snäckor, koraller och papegojburar ledde tanken på tropikens härlighet. Tidens värderade handarbeten bragte åter det trygga hemmet nära. Det fanns eldskärmar i **stramalj** och **sefirgarn** med hjortar, fröknar och dajeliga blommor, kuddar med blåa rosor och pärlsöm att luta kinden mot och få hela mönstret intryckt. Det fanns fönsterdynor att stöda armbågarna på framför reflexionsspeglarna, broderade pallar, ljusstakmattor, lampmattor, alla tänkbara små runda plättar i grått och rött strumpgarn. Det fanns **spjällsnören** på många **skålpund opalfärgade** eller gyllene glaspärlor, klocksträngar av samma material i stål och brunt. Det var intet slut på allt skönt, som välmeningen och fliten bragt till stånd.

Ingenjör Blomdahl var intagen av det hela och glömde var gång sitt egentliga ärende för skiftande visioner av borgerligt liv. Han frågade om priset på allt och lät icke lura sig, ty sakkunnighet var hans lidelse. Han trodde sig ditkommen för att göra uppköp och valde och vrakade med fin smak. I sin osjälviska glädje att se folk i verksamhet lät han vända upp och ned på var stapel, och var möbel ändra front. Han bytte personlighet och levnadsförhållanden allt efter vad han såg på i sin liv-

liga intuition, och var ömsevis en till huvudstaden inflyttad brukspatron med många ogifta döttrar, en pensionerad officer med håg för små spelpartier eller en ogift hovpredikant med litet men allvarligt och gediget bo.

De fetlagda och rödhyade butiksfruarna skruvade och krängde sig ivrigt och mödosamt fram i trängseln och gjorde konstner för honom. De påminde honom om guld fiskar i ett akvarium. Det var ett lustigt och intagande slag av människor, koleriska av övermått på föda och brist på luft. Deras tillvaro var som en enda mara, en yrseldröm, där allt det vardagligt omgivande blir till ängslan genom mångfaldigandet och den tryckande närheten. Han glömde tiden i deras sällskap och höll dem förtrollade i förhoppningen att på en gång få realisera sitt lager och dra sig tillbaka från affärerna.

När ögonen redan trängde ut ur huvudet på dem av ansträngning, erinrade han sig sitt egentliga ärende och såg särskilt på chiffonjéer. Men lika rörlig och mångsidig, som hans smak visat sig förut, lika stel blev den nu. Det hjälpte ingen vältalighet, ingen övertalning. Pjäsen skulle vara just så och så, och han blev nästan dyster att icke kunna få sitt ideal förverkligat.

»Jag har en därhemma«, sade han, »en mycket vacker och dyrbar. Arvgods, arvgods, gediget arbete! Den vill jag ha maken till. Det finge kosta vad som helst.«

»Man får väl inte precis som man drömmer«, fräste fruarna. »Vad kan man ha emot den här?« Och de knackade hotfullt och utmanande i faneret.

Och Blomdahl log vemodigt men med bibehållen överlägsenhet. »Det är inte den rätta, inte på långt när. Om smaken, lilla frun, skall man inte disputera.«

Och därmed gjorde han sin obesvarade hälsning och gick, nedslagen att finna packet så ohövligt och sitt hopp sviket.

Men väl ute på gatan blev han själv igen i villervallan av löjliga bönder, fordon, hojtningar, pisksmällar och blåst. Det

var obeskrivligt muntert där, Hötorget öppnade sig nedåt åt båda sidor med potatisfruar, slaktarstånd, [viskgummor](#) och poliser. Kryddbodborstar i hörnen bildade triumfport till denna brokiga och vulgära värld under lustigt tumlande skyar, och det var obeskrivligt roligt att leva, hur det än gick förresten. I nästa dörr började han sin scen på nytt med samma utgång.

Ibland mötte han vänner som bjödo på kräftor, brännvin och öl, och med drypande fingrar och mustascher tillbragte han med dem stunder av okuvlig levnadsnjutning. Dagen blev kort och innehållsrik som under en förlustelseresa, och han nästan välsignade minnet av snickar Bolin som skaffat honom så mycket att leva för.

När han var färdig med Oxtorgsgatan, fortsatte han nedåt mot Gamla Kungsholmsbron. Typen på butikerna kunde där vara en annan och förnämligare. För detta betjänter sökte dra nytta av sitt sparade kapital och sin förvärvade bildning i en verksamhet som gav tillfälle till belevat umgänge och mycken vila. Det var ett lärorikt nöje att tala med dem, angenäma och kunniga, som de voro, med sitt »[angpir](#)« och »[Lovis kattårs](#)« och många på personlig erfarenhet grundade omdömen om fint och distingerat folk som satt särskilt värde på det eller det bohaget. De bjödo på snus och beklagade med [vattlagda](#) leenden och magen indragen för bugningen, att icke kunna stå till tjänst. Ty ingen av dem hade det sökta, och det var det enda som var tråkigt.

Det var att irra vidare över hela staden, varhelst det sågs ett klädstånd, till Tyska Brinken, ja ända upp på Södermalm, där de togo karaktär av lumpbod, och där hopplösheten började tynga. Med alla bekanta, han mötte, talade han om gamla finare möbler och i synnerhet chiffonjéer, och de förvånade sig över hans plötsligt påkomna behov att lägga ned penningar i dylikt. Det blev till rykten, att han fått ärva, och han besvärades av [borgenärer](#) som förut redan gett upp hoppet. Det han

sökte vek undan i fjärran, skugglikare för var dag, som om snickar Bolin tagit möbeln med sig till det land varifrån intet återvänder.

Själv hade han under tiden begravts, och Tuve såg, när han kom hem, pojkarna, redan tröstade och viktiga över sin delaktighet i högtidligheten, härma den officierande prästen för en flock kamrater på gården. Endast den minste gick för sig och sörjde. Eftersom han icke hade några sorgkläder att göra det med, hade han vänt ut och in på de svarta [kalikåfickorna](#) i kavajen. Det var hans naiva uttryck för sina känslor och sin goda vilja att foga sig efter det hedersamma bruket.

Blomdahl skrattade hjärtligt åt honom.

»Det är jag som borde sörja så där med tomma fickorna«, sade han. Han gav gossen en femöring och tänkte: det blir väl någon råd!

VI.

Bäst det var kom vintern på allvar och det så, att man icke kunde missta sig på det. Himlen blev så låg och tryckt och mörk, att sotaren på skorstenskransen tycktes kunna gripa tag i den, utan att där skulle bli märke efter fingrarna. Vind, växling och skyar funnos icke till, allt var ett enda tjockt vaddartat töcken. Här och där visade en fläck av halvt ljus, liksom genom oljat papper, att solen ännu fortfor med sin gång, men bara av gammal vana och utan hopp att uträtta någonting därmed.

När kulan på observatoriet föll på lördagsmiddagen för ange att zenit var nådd, tittade man nog ditåt ur alla fönster och ställde klockorna, men man hade ingen levande tro på, att det verkligen hänt. De blygrå skuggmassorna sågo ännu mer hotande ut vid var reva som sprängde dem och pressade sig tätt tillsammans för sin egen tyngd. Någon annan naturkraft fanns icke till, tyngden var allt.

Pojkarna, som sprungo till skolan i morgondunklet, lutade ned huvudet ännu djupare än eljes i loppet och voro övertygade, att de skulle komma för sent till bönen och icke kunna sina läxor, och att de skulle få anmärkning för båda delarna. Lärarna buro sina skrivboksuntar under armen och tänkte på, att de en gång drömt sitt liv bra annorlunda, och att tiden, trots deras röda kråkor i marginalen, tilltog i okunnighet och dumhet. Arbetarhustrur stodo i grupper utanför brödmagasinen och förtrodde varandra högljutt, hur Johansson och Karlsson burit sig åt, då och då med förevisning av färska blåmärken. Ty nu drack man hetsigare på krogen, utan att bli godmodig och munter därav. Det hela var sorgligt.

Men när det så äntligen brast lös, och snön föll, då blev det annorlunda.

Den kom i ett myller av stora flingor som virvlade i den yras-
 tate fart, stötte ihop, hakade samman och dansade vidare. Den
 hängde fast vid allt, levande och dött, och tecknade konturerna
 nya och överraskande. Det vackra blev fint och friskt i sin fjä-
 derskrud, det ledsamma blev lustigt, det fula groteskt. Flickan-
 sikten lyste våta och rosiga under [baschliker](#) och mössor, de
 unga träden lyfte sina spänstiga och fasta grenar under det vita.
 Pojkar kastade snöboll i ryggen på alla levande karikatyrer med
 deras överdrivna veck och formlösheter.

Ljudet av steg dog under foten, medan bjällerklngen fyllde
 rymden; det blev något förtrollat och överkligt överallt. Den
 som gick ute i detta kretsande vita, som lyste av sig själv, fick en
 skyddande ensamhet omkring sig och kunde tänka lätt och mun-
 tert. Fantasien tog liv, och ingenting var längre svårt.

Inne på gårdarna såg man kattungar, som aldrig vetat av snön
 förr, sitta i fönstren och slå med sina vita tassar mot rutan efter de
 vita och flygande tingen med en förvånad och lysten glimt i sina
 oerfarna ögon. Bredvid dem stirrade barnen ut med panna och
 näsa platta mot glaset och drömde om jul och vinterns härlighet.
 Det var en enda idyll, en enda harmoni i vitt. Ingen kunde helt
 undandra sig inverkan därav i motsatsen mot det som gått förut.
 Till och med den ryske klockarens hopplöshet höll icke stånd.

Han gick där och vankade ikring som vanligt i skymningen.
 Med mössan neddragen över öronen liknade han ännu mer än
 eljes någon arktisk Robinson som studsade vid anblicken av
 sina egna fotspår. Gossarna hade byggt en snökoja i mitten av
 gården, och det såg ut som väntade han bara på natten för att
 krypa in där och ha det så trevligt som omständigheterna tillä-
 to. Men det var helt andra planer som fyllde hans huvud, och
 tid efter annan såg han upp mot hustruns fönster lika skyggt
 som alltid, när han lyfte blicken från marken, mer dröjande
 dock ju mörkare det blev. När han hållit på så en tid, sökte han
 en förtrogen.

Hans val föll på mamsell Schiller som genom det nära grannskapet till hans fru och sitt tyska modersmål blivit något litet bekant med henne. Han sökte hennes medverkan för att få hustrun ned till sig på en fest. Det var hennes födelsedag han ville fira, men utan hennes närvaro var han rädd, att det hela skulle bli tämligen förfelat.

»Dann wird's keine Freide«, sade han med sin slaviska brytning, »dann sitz' ich allein da, wie heite und immer. Das wäre doch kein Fest.«

Och hans huvud sjönk ned i den smutsiga skjortan och rockkragen, som om det aldrig vore värt att lyfta upp det igen, om detta hopp sveke.

Mamsell Schiller, som blev rörd för vida mindre än så, uppskattade till fullo, hur sorgligt det skulle vara, om han ensam måste hålla glädjen vid makt en sådan dag, och hennes ögon fylldes med tårar.

»Den gode ynglingen«, tänkte hon, »hur han älskar henne! Hur de älska varandra! De skola bli så lyckliga, och jag skall hjälpa dem.« Och hon njöt av att besinna, hur ljuvt och hur rätt det var av henne att handla så, hon som för egen del var utom räkningen. Hon lovade att hjälpa honom icke blott i detta, men i alla bestyr som kunde erfordras för att ge festen glans och försoningen värme och varaktighet. Hon räckte honom att börja med båda sina händer i svarta trådvantar, dem han först förläget betraktade men sedan i tacksamhet tryckte så hårt, att det gjorde mycket ont.

Den lilla ryskan tog emot bjudningen på ett sätt som icke var alldeles vad en öm och hänförd själ hade väntat, men sade dock icke nej.

Det lyste till under hennes långa ögonlock, och munnen krökte sig uppåt. Hon satt och gungade sin fot av och an, så att tofvelspetsen sköt fram under kjolen och kvickt drog sig undan. Det var som om hon lekt med en liten hund och roat sig åt

hans misslyckade försök att ta fatt men det fanns ingen sådan närvarande, och mamsell Schiller stod därför helt förvånad. Till sist såg hon upp med en blick av blandad barnslighet och list, som den goda tyskan hade lika svårt att tyda.

»Blir den fin, den där festen?» frågade hon.

»Ack Gud, han vill göra allt för er, bara ni kommer. Han har det bästa hjärta, fast han kanske varit häftig, men han menar bara väl. Ni skulle ha sett honom, när han talade om er, hur blickarna strålade. Hans ögon voro så goda, så stora och blåa. Jag måste vända bort mina. Jag har aldrig sett en mans ögon så förr.«

Detta var en inbillning av mamsell Schiller, ty klockaren hade blott stirrat i trappstenarna, men det var en kär och passande inbillning, som det gjorde henne ont att få bortblåst i några torra ord.

»Hans ögon äro bruna och tämligen små. Jag känner nog till, hur han ser på en.«

Hon kunde bara stamma:

»De voro blå nu.«

Den lilla frun föraktade att ens diskutera detta naturfenomen.

»Jag vill ha tårta«, sade hon, »cigarretter, inga ögon alls, varken blå eller bruna, te med citron, ljus på bordet. Den gemena gasoljelampan, som luktar illa, skall han sätta undan. Han skall ha snyggt och nätt och klä sig ordentligt. Själv skall jag ha min ljusa klänning.«

Här bytte hennes röst ljudfall från den korta kommandotonen och blev helt mjuk.

»Jag skall ta fram den, och vi skola se på den, och mamsell skall hjälpa mig, om det är något att ändra. Den är nog litet urmodig nu, ja, se själv! Här borde det vara några ficklock, och här uppåt axlarna! Men den kan bli mycket bra, icke sant?»

Om mamsell Schiller varit man och iakttagare, skulle hon genast förstätt, att spelet var vunnet, men lika väl som den andra

kvinnan togs hon helt och hållet fången av intresset för **toaletten** och glömde sitt ärende. Hon fann klänningen förtjusande och hjälpte till att prova den. Den lilla frun flög över golvet och gnolade med knappnålar i munnen. Mamsell Schiller tog en spegel från väggen och höll upp den, tills armarna värkte. När hon såg sig själv i den, fann hon sig ha en smula färg på kinderna och rodnade ytterligare av förlägenhet däröver. De blevo goda vänner, och mamsell Schiller kröp på golvet och lyfte kjolfällan med andakt. Hon kunde ha gjort vad som helst för denna klänning.

»Har ni haft den länge?« frågade hon.

Den lilla ryskan svarade med en blandning av vemod och glädje:

»Å så länge, så länge. Fyra år snart. Jag fick den, när jag gifte mig. Då kunde jag inte ha den, ty min far var just död. Men den var det enda som gjorde mig en smula förnöjelse. Honom där«, hon smällde med toffelsulan i golvet för att antyda, vilken hon menade – »kunde jag naturligtvis icke med. Ni vet väl, att jag följde med ämbetet, det brukas så i vår klass, alla mäniskor sade, att jag måste, ty eljes fanns det där ingenstans att ta vägen. Jag tänkte: nå, jag får ändå en fin klänning, den skall det bli roligt att ha. Jo vackert också. Inte en gång har jag haft den på, ty snart flyttade vi hit, och här har jag suttit. Men nu skall jag bära den, nu skall jag bära den.« Och hon blev uppsluppen igen vid tanken på fest och ljus och förevisning. »I trappan skall jag ha min lilla vita schal om huvudet, alldeles som om jag ginge på teatern. Handskarna, dem behåller jag på, tills det serveras. Han skall också ha handskar, det gör jag till villkor.«

Mamsell Schiller hade tänkt sig en mera känslfull och hjärtevarm prägel på familjeförsoningen och närmast ett enda flöde av salig och tårfylld extas, men måste medge, att det var stil och tjusning även i det andra. Hon lovade högtidligt att fram-

föra alla villkor. Men så kom det sista och förbluffade henne likaså mycket som det smickrade henne.

»Ni skall vara med hela tiden, ni skall vara värdinna och servera alltsammans.«

»Men jag är rädd«, invände hon, »att det då icke blir den otvungna innerlighet i tonen, som jag föreställer mig, att en sådan dag... Det tycks mig att två goda själar, som lidit under ett missförstånd, borde... Men själv har jag ju aldrig...«

Den lilla ryskan log på ett egendomligt hårt sätt, som kom mamsellen att ännu mer förvånat känna sin oerfarenhet.

»Så vill jag ha det, om det skall bli något av, och jag har mina skäl.«

Då såg mamsell Schiller på den ljusa klänningen och kände sig dubbelt arm.

»Hur skulle jag kunna«, stammade hon, »i en sådan ståt! Jag har ju bara det här, och så [kamkoftan](#), som jag bakar i. Och mina vantar, se på dem!«

Hon sträckte fram dem båda, liksom nyss åt maken, men nu, i sin världsliga stämning, kunde hon icke annat än blygas över att de voro så nötta. De sågo ut som om de spruckit sönder i kyla, och fingrarna tittade fram, förfrusna också de och ousägligt nödställda.

Hennes nya väninna vände sig bort och log tämligen grymt. »Det går utmärkt. Litet kan man också hjälpas åt. Man skulle kunna stryka bläck i. Ni ser för resten alltid fin ut.«

Mamsell Schiller trodde i sitt innersta detsamma, eljes skulle hon icke ha stått ut med sin värld. Hon kunde icke annat än le, och tårarna bröto åter fram, dels av vanans makt, efter ingen annan fröjd än den som genast dyker och plaskar i det våta elementet egentligen var henne bekant, dels av häpnad, att det kom på hennes lott att leva med i något så romantiskt och stort, som denna hjärtehistoria.

»Hur de älska varandra, de stackars barnen«, tänkte hon, när

hon drog sig tillbaka – »vad de skola bli lyckliga, och vilken fest det skall bli!«

Hon styrktes i sin tro genom att klockaren ingenting invände mot hustruns ultimatum. Han trampade blott omkring litet förvirrad. »Det blir mycket att styra med«, mumlade han rådvill, »men jag gör gärna allt, allt.«

Och han ville genast springa till kryddboden och fråga efter handskar.

Då fick mamsell Schiller sin sista och kanske största glädje. Hon fick åta sig det hela. En liten penningssumma, som för henne ägde fantastiska mått, fick rulla mellan hennes fingrar. Hennes dagar blevo korta och rika. Hon gick ut och in med sin svarta kartong och gjorde ryssen yr i huvudet med förslag. För att pryda hans torftiga rum bar hon ned sina två krukväxter, en myrten och en lång cypress med grönmålat stöd. Han satt och stirrade på dem dagen lång och gick icke mera ut. Nyheten hade spritt sig i gården, och man såg upp mot hans fönster med aktning och sympati för hans ridderliga plan.

Honom själv hade den växt över huvudet; han tog sig om det med båda händerna, drömde och hoppades det bästa.

VII.

Grannarna hade förresten även en hel del för egen räkning att tänka på.

Ingenjör Blomdahl samlade sig till ett av dessa större prov, varpå hans liv var tämligen rikt, och som han aldrig ännu svikit. Hans självkänsla led under mellantiderna av de smålån och småbekymmer, som hans förhållanden gjorde oundvikliga. De stodo ej i proportion till hans krafter och hans begåvning; även den starkaste kan icke kasta fjädrar högre än vilken som helst annan. Han längtade efter att få uträtta något ordentligt.

Det skulle gälla ett stort lån, en rund, solid summa som man icke behövde skämmas för. Hans eget namn, i och för sig det yppersta och käraste han visste, ägde icke längre någon klang hos bankerna, av skäl, dem han fann småsinnade och ovänliga, men gott kunde förstå. Allt berodde således på, om han bakom sig kunde uppställa en borgen. Han tvivlade icke alls därpå, men ihågkommande ordstävets om det brända barnet valde han omsorgsfullt bland sina bekanta med ansträngning av sitt i dylika fall mycket opålitliga minne. Det återstod honom endast tämligen svårarbetade personer, vilket icke avskräckte honom, men tvang honom till uppfinning av nytt och sinnrikt artilleri av planer och uppslag att belägra dem med.

Det hastade, ty luften i hans närmaste krets började lida av den brist på syre, som penningnöd medför.

Den äldste gossen hotade att bli betänkligt svag. Det var ingen bestämd sjukdom, det var värre än så. Han var ett fantasibegåvat och finkänsligt barn som alltför tidigt fått pröva de bittra erfarenheter, vilka ofelbart vänta på dylika farliga anlag. Kamraterna i skolan hade fort nog upptäckt, att han icke liknade

dem, och reagerade med instinktiv hårdhet mot missljudet. De undfågnade honom på skämt med allt vad de visste om livets brutalaste förhållanden, vilket icke var så litet; de fyllde hans öron med fula ord och hans hjärna med vidriga idéförbindelser. För dem var det bara smuts som satt löst på den grova huden, för honom som kämpade emot med hela sin oövade reflexion blev det till sår, som icke ville gå igen. Utan att han förstod hur, eller skulle ha fattat det, uttryckt i ord, blev livet bara skräck och vämjelse för honom. Utsikten mot att »bli stor«, som eljes i synnerhet för gossar är så lockande, klämde hans bröst som det vältande och tunga mörkret i feberångest. Järnskenorna på hans svaga ben läto som fotbojor, när han gick, och hade förskaffat honom öknamnet »livstidsfången«. Han blygdes utsägligt därför, utan att ana hur träffande namnet var. Hemma blev fattigdomen allt omisskännligare och förde dåligt lynne och tråtor med sig. Han kunde brista i hysterisk gråt för en höjd röst. Det blev allt svårare att söka tröst i drömmar och luftsloft, sedan det tomma rummet blivit för kallt att vistas i. Han blev hemma från skolan och släpade sig av och an, klirrande mot möblerna.

Modern kom genom tankeutbyte med erfarna personer till åsikten, att han hade den hemlighetsfulla sjukdomen »**ältan**«. Hon beklagade livligt, att de icke voro på landet, där en ofelbar kur med besvärjelser kring en jordfast sten eller, i händelse denna skulle misslyckas, en ännu ofelbarare med dragning genom en **klova** på ett levande träd lätt kunnat ge bot. Barnet hörde på, drömde om mark och skog och tänkte som hon: ja, där bleve jag kanske bra.

Fadern skrattade harmset åt den outrotliga vidskepelsen och talade om att gå till doktorn och få järn åt honom. Det föreföll gossen mindre tilltalande, ty han trodde att det var fråga om nya ställningar att bära upp hans kropp. Det blev förresten aldrig av, ty Blomdahl hade bråttom. Han tog dock även sjukling-

en med i sina planer och föreslog en vistelse hos farfadern till sommaren, när det erforderliga kapitalet väl blivit hans. Det gav spänning och hopp åt alla. Julen med gran därtill, och man hade nog att vänta på.

Änkan Bolin hade också sina bekymmer, och de voro av svårare art. Ekonomien redde hon sig något så när med, ty goda människor lämnade gärna finstrykning åt en nödställd, om hon var något öre billigare på [nattkapporna](#) än konkurrenter som drevo affären i större mått. Undvek hon bara att tänka på hyran den trettioförsta, kunde hon känna sig tämligen lugn. Men även hennes äldste gjorde henne oro och sorg.

För honom hade faderns frånfälle öppnat livet på egen hand och eget ansvar, i och med att den brutala makt, som tvang på honom främmande synpunkter och rättsbegrepp, upplöste sig i intet. Han var en praktisk natur, som iakttog världen med fem friska och begärliga sinnen och med dessas hjälp upplöste och gjorde till sina hela dess mångfald av begrepp fullständigare än det ännu lyckats de flesta filosofiska spekulationer. Det som var behagligt borde njutas, och det som var tråkigt borde man undvika, det var det hela, i all sin enkelhet grunden till mycket mer imponerande och konstfull skepsis, än han anade. I sin tillämpning hade han lättare att vara konsekvent än mycket mera skolade huvuden. Så gott som alla ha stannat vid lögnen som det enda absolut otillåtliga. Varför? Såvida det icke beror på en värdelös reminiscens från eljes övervunna åskådningar, troligen därför, att eljes allt slags prat och diskussion måste tystna, vilket vore bra stor skada! Upphör intelligensens moral, då upphör även intelligensen, och allt är kaos. Men detta hör icke hit, ty gossen Bolin brydde, som sagt, icke alls sin hjärna och ljög lika omedelbart, som han åt eller sov.

Han skolkade skolan och tillbragte sina dagar i frihet som ett företagsamt och aptitbegåvat djur i den vildmark, staden var för honom. Här och där lågo ting som kunde ätas eller som lys-

te grant i ögonen och lockade hans primitiva skönhetsbegär. Dem gällde det att sätta sig i besittning av. Tämliken nära kunde samma oförklarliga världsordning, som sörjde för tillgång åt alla, placera poliser, hårdhjärtade och misstroigna väsen med skarpa ögon. Inför dem måste man synas oförarglig, strängt samselsatt och ärlig ända till nacke och rygg. Somliga människor lämpade sig att begära penningar av, emedan de hade sådana, hur de nu fått dem. Som det icke var nog att räcka fram handen åt dem, måste ständigt färska husliga olyckor uppträffa, vilka väckte rörelse hos berättaren själv och kommo honom att anse sig värdig all den tröst och ersättning han kunde snappa upp. Det fanns arga hundar att värja sig mot och klaga över och godmodiga sådana att reta till ilska, det fanns gränder, där visslingar klövo luften i skumrasket, och lockande erfarenheter väntade – livet var rikt på sinnesrörelser och på det hela ofantligt roligt.

Modern anade icke på långt när allt, och den vanliga illusionen om det i sitt innersta goda barnasinn, tyvärr utsatt för dålig inverkan av förhärdade kamrater, hade icke givit rum för hopplöshet. Med den fattigas nyktra och bittra erfarenhet såg hon dock vad som kunde inträffa, och hennes skräck var värre än de bättre ställdas, emedan var detalj i den stod skarp, tydlig och belyst med exempel. Den kunde icke dölja huvudet i ett: omöjligt! Ty allt var påfallande möjligt och enkelt och hade många gånger hänt. Hon varnade och predikade för gossen i bädden om söndagsmorgonen, grät med hans huvud i famn och tyckte sig försatt till den tid, då det var dunigt och mjukt, och ingenting stod emellan de två. Ibland rycktes han med till verklig rörelse med den karaktärslöses lätthet för botgöring och var flera timmar en mönsterson, mjukögd, slåthårig och tjänstvillig. Då voro de mycket lyckliga, och solen sken in på luftslott och vänliga miner. Men så blev idyllen till tråkighet och idel potatis och bröd, och han kunde försvinna för flera dagar.

VIII.

Ingenjör Blomdahl glättade sin höga **felbhatt** så betänksamt kärleksfullt som en katt slickar sin sista unge, satte den på hjässan med svaj bakåt, nöp den vita halsduksrosetten rätt framför spegeln och log mot hela sin bild ett människovänligt och insiktsfullt löje. Hans plan var färdig och tiden för handling inne. Det var intet märkvärdigt uppslag han råkat på, utan bara ett projekt om kombinerad spar- och begravningskassa som helt naturligt fallit honom in under den senare tidens upplevelser; det var småborgerligt ängsligt och tilltalade föga hans fantasi, men det var solitt och allvarligt och passade sålunda hans stämning för tillfället. För att öka **soliditeten** hade han till **förläggare** för sin idé utvalt den rikaste, snålaste och försiktigaste man han kände, och i sitt fasta beslut att segra över honom motsåg han något av den äventyrets spänning som var honom kär.

Det var en så kallad uppkomling, det vill säga, ingen av hans förfäder hade gjort något nämnvärt för honom, och han hade därför måst göra allting själv. Han hade varken fått i arv ett kapital, vars ursprung hunnit glömmas, om det förresten varit något att anmärka på det, eller den uppfostran och samhällsställning, vars förmåner i gods och ägodelar te sig som utslag av en rättvis världsordning. Han hade varit dräng, **destillator**, penningutlånare och husbytare. Nu var han blott det abstrakta kapitalet, som över bankernas **skrupulöst** rena diskar och skrank tillfredsställer sin inneboende verksamhetslust, men i hans yttre kunde man avläsa hela hans historia. Benbyggnadens grovhet och ryggens krök mellan skuldrorna voro ännu drängens som rullade fat. Destillatorns alltför stillasittande välstånd spårades i den kring överkroppen lagrade fetman och det blankt

gråvita ansiktet med kindskägg av samma färg som runno ur mungiporna liksom på en fontäns **triton**. De breda tummar-
na med platta naglar pressade ännu sedlarna, så att man tänkte
på smutsiga och vikta papper, hur nytt de än frasade, och blick-
en hade icke lagt bort sin skygga skärpa. Fötterna slutligen
hade i det säkra trampet på egen tomt vridit sulorna självmed-
vetet utåt. Polityr hade väl kommit till en del med åren och
brorskålarna, jovialitet likaså av ekonomisk trygghet och den
framskridna ålderns lidelsefrihet, men något vidare behag hade
icke infunnit sig, och han var mycket mindre omtyckt än vida
hårdare naturer utan samma ursäkter som han. När man talade
om hans rikedom, skedde det icke med den naiva och beund-
rande glädje att rulla siffror i munnen som den skulle framkal-
lat, om den varit en generation äldre. Tönen blev sträv av he-
derlighet, axlarna höjdes, och en stolt känsla, att ärlighet varar
längst, suckade bakom orden.

Blomdahl gick att söka honom med den bildades överlägsen-
het i var rörelse och en humoristisk visshet att få roligt, hur det
än gick.

Han blev dock ofrivilligt imponerad av huset, där han bodde
– nere i Klaratrakten, med en stor gård, vagnshus som liknade
familjegravkor och svarta lindar i snön. Ju högre han steg, dess
förnämre och friare tog sig denna utsikt ut. Trapporna och
förstugorna voro breda, så att man kunnat köra upp med sju-
glasvagn, vedlårarna rymde en halv famn. Allt var tilltaget för
en äldre tids självskrivna och prunklösa överflöd, och de ståt-
liga dubbeldörrarna behövde ingen namnplåt för att tala om
vem som bodde där. Det var de höga ämbetsmännen som ännu
hängde kvar vid denna lugna och bekvämt belägna trakt för att
leva sitt aktade familjeliv och sova sin sömn till rikets bästa.
Nedför dessa trappor breddes gångmattor för damernas siden-
skor, när det var supé, där glappade **extraordinariernas** galoscher
vid nyårsuppvaktningarna, där ströddes granriset vid begravn-

ningarna, när Klara klockor klagade i sitt stympade torn, som om de först nu märkt, hur tungt och olycksslaget det tog sig ut.

Ehuru ivrigt folklig och avskyende »våld, våld, orätt och tyranni«, kunde icke Blomdahl neka till, att just ett sådant hus skulle han velat bo i.

När han ringde på tre trappor upp, kom värden själv och öppnade. Han var klädd i en utsliten kavaj och tycktes beredd att förklara, att han icke var hemma. Inför det bekanta ansiktet såg han nedslagen och otillgänglig ut.

»Vad förskaffar en fattig gammal man äran av sin broders besök«, frågade han med det särskilda fingertryck under hälsningen som föreskrevs av reglerna i deras gemensamma orden. Det var en filantropisk sammanslutning till mänsklighetens bästa med ett par välbelägna och ofullständigt utnyttjade egendomar, vilkas öde intresserat honom.

Orden läto som ett grammatiskt exempel för översättning till något främmande språk och försatte Blomdahl i en osäker och drömmande skolpojkestämning. Handen var kall och sjönk av egen tyngd ur greppet, röstens knarrande ljud tycktes icke komma ur strupen utan från halvstövlarna; hela intrycket tydde på, att det var procentaren som gick och spökade ur det förgångna och frös i sina otillräckligt eldade rum. Blomdahl kunde icke gärna ha kommit olämpligare med sitt ärende och beslöt att icke ens antyda det, innan han tinat upp atmosfären.

Han trängde sig hjärtligt leende in, fick av hatt och rock med överdrivet smidiga rörelser och hälsade om igen för att den andra skulle känna sig hemma.

»Jag har kommit för att se, hur bror har det«, svarade han. »Bra, kan jag se. Det är också ett magnifikt skåp som står där.« Han gratulerade sig till sin nya sakkunskap i dylika ämnen och tänkte, att det icke fanns något ont som icke bragte ett gott med sig. »Det är värt sina tvåhundra med de inläggningarna. Det är rococo.«

Herr Jäderbom kunde icke tillbakahålla sin förnöjelse över siffror som stämde med hans egen värdering.

»Det är ek«, sade han saktmodigt rättande, och petade med nageln i ornamenten, »här har man satt in något annat, men det skall också vara ett bra trä. Det är gammalt, men beslagen äro brännförgyllda. Bror förstår sig på sådant här?« Blomdahl spände självmedvetet och glatt ut bröstet. »Jag har köpt en del på sista tiden«, sade han, icke för att skryta, men emedan han var övertygad, att så var förhållandet.

»Då kanske det kunde roa att se på mera.«

Därmed var en lycklig intressegemenskap mellan de två funnen, och Blomdahl följde förhoppningsfullt in i våningen. Han fann rikliga tillfällen att lufta sin frikostiga förtjusning. Allt var gediget och allvarligt i sin gammaldags förnäma hållning. Utmed de långa, tomma väggarna stodo empirestolar och förvuxna soffor på smala ben och fröso med militäriskt raka ryggar. På fönsterpelarnas speglar stirrade gripar in i varandras ögon och fasthöllo mellan sina långa klor [girlander](#) med förgyllning som nötts rödaktigt tunn. Byråar inunder och sfinxburna väggbord lyste i polering, mässing och slipad sten. Under pendencyernas kupor mätte pendlarnas slag en tid som icke längre tycktes tränga utom glaset, och bronskandelabrarnas ljus stodo orörda och raka som orgelpipor. Allting var kallt att ta på, och genom linnegångmattorna trängde stelhet från de nyskurade golven upp igenom skosulorna.

Ägaren till dessa härligheter tycktes bli fattigare, ju mera man gick förbi, och ju mera hans lycka prisades. Han nickade väl med en smula belåtenhet vid var värdering, men glömde aldrig att invända att den summan han givit var mycket lägre, eljes skulle han icke haft råd att köpa något. Hans läderstämman krympte och knarrade allt hårdare i kölden.

»Det nya är för dyrt för mig«, suckade han, »därför har jag hållit mig till sådant här. Andra ha blivit skojade på det; nu har

det sitt lilla värde. Det är hemligheten med alla affärer, broder Blomdahl, de nya, dem måste någon bli lurad på. De måste mogna, broder Blomdahl.« Här log han och kraxade som en korp, så att åhöraren kände det gå kårar över ryggen på sig av hopplöshet och köld.

»Allting måste gödas först, innan det växer«, fortsatte värden med den mest upprörande blida livserfarenhet, »det har varit min grundsats. Jag väntar på kraschen, jag, och den kommer, den kommer alltid. Sedan kan det vara något att uträtta, då högmodet slagits ned. Ödmjukhet är det enda som bär någon vart.«

Han besinnade sig, minen uttryckte plötslig rädsla för förhållelse, och ryggen kröktes ännu djupare.

»Inte för att jag blivit fet på det«, suckade han, »men här har jag ändå en liten sparpennning, om det skulle knipa på det yttersta.«

Blomdahl kände ett dovt ursinne växa inom sig och tyckte sig ha surrat in i osynliga snaror, som flugan i ett spindelnät. Han smällde med fötterna i gångmattan, dels som ett utbrott för sina känslor, dels för att övertyga sig om, att han ännu hade rörelseförmåga. »Det slutar med, att den hyenan vill låna en riksdaler av mig till middag«, tänkte han, »det slutar med, att jag ger honom den.« Och det gav honom ringa tillfredsställelse att iaktta grannens växande nervositet över det obefogade och möjligen kostsamma larm han gjorde.

Men när han kom i skrivrummet blev han alldeles stel.

Där, i en trevnad och ro som var rent av utmanande, mitt i ljuset från de stora fönsterna, inpassad i en familjekrets av solitt, prunklöst välstånd, stod en chiffonjé, så lik den han saknat och sört och jagat staden runt efter, att om det icke var densamma, den onde själv måste ha haft sin hand i spelet, bara för att förarga honom.

IX.

Det var det egendomliga med Blomdahl, att han, som under vanliga förhållanden gav sig helt i var ögonblickets stämning utan en tanke på att hålla tillbaka sin frikostigt sprudlande natur, blottande sitt hjärta, så bred västen var, när det gällde, kunde bli övernaturligt, överlägset kall och behärskad som en bronsstaty över sig själv i mer än kroppslig storlek. Ett sådant ögonblick var nu inne, och han njöt av att veta sig på höjden därav. Han frös icke längre, och den harm, som nyss kört upp skyar av rött för ögonen, drev nu som en frisk bris idé efter idé för svällda segel genom hans klara hjärna.

»Detta kan det göras något av«, tänkte han. »Du har tjuvgods, min gosse. Det skall du få betala mig för. Jag har dig, jag har dig.«

Men först gällde det att vara säker på sin sak.

Han visade ännu större förtjusning än någonsin för denna chiffonjé och prisade den högt, medan han lät handen glida över träet och höll tillbaka var ryckning i den vid repor, som han tyckte sig känna igen.

»En präktig pjäs«, sade han. »Har bror Jäderbom haft den länge? Den bör ha kostat pengar.«

Den lycklige ägaren sken upp i sin oskuld, och som det var litet varmare där i rummet, tycktes en del av hans armod och hans bekymmer gå av honom.

»Den har jag fått allra billigast«, log han, »det var nästan, som om det inte var riktigt helt med äganderätten, så bråttom hade man att bli av med den. Jag fick den för trettio riksdaler, hemforslad till – för några veckor sedan. Tret-ti-o riksdaler!« Hans skratt sjönk i avsatser efter siffertalets stavelser och sluta-

de i ett slags djup bas nere från skorna, som om han trampat orgel. Han var nästan religiöst from i sin lycka.

Blomdahl kände ursinnet svida som för gradvisa dolkstyng, men log fortfarande och beslöjade sin blick med utsökt förställning.

»Du skall få betala mig särskilt för det här, din skojar«, gnisslade han invärtes, »men först måste jag veta mera.«

Han fick så utan svårighet. Han erhöll namn och adress på den som bedragit honom och beslöt att hålla räfst och få sin skadeersättning även där.

»Jag skall ha mitt helt ut«, tänkte han och hade alldeles glömt bort det viktiga ärende, i vilket han kommit. För att vara alldeles säker, lagade han så att han fick se på innanredet.

»Det är ännu finare«, sade Jäderbom, dök ned i sin byxficka efter nycklar som skramlade på det vidrigaste dryga sätt, och öppnade klaffen.

Blomdahl stod stirrande och underligt förströdd för den syn som öppnade sig. Det var hans möbel, intet tvivel längre om det, men däri låg icke överraskningen. Hela det inre var klätt av fickur som hängde på sina öglor av mässingstråd och pickade i kapp. Det hade låtit underligt, även då klaffen var stängd, men han hade tillskrivit sitt eget upprörda blod det sakta ljudet. Nu slog det ut emot honom, förvirrande och på något sätt drömligt, som det brukar möta en i en urmakeributik. Allt vad tidsbegreppet har outgrundligt, när man söker fästa tanken på det som barn, gjorde honom yr i huvudet med alla dessa små metalliskt skarpa pulsslåg. Det var som om något från vart och ett av de liv, som en gång reglerats av dessa ur, hade slagit samman emot honom. Där fanns av alla slag. Gamla bukiga **silverrovor** som hängt ouppdragna i bönders kammare till helgdagskvällen och satts i gång till ära för vilodagen, **kronometrar** som sjömän bytt mellan blåtatuerade händer, små konfirmationsur, som barhuvade flickor burit vid sina klappande hjärtan på vä-

gen till kyrkan och sökt glömma med all annan världslighet. Där fanns briljanterade praktstycken, som skänkts åt rika brudar, och tjocka guldpjäser som skakat för tjocka och belåtna affärsmäns skratt.

Jäderbom var generad för sin skattkammare och ångrade sin oförsiktighet att visa den.

»Jag är liksom litet samlare«, sade han. »En del har jag ärvt och inte velat göra mig av med. Resten har jag köpt för att hjälpa folk. Jag tycker om att dra upp dem. Det är som ett sällskap. Och man kan knappt sälja dem. Det finns så fullt.«

Blomdahl log bistert inom sig.

»Gamla ockrare«, tänkte han, »nog vet jag, hur du fått dem! Men du skall få betala!«

Med ens kände han sig lyft över allt smått, chiffonjéer och dylikt. **Guldminan** låg lockande framför honom, och han skulle icke vara värd att ta på sig sin gamla ytterrock igen, om han icke kunde finna på ett djärvt, fantastiskt, lustigt sätt att nå in till den.

Minnet, hans opålitliga och nyckfulla minne, gav honom i en gudasänd blixtpusslaget, och hela planen låg färdig för honom som ett avrundat konstverk.

Jäderbom var ivrig att få stänga, hans händer darrade efter nyckelknippan, han såg sur och fattig ut igen. Gästen hejdade honom med en livlig handrörelse och en oegoistisk, vänlig och munter blick.

»En mycket vacker möbel«, sade han. »Jag har aldrig förr sett en så magnifik inredning. Det skulle icke förvåna mig, om det funnes lönnlådor i den. I sådana kan man hitta mycket dyrbara ting. Har bror Jäderbom funnit något i den här?«

Bror Jäderbom ansåg frågan opassande och påflugen och gjorde sig intet besvär att dölja det. Han bet ihop käkarna med en tillrättavisande förtegenhet, som kindsägget förlängde och gjorde nötknäpparaktigt bister. Hans små ögon blevo svarta av miss-

tankar och oro, ty den juridiska äganderätten i ett dylikt fall stod för honom som tvivelaktig, och han önskade inga vittnen, om det verkligen fanns ett fynd att göra. Men blotta tanken hade genast till den grad besatt hans fantasi, att det var honom omöjligt att behärska sig. När hans krökta fingrar nådde nycklarna, skramlade dessa till så häftigt, att han blev skrämmd.

Blomdahl läste i hans inre som i en öppen bok och blev allt säkrare i sadeln.

»Du vet ingenting«, tänkte han, »nu har jag dig!« Ty själv hade han allting tydligt för sig. Böjd för viktighetsmakeri som han var, hade han en gång inrättat just ett sådant gömsle, som han talade om, i väggen på ett av facken för att där förvara några anteckningar om epokgörande uppfinningar. Han hade glömt bort alltsammans efter vanan och erinrade sig icke ens nu, vad uppfinningarna rörde sig om, men detta var också en bisak. Det psykologiska momentet var allt. Det var han herre över, och han ämnade begagna sin makt.

»Det måste vi se efter«, sade han, sköt ogenerat värden åt sidan, plockade undan klockorna och tittade skarpsynt och grubblande in i facket. »Mitt ögonmått skulle för första gången svika mig, om vi icke just här ha det vi söka.« Och som genom ett trolleri, fick han upp en liten dörr och drog fram en bunt papper.

Jäderbom genomgick under tiden de stridigaste känslor, ursinne över oförsämmdheten, bekymmer för klockorna, maktlöshet och beundran över gästens profetiska blick. Han stod orörlig och rödögd som en mört framför betet, och käkarna arbetade dels med att svälja luft, dels i förberedelse till att sluka kroken. När papperen voro framme, kastade han sig över dem och slet dem till sig.

»Det är mitt«, sade han, »jag har ju köpt det. Ge då hit, ge då hit!«

Hans motståndare lät det lugnt ske och betraktade honom i

strålande oskuld och välvilja. »Napp!« sade han inom sig med en smäll av käkarna, och sedan lämplig tid passerat: »Nå, vad står det i handlingarna?«

En hastig snedblick hade låtit honom skymta en del mekaniska och matematiska formler, varmed han, utan egentligt förnuftigt syfte, i ett slags skönhetsdrift, brukade pryda sitt klotter. Den gamle ockraren stirrade därpå i ytterlig förödmjukelse.

»Latin«, stammade han och räckte fram arken. »Inga värdepapper alls, ingenting annat än skräp.«

Detta var en personlig utmaning, som måste straffas. Blomdahl blev sträng, satte sig ned vid klaffen och gjorde sig god tid att undersöka. Hans min speglade en skarp och sakkunnig granskning, som dock måste ge med sig och smälta i hänförd beundran. Han njöt omåttligt därvid att höra gubbens rådvilla tramp och knarr och pustande. Det var högtid och klarhet på hans panna, när han såg upp.

»Herr Jäderbom« – själva formalismen i tilltalet var fylld av betydelse – »tillåt mig att lyckönska.«

Herr Jäderbom bockade av vana och såg ytterst olycklig ut.

»Vet bror, vad snille är, och vad det är värt?«

Den stackars gubben visste varken detta eller över huvud någonting. Han tog upp en röd näsduk och torkade ångestsvetten av pannan. Han höll på att kvävas. »Men så säg då«, stånkade han, »vad är det i papperen? Är det – vers?« Och han skulle ha drivit ut sin pinoande med hugg och slag, om det varit så.

Blomdahl förstod, att han måste ge honom något ätbart genast.

»Det är mycket, mycket pengar«, svarade han drömmande, »hundratusen, vad vet jag, miljoner. Det beror på, vad det kommer i för händer. Idéer kunna stjälas, och ingen kan ropa: ta fast tjuven! Uppfinningar måste vara färdiga, praktiskt hanterliga. Jag är icke så säker på, att här icke felas ett och annat. Men det vore lätt att tillägga, vägen är klar, vägen är klar.« Och han grubblade vidare, glömsk av allt.

Gubben blev upprörd och bestört. Ehuru han aktat sig väl för att ha något att göra med dylika äventyrligheter, visste han, att folk gjort sig syndiga inkomster på dem och hade mer än en gång grämt sig däröver och förbannat sin bristfälliga skolunderbyggnad. Han hade därför en vidskeplig beundran för lärdom på detta område, och den som kunde få något ur de trollformler, som nyss dansat för hans blick, fick en oemotståndlig myndighet. Eljest var han som gammal **praktikus** visst icke böjd att skänka sin tilltro åt **en vinglande pratmakare** som Blomdahl, men allt som här passerat inför hans egna ögon sammansvor sig att beslå honom med orätt. Med ett underbart väderkorn hade mannen funnit den dolda skatten, och i ren saklighet, utan att själv ha något att vinna därpå, hade han angivit dess värde, ett mycket dumt drag, ty hemligheten ägdes tills vidare av honom. Men det kunde senare falla honom in, ty sådan var människors dålighet, att själv lägga beslag på den. Man fick fara fram med yttersta försiktighet.

»Och vad skulle den gå ut på, den där idén«, frågade han med en likgiltighet, vars falska ton skar i öronen.

Det var litet svårt att svara på, ty som många av Blomdahls uppslag var även det här noterade så framtidsfamnande och storlaget, att nutiden knappast var mogen att förstå det, helst i hemlandets små förhållanden. Han mindes, hur det fötts, när han en natt med omtöcknat huvud tyckt sig se marken glida under sig och hus och lyktor dansa förbi. Varför skall man gå, hade han mumlat i en plötslig tankeblint, varför skulle icke själva trottoarerna kunna rulla som ändlösa banor och föra en fram. Och på lek hade han gjort upp ett utkast till anordningen och litet beräkningar för driften som genast visade en oerhörd kostnad. Man fick icke gå in i enskildheter.

»Det är ett slags sinnrika **omnibusar** utan häst, som stadsförvaltningen skulle betala«, sade han.

Det där om att staden skulle betala, föreföll den gamle tomtspekulanten mycket tilldragande som princip. På den vägen

kunde goda fisken göras. Och han väntade ivrigt på mer. Blomdahl blåddrade vidare och tog dels ur papperen, dels ur stundens ingivelse den massa han behövde för att överväldiga med.

»Tillvaratagande av åskans elektricitet för upphjälpling av modernäringen genom billiga gödningsämnen, vindkraften dito dito, besparing av ved i kakelugnar genom förnuftig inrättning av draget, användning av vattentrycket vid slussar till stängning av portarna samt till kvarnrörelse, sprit ur potatisblast och sulläder av skalen genom hydraulisk pressning och **digerering** med svavelsyra.«

Denna lavin kunde lätt ha varit olycksbringande för upphovsmannen, om icke ledmotivet i dess så olikartade effekter varit besparing, tillvaratagande, gnideri i stort. Detta intog Jäderboms hjärta och sövde den naturliga motviljan mot så många fantastiska nyheter. Den som hade så kloka och tilltalande grundprinciper kunde icke vara galen i tillämpningen, hur huvudyr den än gjorde en olärd man. Jäderbom visste icke han, att just de i sin privata hushållning lättsinnigaste mest älska fantasiorgier i sträng social ekonomi. Men överväldigad och matt var han över att det aldrig tog slut, hans blick var en drunknandes, och hans öronmusslor tycktes synbart förlängas och rundas för att hålla sig över strömmen.

»Va falls«, stammade han, »va falls?«

Hans bödel log mot ännu ett infall.

»Angfång«, sade han, »en kombinerad hörlur och teaterkikare för sådana som blygas att kännas vid sitt lyte. En mycket nätt och brukbar liten uppfinning!«

»Alldeles ja, mycket rätt ja. Det också!« Detta förstod han helt, och han var lycklig.

Plötsligt kom en avkylande och dyster oro.

»Här prata vi om björnens skinn. Men karlen själv då? Han kan ju i denna stund hålla på att patentera alltsammans. Vad har jag då? Jag har blivit lurad, skamligt lurad, det är allt. Man

kan så litet lita på folk.« Och han sörjde djupt över världens själviskhet och brist på heder.

Nu var det Blomdahls tur att skälva. Hela segern riskerades, om ej detta tvivel slogs ner. Här gällde det sinnesnärvaro och vältalighet. Han hade icke svårt att få den senare personlig och varm, han hämtade den djupt inne i ideell åskådning av sig själv och sitt öde.

»Broder«, sade han, »broder och vän. Låt oss tänka oss om! Låt oss se oss om! Låt oss se på denna möbel! Vad är den? En chiffonjé, säger bror, ett gammalt inventarium, säger den kalla hopen. En gravvård säger jag, en urna blott med askan av ett snille. Den som en gång tänkt dessa djärva och omvälvande tankar som lysa på detta papper, han är icke mer.« – Här sänkte han huvudet och kastade lagerkransen ned i graven, medan stämman blev djup bas. – »Han är död och borta. Intet tvivel om detta! Hur skulle han eljest så lättsinnigt lämnat åt slumpen att evigt gömma eller uppenbara vad han anförtrott åt tillfälligt skydd? Nej, nej, honom har man dödat som alla de bästa, stenat i oförstånd och hat.«

Han var nu alldeles övertygad därom, och de saltaste tårar började rulla utför hans långa hästansikte. Han måste torka bort dem, och som han glömt sin näsduk i ytterrocken lånade han med våld gubbens röda bomullsfana.

»I nöd och bekymmer har han tärts, på gatorna har han irrat kring och letat sin utkomst och sin rätt. Han har klappat på rika mäns portar och med dem velat dela sin skörd, men de ha intet förstått. Han har ryckts från hustru och svältande små i sin ungdoms blomma. En bov, en hjärtlös schackrare, som icke förstått värdet av det han stal, har bemäktigat sig den lilla kvarlåtenskapen, spillror av välstånd och fint odlad smak. Världen har blivit fattig, ty den hade icke många som han. Han var stor, det kunna vi säga nu, men det passar oss bäst att hålla inne därmed i vår ofruktbara ånger och nöja oss med detta bittra och tomma: han v a r, han är borta nu.«

Han kunde icke fortsätta längre, rörelsen var för stark, orden blevo till bölanden, snyftningar och bubbel. Aldrig hade det förr fallit honom in, att hans liv var så tragiskt, hans undergång och död så upprörande. Han njöt därav i ett slags **sublim** förtvivlan. Den gamle ockraren, som också hade hjärta och stor respekt för döden, grät i kapp med honom, och de nästan slogos om näsduken, där den snabbt byttes emellan dem. De höllo av varandra i denna storm av gemensamt medlidande, och Blomdahl klappade gubben i ryggen för att trösta honom över sitt eget frånfälle. Kanske tack vare detta var det denne som först fick mål i mun. Den tanke han yppade stod icke på höjden av deras ädla stämning; sådan är nu människors natur med sin nyckfulla sammansatthet.

»Om salig människan är ur vägen«, sade han, »då äro ju de där idéerna mina.« Och han ville helt enkelt ta dem tillbaka som en förfallen pant.

Blomdahl hatade honom och slängde med vedervilja hans näsduk ifrån sig. Allt stod åter på spel, men själva den naiva rovgirigheten visade, att det egentligen var vunnet med en smula kallblodighet.

»Om«, sade han med isande hövlighet, medan pappersbunten krasade under det beslutsamma greppet, »om bror Jäderbom har för avsikt att lämna mig å sido i detta, torde det först och främst bli svårt att finna en annan som kan tyda handlingarna och utarbeta dem praktiskt. Jag gör också anspråk på **inmutningsrätt** och har lagen för mig. Det torde icke heller vara i brors intresse, att detta blir publikt. Den döde uppfinnaren torde kunna uppletas och ha rättsinnehavare efter sig.«

Deras blickar möttes och gnistrade rödögda genom spåren av all den varma fukten sedan nyss. Blomdahls lyste av en överlägsenhet och samvetsro som alldeles krossade den gamle girigbuken.

»Jag menade inte så«, sade han, »varför så häftig? Det få vi ju tid att tala om. En annan gång, när man fått tänka sig för.«

Men det var just, vad han inte fick. Då hade allt varit förgäves. Nu på stunden, yr i huvudet och kringtumlad av alla dessa idéer och känslor, som den onde själv öst ned över en stackars gammal man, måste han göra upp. Han vred sig, våndades och vågade ej släppa tron, ehuru han alls ej riktigt anammat den. Hans motståndare var orubblig som en klippa och fordrade kompaniskap. Som han icke begärde skriftlig förbindelse, fick det omsider passera, under inre slug reservation. Men värre var det, att han måste ha penningar genast för att kunna ägna hela sin tid åt affären, och inga småsmulor, hela åttahundra riksdaler, utan borgen, mot enkel skuldsedel.

Gubben fann det upprörande, och hans röst, som alltid blev grumlig och lidande, när han skulle nämna siffror, nekade sin tjänst. Det hjälpte icke, han hade att välja med kniven på strupen. Förbannande alla uppfinningar, måste han leta fram sedlarna där på fläcken. Han nästan gned sönder dem för att försäkra sig om, att de ej klibbats ihop.

Blomdahl tog emot dem med ett vårdslöst behag som gjorde offret ännu bittrare.

»Bra betalat för chiffonjén till slut«, tänkte han och tog ett lidelsefritt avsked av den. Han höll på att avslöja sig helt genom att glömma papperen, när han äntligen gick. De intresserade honom icke mera, ty nu log tillvaron öppen och bekymmersfri mot honom.

Han imponerades icke ens längre av huset, när han visslande gick nedför trapporna.

»Det gäller bara att ha resurser här«, sade han och knackade sig på pannan, »resten reder sig alltid.«

Ägaren till gården satt redan och höll sitt huvud i händerna i en rakt motsatt stämning av grubbel och missmod och visste knappt, om han drömt, eller verkligen upplevat den förvånande scenen.

X.

När Tuve Blomdahl kom hem framåt kvällen efter att ha ägnat sig själv en välförtjänt hyllning i en festmiddag på »Fenix« med en flaska bourgogne och en vänlig kypare, båda två allt trevligare, ju längre han umgicks med dem, lyste det ur klockarens alla fönster i breda floder ut över snön. Det glädde honom hjärtligt, ty mer än någonsin önskade han alla människor att njuta av lyckan i en värld som så avgjort var lämpad därför. Själv bar han famnen full av den med sig in till sin ringa härd och avundades ingen något.

Där blev en glädje, sådan som endast de fattiga känna den, ty det är icke bara himmelrikets salighet, på vilken de ha monopol. Mot deras visserligen tämligen sparsamt sådda stunder av illusion och hopp är det trygga och vana överflödet även i bästa fall blott äktenskaplig vardagslycka, jämförd med det första kärleksrusets dröm. Det finns, som redan för länge sedan utrönts, mycket negativt i glädjen, framför allt frånvaron av tryck och hot. Var skulle denna förnimmas starkare, än just där banden springa sönder och skuggorna skingras för ett nytt och strålande ljus?

I denna lilla krets glänste det upp, som om en julgran ställts mitt ibland dem med gåvor på var gren, alldeles som var och en ville ha dem.

Husfadern hade sin i fickan redan, där den smälldes till för vart självmedvetet slag på bröstet, men han skulle icke varit den han var, om han stannat vid denna verklighet. Tusen banor öppnade sig för hans fantasi, och att säga, att han redan var rik, skulle vara att utelämna just det bästa, spelets spänning, klangen av mynten som [karades](#) ihop framför honom, maktkänslan i en ald-

rig svikande gissningsförmåga, vilket nummer som skulle falla ut. Oupphörligt sprang han upp från soffans tagelsits för att i handling förverkliga en idé, och var gång vände han som seg-rare tillbaka och satt liksom på högre underlag och med rakare rygg.

Hustrun, som med växande oro följde varje ny utflykt, glad-des i motsvarande grad var gång hon hade honom åter. Att trycka sig tafatt intill hans sida, säga ett: »det eller det skulle vi för innerligt väl behöva«, och få ett förstrött men vänligt ja-kande svar, var ungefär det högsta hon kunde drömma om säll-het. Hon vaggade på huvudet med munnen rynkad av ett leen-de som av tvungen sparsamhet icke vågade breda ut sig, och små, små förnöjda tankar tändes i ögonen, ett i sänder, allt som de nåddes av glimten från talgljusen.

De yngre barnen hade fått hämta äppelmunkar och [napole-onstårter](#) och viskade med sockriga läppar i varandras öron, vad de önskade och tänkte överraska varandra med till jul. Den sju-ke gossen var allra lyckligast. Det var icke bara befrielsen vid löftet att få gå i bättre skola, att komma ut på landet till som-maren och bli alldeles frisk som andra, det var mycket djupare känslor som, ehuru nästan omedvetet, arbetade i honom. Barn som lida förstå lika väl som vuxna, om de ha reflekterande lägg-ning, att till sin pina samla och personliggöra trycket omkring sig till en fientlig makt. De kunna också göra slutsatsen, att världen är ur led, och ha därtill ingen tanke på, att det kan kämpas emot. Men de glömma ännu lättare allt mörker för en ljusning.

Nu fanns här inga skuggor alls, alla människor voro goda. Allra mest den snälle gamle herrn, som skänkt dem så mycket pengar – Blomdahl hade icke gått in på enskildheterna – och som han tydligt såg för sig med välvilligt lysande, skälmskt lu-rande ögon, barskt gråskägg över bröstet, karameller i bakfick-an och förhörande alla barn han mötte i huvudräkning och bib-lisk historia, det sista framför leksaksbutikerna med en slug

snedblick på »Noaks ark«. Fadern själv, vars brister i fråga om sanningsenlighet och annat icke kunnat undgå att väcka mång-
et pinsamt grubbel, var nu bara till att hålla av riktigt tryggt
och befriande med lidelsefull häftighet och stolthet. Han visste
allt, han var munter och stor och stark och ett föremål för män-
niskors avund och aktning. Ja, icke endast de hade det lyckligt
och gott, hela huset var förändrat. I rummen bredvid var det
fest. Han hade sett i köksdörren, när föremålet kom ned i sin
ståt och tyckt, att även deras egna förhållanden fingo litet med
av glansen. Det var nästan som om man icke bott åt en gård.
Han satt med kinderna röda och ett slags ljuv feber i blodet av
ljus och förväntan och oro, alldeles som om julen.

Det var så härligt att få hålla av allt och alla, vara glad och
hoppas för allas räkning. Han var inte längre sjuk eller ens
klen, det hade bara varit inbillning. Nu skulle man få se, hur
stark han blev, och hur han slungade fotbojorna i morgon dag.
Då skulle han också njuta av napoleonstårtorna, nu var han för
mätt av lycka för att orka någonting.

XI.

Därinne hos grannen gick det verkligen ståtligt till. Mamsell Schiller hade aldrig varit med om något så förnämt och aldrig själv så känt sig på höjden därav. Den unga väninnan hade ägnat även hennes toalett en omsorg, som det skulle ta henne år av tacksamhet att betala. Hon visste icke längre, om det var sin egen gamla dräkt hon såg i spegeln, och ännu mindre, om det var hon själv som fyllde ut den. Det nötta livet hade alldeles dolts under [sidenvolanger](#), som sprättats från någon kjol och påsyttis runtom i ringar över varandra, ungefär som man nystar garn kring en papperstuss. Hon hade snurrat runt under hela proceduren och i sitt yra huvud grubblat, hur i all världen hon skulle kunna kläda av sig till natten. Men hon hade glatt och viljelöst låtit sig hanteras och rodnat av tillfredsställelse och blygsel att se sin smala byst bli fyllig. Vid midjan vidtog åter öknen av brist på stoff att odla den med, och när nu hennes hår blev kammat och upplagt i ett burrikt virrvarr, liknade hon med det magra och milda ansiktet inunder fullkomligt en sällskapspudel som klippts till lejon. Överensställningen blev ännu större, emedan ärmarna, som också garnerats, blivit litet strama, så att hon måste hålla armbågarna i sidan och de små svartta tassarna rätt ut liksom en hund som sitter eller står för socker. Ryskan såg genast likheten och tryckte skälmaktigt sin näsa emot hennes under kyssen.

»Nu äro vi färdiga«, sade hon, »[allez!](#)«

Själv var hon strålande vacker i sin ljusa [beige](#), med rodnad på kinderna, ett barnsligt obarmhärtigt glitter i de långa ögonens vinklar och i ren rörelse en nervös och spänstig glättighet över att känna svalkan av det frasande tyget och de nya hands-

karna mot huden. Hon hade en liten solfjäder i handen och kunde ha bitit i dess vingpennor med sina små smala tänder, om de bara haft liv och känsel för smärta.

Mamsell Schiller fick sätta ut ljus i trappavsatsen, och så sopade de förbi, så att skuggorna dansade över dem, och det var, som om ett helt sällskap dragit fram.

Värden tycktes känna det så. Han stod och höll dörren öppen långt efter sedan de passerat, och hans skygga blick speglade ett helt tåg av skrämmande glans. Han stammade en hälsning på modersmålet och försökte dölja sin rörelse under ett muskigt och tafatt leende.

»Tala tyska«, svarade den lilla frun tillrättavisande på detta språk och visade på sin pudel, »och kyl då inte ut rummet. Ni kunde gärna be oss sitta ned, och för resten komma och buga också.«

Han lydde i var punkt, men trist och utan behag. Handskarna, dem han valt svarta, veckade sig om hans stora spelhänder, och **kaftanen** verkade föga frack. Han mumlade: »**Mahlzeit**«, ehuru han anade, att det icke var det rätta ordet och blev förödmjukad däröver. »**Gnädige, seien Sie gut**«, tillade han och pekade på rottingstolarna vid väggen.

Men det gjorde detsamma. Mamsell Schiller var lika förlägen som han och fann allt i sin ordning, bara hon fick sätta sig och sjunka in i obemärkthet med litet vila för händerna.

»Han är nästan vacker«, tänkte hon, »så god och ung och elegant. Vi ha fått det riktigt fint här.« Och hon såg med barnsligt välbehag på det dukade bordet med ljusen, cypressen, myrtenkrukan och mässingssamovaren och koppar och assietter. Tomheten för övrigt ville hon icke se och såg hon icke. »Fest är ändå fest!«

Hustrun lät sig ännu mindre något bekomma. Ljusen och hon själv, det var allt vad hon tog med av verkligheten. Resten försåg henne fantasien med, och där hon gav sitt släp en liten puff

med foten under nigningen, kastade hon allt bekymmer ifrån sig och förtrollade, obekymrad om följderna.

Det var icke klockarens fel, att han, som råkade vara ensam skottavla för ett koketteri, beräknat på en hel drömd krets, genast blev yr i huvudet. Han kunde icke stå stilla och trampade av och an i sin förvirring. Det främmande språket tillät honom blott halvt följa med vad hon sade, och illusionen hade därför stort spelrum. Den ovana glädjen verkade på honom som ett rus. Han ville krypa på golvet intill henne och bita i hennes skor som en snäll och ödmjuk liten hund eller beskydda henne som en stor och stark hund. Han kunde ha gråtit av tacksamhet för att hon log och såg på honom, om det icke funnits något i hennes blick som väckte oro och sveda. Och alla dessa stridiga känslor jagade varann på hans ansikte som ljus och skuggor på en mörk reflexionskula och stucko vasst fram under hans nedfällda ögonlock.

Den lilla kvinnan iakttog alltsammans och pratade vidare i allt uppsluppna takt, minnen från hemmet och gemensamma bekanta, konverserande skvaller om den och den i en blandning av naiv barnslighet och världserfaren elegans. Det var ett slags repetitionskurs i allt vad hon läst och hört och föreställt sig om mondän förnöjelse, och hon lyste av förtjusning att känna sig ge sin scen så naturligt. Solfjädern gladdde henne särskilt; förde hon den i en snabb sväng tätt intill ögonen, drömde hon lika bra, som om hon slutit dem, och allt var borta, som icke passade i stycket. Det var just icke sammanhang i hennes tal, men det märkte ingen. Mamsell Schiller var lika glad som hon att få leva med i det stora livet och längtade bara efter alla de godsaker hon burit dit i sin svarta kartong, ty hon var hungrig som alltid.

»Om ni nu ville be oss njuta förfriskningar, skulle jag för min del ingenting ha däremot«, föreslog hedersgästen med en likgiltighet som var icke så litet affekterad.

Det var huvudmomentet i festen, som hon gjort upp den för

sig, och det nästan kostade på att icke spara det längre, ty sedan var det icke mycket kvar. Tekoppen bjuden till höger av den trogna pudeln, assietterna, den ena efter den andra framburen av en kavaljer, vars bugande ställning var allt vad man behövde se – det var stil, det var lycka! Och hon älskade sötsaker med innerligheten hos den som ingen annan sinnesfröjd står till buds.

Allt gick också förträffligt, med den lilla inskränkningen, att mamsell Schiller måste ha råd för att sköta samovarens farliga och invecklade maskineri. Hon fick dem i ett slags torra sidorepliker, som icke behövde räknas med till pjäsen. Assietterna darrade i klockarens hand, och det var ett nöje att välja länge och grundligt med tvär och nyckfull ombytlighet. Själv ville han ingenting ha, och rösten stockade sig i hans mun. Mamsell Schiller tog av varje sort och upprepade tyst deras eleganta franska benämningar i ackompanjemang till njutningen. »Vad jag får uppleva«, tänkte hon, »*Petit chou*! Vad jag har roligt! *Mazarines*!«

Det sårade lätt hennes sedliga medvetande att se den beundrade väninnan tända en cigarrett, men hon tröstade sig med tanken, att det gick så till i Ryssland, och kanske var rätt och riktigt och fint där. Hon hostade för röken, vände sig litet bortåt och försjönk i salig och drömlig ro.

Hon väcktes av en ström av främmande ord. Klockaren stod framför sin hustru och talade ryska i snabba och glidande strupljud; det lät på en gång strävt och melodiskt, liksom sullet av en nyckelharpa. Han var vit som smält järn, och de små ögonen irrade vilda och svarta i framspringande gråt. Han vred sina händer i de veckade handskarna och tycktes vilja falla på knä. Den gamla tyskan höll på att svimma av blygsel, nyfikenhet och skräck. »Vad har det hänt den gode mannen«, tänkte hon, »*pains de glace*! Kan detta vara kärlek?« Och hon ryste i halvt angenäm köld och satt förtrollad och stilla.

Hon blev ännu stelare, när hon fick ögonen mot hans fru.

Hennes lilla ansikte var också vitt, men mycket hårdare än mannens. Det lyste ännu av trots och ett slags förnöjelse, men läpparna skälvde som ett skrämt barns. Hon grep efter solfjädern och sökte samla sig till sin förra bekymmerslöshet.

»Ge mig askkoppen«, sade hon på tyska, »min cigaretter är uttrökt. Håll er till överenskommelsen! Eljest gå vi.«

Och hon fläktade sig sakta, med löjet smygande i mungiporna, medan han gick och letade genom rummet i förtvivlad rådvillhet. Han fann ingenting lämpligare än en ljusstake, och höll den framför henne i båda händerna, med huvudet nedlutat tätt bakom lågan.

Mamsell Schiller fann hans ödmjuka tiggargästning sublimt rörande och ridderlig.

»Det är kärlek«, viskade hon för sig själv, medan allt vad hon såg förflyktigades i ett töcken av fuktig glans. »Hennes hjärta måste vekna. De goda barnen!« Och ljuva tårar började fåra hennes smala kinder.

Men de höllo strax upp i bestörtning.

Ryskan kastade cigaretstumpen på mannens fingrar och blåste ut ljuset, så att eldtungan stack mot hans ansikte.

»So viel darum«, sade hon med en blick av förakt och motvilja som var ännu vassare.

Det fanns många ljus kvar, men för mamsell Schiller var det som om alla släckts, och den scen som följde framtröllats ur mörkrets och den hemska drömmens värld.

Den unge mannen lät staken falla med en olycksbådande skräll och tog språng som kommo hans kaftan att flaxa omkring honom liksom svarta vingar. Han sköt ned på cypressen på bordet, ryckte till sig den gröna kappen, flög tillbaka mot hustrun och lät slagen regna mot henne, varhelst de ville ta. Hennes stol **vältades** ikull under försöket att fly, hon själv låg på golvet värnlös och stum i överraskningen, en enda stackars trasa av beigefärgad ståt som strimmades svart av jord.

Då fick mamsell Schiller sinnesnärvaron igen. »Hjälp«, ropade hon och skrämdes själv av att höra det eka mot de tomma väggarna, »man mördar oss, hjälp!«

XII.

Skriket var icke så högljutt som den stackars tyskan trodde; hos grannen skulle det ha passerat obemärkt under husfaderns muntra skryt, om icke den sjuke gossen haft öra för det. Han var aldrig riktigt med i det närvarande och lyddes även nu inåt, där han vaggade och log i sin belättna dröm. Han blev plötsligt stilla och förvandlad. Hela den lilla magra kroppen blev stel och lidande, blicken slocknade, och hans barnansikte blev underligt gammalt och trött.

»Hör«, sade han och lyfte upp handen till lystring. »Vad är det? Det gråter.«

Och utan att söka reda ut sammanhanget brast han hop i en nervös förtvivlan som blev dubbelt störande mitt i den ovana och efterlängtnade lyckan. Det var hela hans illusion som slets sönder för allt lillgammalt klokt och sjukligt ömtåligt i hans väsen, och allt var hopplöst som förut. Sista tiden hade han brukat smyga in i det tomma rummet och leka död på golvet, så att det ryste i alla leder av köld och välbehag, och nu var samma åtrå över honom, men i idel bitterhet. Någon var olycklig, det var nog att förmörka det hela; frisk skulle han aldrig bli, och människorna skulle vara vad de voro, elaka och hårda, helst mot den som minst kunde bära det. Det var icke i tydliga tankar detta kom, men därför sved det icke mindre djupt i hans barnsliga intuition. Ty sorgen vet icke mycket av våra skillnader i klokhet och mognad, den är primitiv och enkel och mycket lätt att lära.

I uppehållen mellan hans snyftningar hörde man strax, vad som stod på. Förvåningen var gränslös, och harmen icke mindre. Blomdahl ilade till valplatsen som en behjärtad man.

I hans rörliga sinne ägde på den korta vägen över farstun en

fullkomlig omvälvning rum. Det var en i sina föreställningar om de rätta och lämpliga gränserna för äktenskapliga meningsutbyten upprörd familjefader som sprang upp från soffan, en eminent borgerlig, nyktert överlägsen medlem i ett civiliserat samhälle. Men väl ute på de kalla stenarna kände han alla sina heta pulsar och hela sin hjärnas fantasikraft tumla om med en lidelse och ett patos som beredde honom en bister njutning. Han älskade den lilla ryskan med en vansinnig häftighet, han hade alltid gjort det, och först detta hade skänkt hans tillvaro en mening och hållit honom uppe över vardagens tarvlighet. Under sådana förhållanden var det tryggare att rycka i morrhåren på ett lejon än att lyfta sin hand mot hans känslors föremål, och han var beredd att offra ära och liv för att visa det. När hans hand skälvde på låsvredet, skulle den icke ha tvekat att slå sig fram med yxa, om där varit stängt, och nästa steg skulle då ha varit givet av sig självt till förfäran för en värld. Lyckligtvis sprang dörrhalvan upp genast, men den figur, som rusade in i rummet som en virvelvind, var ändå icke att leka med. Med gnisslande och vita tänder och strömmande tårar av raseri och sublimt medlidande, skulle hans ansikte ha gjort en icke o betydlig verkan, varhelst det kommit farande, blåblekt lysande med sitt eget ljus och liksom löst från allting annat. Här förändrade dess blotta närvaro hela scenen.

Den gjorde det så tvärt, att ett skimmer av [komik](#) kunde ha fallit på det hela, ifall icke alla personerna varit så långtifrån [denna låga och sammansatta stämning](#).

Klockaren, som nyss sett ut som en liten ond ande, där han slagit blint för sig, stod med ens stilla och stirrade på den gröna [blomkappen](#) och tycktes undra vad i all världen som flugit i den, och var den kommit ifrån. Han såg sig kring i hjälplöst grubbel, och när den knäckta och dystra cypressen lett hans tankar in på rätta spåret, gick han dit under ett slött och befriat leende för att återställa olycksbringaren.

Detta lät Blomdahl naturligtvis icke ske. Han rök till sig käppen, bröt av den över sitt knä som en straffets ängel och kastade bitarna ned i djupet framför sig. Trots bestörtningen över sin tillhörighets förstörelse, måste mamsell Schiller beundra hans gest, och ett nytt element sällade sig till all den andra förvirringen i hennes stackars huvud. Var icke denne man den rätte att beundra och tillbe, var det icke här hon borde placera den sympati hon slösat på en ovärdig?

Klockaren åter tog upp de båda styckena och tänkte på ingenting annat än att försöka foga ihop dem igen, i något slags föreställning, att om bara detta lyckades, skulle allting bli klart. Med sina darrande händer fick han dem icke ens att mötas och skakade mumlande på huvudet. Det lilla han kunde fatta är icke ens värt en gissning.

Hustrun reste sig matt på armbågen för att se, varför slagen upphört. Hon mötte den blick, vari hennes befriare lagt in hela sin stolta och ömma själ, med en underlig likgiltighet som kunde ha avkylt och bedrövat en annan man. Hennes lilla vackra ansikte var mycket blekt och trött och liknade ett barns som fallit omkull och ännu icke fått klart för sig, om det stött sig. Slagen hade omedelbart knappt gjort ont i den retliga spänning, vari hon befunnit sig, utan kanske rent av befriat nerverna. Men nu kom förödmjukelsen med var iakttagelse och var reflexion. Den var över allt mått denna gång och stod knappt till att bära.

Mitt i ståten och glansen i hennes stackars illusoriska värld hade den slagit ned över henne inför allas ögon. Icke de som nu stirrade emot henne ur väninnans arma fysionomi, dem hade hon hela tiden icke räknat med och knappast märkt. Nej, det var de drömda blickarna av hyllning och beundran, dem hon aldrig mött i verkligheten, men som nyss varit mer än verkliga. Det var i sin fantasi hon blivit komprometterad utan hjälp och upprättelse, och nu hade hon ingen fristad att fly till längre, nu fanns det ingenting någonstans.

Hon såg nedåt sin ljusa dräkt och fann den ohjälpligt förstörd med strimmor av svart som huden på en sebra. Hon kände något vasst under handen – det var solfjädern, söndertrampad och vingbruten. Då började tårarna rinna under hennes ögonlock.

Det blev signalen även för mamsell Schillers. Den godhjärtade varelsen hade på kort tid känt så mycket i sitt hopsnörda inre, att hon blivit alldeles förstelnad och börjat förfäras över sin orörlighet. I de snälla barnens paradiset hade hon suttit och hört duvor kuttra och sett lejon skalkas och beta med kid och tänkt i sin fromhet: »här är gott att vara. Lyckan finns, och jag ovärdiga får se på den.« Plötsligt hade skuggan förmörkats och ormen rest sitt väsende gap vid hennes sida, och från trädet på gott och ont hade en kvist ryckts ned och gett prygel. Hon hade icke kunnat lyfta ett finger till värn, och i hennes själ hade det svarta tvivlet slagit sin klo. »Är detta kärleken«, hade hon sagt till sig själv, »ser det så ut i lustgården? Ve mig, att jag fick bevittna det! Har också mitt hjärta blivit sten? Om det icke skett ännu, så måste det dock komma, ty så är det ställt för oss.« Det var med befrielse hon glömde sitt jag för den avgudade väninnans sorg, och det var med ett slags glädje hennes gråt bröt fram i ett underligt pipande läte, där hon ilade till henne och sjönk på knä vid hennes huvud. Den andras tårar runno tysta och tunga.

Blomdahl stod inför gruppen, rörd och god och ville säga något tröstande.

»Var lugn«, började han, »ingen skall göra er något. Jag är ju här.« Och erinrande sig, att den älskade icke förstod hans tungomål, ändrade han det med sin vanliga sinnesnärvaro.

»Wie geht's?« frågade han uppmuntrande och höll inne av brist på vidare ord.

Det var icke hans fel, att frasen tog det kamratlikt vårdslösa tonfall, som i hans vana var förbundet med den. Det var icke hans fel, men det blev hans olycka.

För den förödmjukade kvinnan kom frågan som ett hån och en utmaning. Ännu var hon icke därhän att behöva tåla dylikt av främmande.

Hon lyfte upp ansiktet, så hett och rött av vrede, att tårarna tycktes förbytas i ånga på det. Hon blixtrade av ett förakt, som denne gudarnas älskling aldrig förr mött och icke förstod, och det kom en hel ström av tyska, den han fattade föga mer av: »Vad vill ni, vad gör ni här? Enfaldige tölp, har jag någonsin svarat på er taktlöshet? Har jag gett er rätt till denna ton, om er ridderlighet över huvud tillåter er att håna olyckan?»

Och hon slog händerna för ögonen och kastade sig framstupa i ett barns hjälplösa och högljudda sorg. Fast rygg och axlar skakade, var det ett slags kokett behag ännu i den nätta figurens pose.

Blomdahl begrep just nog att finna sig orättvist anklagad, och detta smärtade honom desto djupare i hans fullkomliga oskuld, som var rörelse av den lilla varelsen förtrollade och förvirrade hans sinnen.

»Herregud«, utbrast han, »om jag icke sålt mitt tyska lexikon! För åttiofem öre!« Men när han mötte mamsell Schillers milda och tårdränkta förebråelse, kom han ihåg, att han där hade den tolk han behövde.

»Tala för mig«, sade han, »säg henne, att hon gör mig orätt. Aldrig i världen har en tanke... Jag ville hellre dö, här på fläcken, knall och fall än... Säg henne det!« Och han nedkallade **Jo-furs** blix över sin hjässa i en gest som bar sanningens prägel.

Mamsell Schiller trodde honom genast, och en ny himmel steg ur hennes världsförintelse. Det fanns ännu godhet och ädelhet, och detta faktum bragte henne utesäglig tröst. Den ståtliga och modige mannen ingav henne en skygg och ljuv hänförelse som föll likt dagg över hjärtat. Hans antydningar förlorade ingenting i hennes återgivande, de blevo romantiskt värtaliga, hänsynsfullt ömma och fina. Den kära väninnan ska-

kade ännu sitt huvud i trots, men det var tydligt att hon hörde på.

»Säg henne vidare«, fortsatte Blomdahl, uppmuntrad av denna början, »att hon icke skall bry sig om sitt djur till man. Det syns ju vid första anblick, att han icke är henne värd. Slå icke en kvinna, ens med en blomma, säger ett ordspråk – från Indien, där änkor bränna sig på bål, och **bajadärer** dansa. Och vad gör han? Slåss med blomkäpp! Han är ingen gentleman. Se på honom!«

Hon gjorde så och kunde icke annat än instämma i den hårda domen. Klockaren gick och plottrade vid bordet i sin hopplösa dunkelhet, antagligen i en föreställning, att festen ännu kunde räddas. Han hade lagt upp bakelserna i pyramid och strävade att överst placera en **bomb** som oupphörligt rullade ur hans grepp. Han tog upp den från golvet och försökte igen, mumlande och djupt allvarlig.

»Han är tokig«, sade Blomdahl, »vem skulle vilja ha det han bjuder på?«

»Var har jag haft mina ögon«, tänkte mamsell Schiller, slagen av iakttagelsens riktighet. Och i mildrad form förde hon den överlägsne och kloke hjälparens ord vidare.

Den lilla ryskan tittade upp och kunde icke återhålla ett grymt löje under tårarna som runno lika stritt.

»Säg henne också«, sade Blomdahl med ett slag på bröstfickan, »att jag icke är den jag ser ut för. Ehuru stundom fattig, är jag det blott av nyck, därför att det roar mig. Efter vad hon är skall människan dömas, icke efter vad hon har. Det är min princip, och är bara hjärtat rikt...«

Han talade direkt ur mamsell Schiller. Något så upphöjt hade hon icke hört på länge, och hon var nu glad åt hela äventyret. Även för den fattiga var livet icke armt, nej härligt, osjälviskt, berusande. Hennes tårar kommo igen, men i idel ljuvhet.

»Från och med i dag är det för resten slut på mina bekymmer,

och glädjen börjar. Säg henne, att jag älskar henne vanvettigt, har gjort det från första stund, att jag lägger allt för hennes fot.«

Och han föll på knä och gjorde så.

»Bed henne se på mig!«

Mamsell Schiller gjorde det icke, ty hon hade göra nog att se själv. Hon stirrade som mot en förledande uppenbarelse, vilken plötsligt visade sig vara av djävulen. Vad var detta för tal till en oförvitlig om också fattig kvinna? Den kränkta stoltheten reste sig i henne och därtill något annat kränkt som led ännu mera. Hela hennes tro vacklade igen, men hon ville icke lita på sina öron.

»Men ni är ju gift, människa«, utropade hon.

Svaret kom fabelaktigt lättsinnigt.

»Än sen! Om jag för några somrar sedan fick en tallrik körsbär, och sura nog, som Gud skall veta, skall jag därför aldrig se åt bigarråer mer i mitt liv?«

Detta bildspråk tog tid att fatta för en primitiv och ärlig liten hjärna, men när dess svarta innebörd låg öppen, fanns heller ingen tvekan om vad som var att göra. Bort från världen och all uselhet som fyllde den! Hem igen till den fattiga kammaren med renhet, köld och de visa jungfrurnas lilla klara låga! I sitt beslutsamma mod fick hon väninnan fort nog på fötter och beredd till sortie. Den skedde icke i glans men i värdighet. De båda männen togo sig mindre imponerande ut, klockaren bakom bordet med en ödmjuk förtvivlan av instängd hund, Blomdahl fjäskande och svassande ännu i beställsam ridderlighet, utan aning om att han fallit av hästen. Han följde efter uppför trappan, flödande av tjänstvillighet och förslag, men fick intet svar. Om anledningen förblev han därför i lycklig okunnighet, och det var med ett strålande leende över könets tillbedjansvärda svaghet och all den tjusning det just därigenom strödde över mannens väg, som han vinkade sitt farväl och kysste sitt finger mot återseendet.

De båda kvinnorna fingo i frid reda ut intrycken av sin kväll och lägga av sin ståt, båda delarna i synnerhet för den goda tyskan påkostande och prövande nog.

XIII.

Blomdahl vände och gick ned igen, lättare och mer modigt om också tillkämpat beslutsam för vart steg, ungefär som om han stigit utför en badhustrappa. Han skulle tala ett allvarsord med den brutale äkta mannen, som icke skulle glömmas så fort. Bourgognen kokade ännu i hans ådror, plånboken slog emot hans bröst, segerns ande var över honom.

I våningen fann han icke den han sökte; klockaren hade gått ut, planlöst som alltid, för att under stjärnorna återfinna den smula klarhet och eftertanke han så väl behövde. Men det fanns inga stjärnor, ingen ro; snön virvlade ned i stora våta flingor. Han hade stannat i porten, hejdad av den fuktiga kylan, och stirrade under lugg, misstroget och skyggt, på den krets av pojkar som samlat sig därutanför, nyfikna på vad som passerat. Med sitt stora sänkta huvud liknade han där en amerikansk bison, omgiven av prärievargar och beredd att sälja sitt liv så dyrt som möjligt.

Blomdahl kände hela vreden från nyss uppfriskande och heroiskt stiga mot huvudet, där han obemärkt närmade sig honom. Men föraktande varje oridderlig lömskhet, slog han honom på puckeln till en käck och öppen utmaning som skulle säga ungefär: här är jag, mitt namn är straff och tillrättavisning; var god och observera min närvaro!

Ryssen vände genast hornen emot honom med hot i sina små rödsprängda ögon.

»Was wollen Sie«, stammade han, plötsligt även han skälvande av det primitiva raseri som avbrutits i scenen däruppe till hans utsägliga förvirring. Han blev klar och handlingsduglig igen och belåten att äntligen ha något kroppsligt och gripbart

fientligt framför sig. Han stod och hoppade nervöst på en fläck, färdig att ta sats till försvar. »Was fangen Sie an! Des Teufels...«

Men det var icke längre Blomdahls mening att av något slags artighet tala främmande språk. Ren svenska var programmet nu.

Han sköt upp sina manschetter med ormligt buktande rörelser av sina långa armar och en sakkunnighet ägnad att injaga skräck och beundran. Från hans läppar flödade omedelbara och kraftiga ord.

»Kom an«, sade han dessemellan, »kom an allesamman.« – Flertalsformen gav sig dels av vanlig retorisk instinkt, dels emedan han i sig kände krafter, vida större än som behövdes för en liten rysk klockare – »jag skall lära er! Kvinnor vågar ni er på, förtjusande änglalika väsen, skapade att förtrolla och lyckliggöra! Kom och kämpa om dem i stället på gotisk sed! Här är ingen rädd för **Asiens horder**. Kom an, kom an!«

Pojkarna hurrade i tacksamhet för det spektakel de motsågo, och någon smög sig bakom den förbryllade ryssen och gav honom en puff till anfallsimpuls. Han gled på de våta stenarna och svängde med armarna för att hålla balansen. Blomdahl var icke sen att möta faran, och de båda fienderna stötte ihop. Efteråt var det icke lätt att säga ens för dem själva, vilken som var den ene eller den andre. Som en enda boll studsade de mot väggarna i den trånga farstugången, och de fyllde den så tätt med sin övernaturliga elasticitet, att de inom kort slungades ur öppningen långt ut på gården som en projektil ur loppet, spridande munter flykt bland åskådarna. Under nya hurrarop bildade pojkarna ring om de stora mörka föremålen som farten åtskilt, och för att icke det nöjsamma uppträdet skulle domna av, kastade de snöbollar på båda parterna.

Flingorna virvlade ner så ymnigt, att det icke var lätt att urskilja, varifrån någonting kom, och Blomdahl antog därför, att det var hans fiende som på detta fräcka sätt hånade och utma-

nade honom. Det var han icke man för att underkasta sig och allra minst nu. Han var glad och oförtruten som en gosse, och alla de år som förlängt hans lemmar och förtunnat hans lockar voro spårlöst borta. Han stred som då, bara för ärans och stridens skull, och allt hat var bortblåst med minnet av det som bragt honom i den underliga situationen. Och antingen det var en reminiscens från skolans liknande bataljer, eller töcknet och vinden förde det med sig, eller motståndarens nationalitet, alltnog, han lyftes i en stor och stolt stämning. Det var **Narvas** snö som föll omkring honom, där han gick till anfall mot fiendens skans och kände kulorna vina om öronen, och det var Narvas seger som väntade. Det var då intet förvånande i att han rätade ut sig till hela sin längd, utan att känna fruktan i en enda tum därav, och drog fram med flygande fanor.

Men klockaren, som kunde sin historia sämre, mötte honom på halva vägen, och med barbarisk list sänkte han huvudet till en så kallad »**dansk skalle**« mitt i det vekaste partiet på **vederdelomannen**. Följden blev en gränslös förvirring och ett handgemäng på så nära håll, att det åter blev omöjligt att skilja vän från fiende. Blomdahl vek sig som en fällkniv för stöten, föll över angriparen, men grep tappert tag. Ryssen å sin sida slet upp hans rock och bet sig fast. Fotfästet svek dem båda, och de tumlade om varandra som tvenne hundar och blevo alldeles vita i drivorna. Pojkarna hurrade, vilda av förtjusning och ingrepo då och då utan mannamån för att hålla farten i gång. Det såg ut som om de rullade ett stort snöblock till sin fästning.

Nu kunde man visserligen hålla på rätt länge på det viset, ty gården var slät och utan naturliga hinder, men man gjorde det icke gärna, om man hade reflexionen vaken. Det resultatlösa i ett dylikt tillvägagångssätt måste förr eller senare slå ett praktiskt sinne, och kylan av smältande snö i ansiktet och innanför halskragen, ja långt ned på ryggen, var ägnad att bringa besinning. Blomdahl gjorde sig därför fri, så snart det var honom

möjligt, och reste på sig. Ryssen följde efter, alldeles yr i huvudet, men ännu beredd att försvara sig. Som han stod där, med glödande och fnysande ansikte, kläderna i valkar som på en trollgubbe i en ask och det hela utsuddat i konturerna av snögloppet, var det över honom en trist komik, som måste väcka medlidsam ringaktning.

»Så han ser ut«, sade Blomdahl leende. »Var har han varit? Bara litet snö till, och han skulle kunna hålla till våren. Se på honom, pojkar!«

Och pojkarna hurrade för dem båda två.

»Jag har måst tukta honom«, fortsatte han, en smula generad för hyllningen, »nu tänker jag, att det kan vara nog. Det kräket tar ju till nävarna, och jag har inget tillhygge! Man slåss väl inte på gårdar! Det är tur för honom, att polisen sovit som vanligt. Nu tänker jag göra detsamma, ty det kan jag behöva efter allt vad som hänt.«

Och han sökte knäppa hop [bonjournen](#) om sin värdighet men fann, att ingenting var kvar att göra det med. Det fick vara detsamma, han såg sig varken om efter knapparna eller någonting annat, han kunde ha mist, och det var med mera snabbhet än stolthet hans vita rygg försvann i porten. Väl inne hos sig gick han karg och fåordig till ro – hans liv hade varit nästan för rikt på intryck och växlande resultat denna dag.

Klockaren blev kvar på gården, oantastad av pojkarna som snart skildes åt. Han stirrade upp mot hustruns fönster, glömsk av sitt eget tillstånd, och vaggade med huvudet i ånger och fruktlösa försök att fatta tillvaron. Till slut drev kölden också honom in.

XIV.

På morgonen gjordes i det Blomdahlska hemmet en mycket allvarsam upptäckt. Plånboken med de åttahundra, på vilka familjens närmaste vara eller icke vara och hela framtida lycka berodde, fanns icke längre i deras ägo. Hustrun, som nödtorftigt iordningställt bonjouren efter kvällens äventyr, fann bröstfickan tom, mannen konstaterade detsamma med nattduksbordet, och båda två utsträckte iakttagelsen till hela tillvaron, jord och himmel. Något så förkrossande hade de aldrig varit med om under hela sitt upprörda liv, och det gav föga tröst, att det sannolika förloppet tämligen snart lät sig resonemangsvi utredas.

Pengarna hade naturligtvis tappats under striden med den olycksalige klockaren, och närmare bestämt just då Blomdahl och han rullat omkring på gården till sådan förnöjelse för en tillfälligt samlad, ehuru visserligen imponerad publik. Men varför en icke längre ung och högt begåvad man med sin framtid på fickan inlåt sig på dylika övningar, och hur han kunnat finna det förenligt med sin värdighet och sin fördel att välta sig i snön, det tillhörde ödets outrannsakliga gåtor. För en stackars nedtryckt och temperamentslös kvinna fanns därvidlag ingen ledtråd, och det låg nära till hands för henne att komma med förebråelser mellan utbrotten av förtvivlan och klagan. Och själva hjälten i dramat måste för första gången i sitt liv svarslös böja sitt huvud. Visserligen hade han sin lidelsefulla kärlek till den lilla ryskan att förklara sitt handlingssätt med, men dels lämpade den sig ej för öppet försvar, dels kunde han nu knappast själv finna, att den nödvändiggjort sådana upptåg som gårdagens. Man kunde sätta passionens urskuldande och glorifierande makt aldrig så högt, den berättigade dock ej till ett hund-

slagsmål på marken med så avskräckande pekuniär förlust. Den bleknade till och med i denna belysning och blev knappt till att känna igen. Och allt blev trist och förödmjukande.

Barnens gråt över alla ramlade luftslott var icke till att hårda ut, och allra minst den sjuke äldstes tysta och döda nedslagenhet. För honom tycktes den nya vändningen i deras utsikter egentligen göra föga skillnad, han låg ännu i samma hopplöshet, där han hamnat i det plötsliga fallet ur illusionen. Litet bättre eller litet sämre förändrade föga; det var det hela som icke passade för honom, där han med sitt trevande och ärliga barnsamvete gjorde upp dess räkning. Sådant händer icke ofta, men dock mindre sällan än världen ger akt på; även barn dö icke bara av sjukdomar med namn som växla efter dagens mod. Den underligt sammantvinnade tråd inom oss som håller oss uppe, blind och primitiv vilja att vara till, hopp, illusion och lycklig glömska och lättsinne, kan nötas tidigt och brista tidigt. Den mest kraftödande av alla livsyttningar, reflexionen, själv-iakttagelsen dödar lätt, om den kommer fortare än vanligt. Här låg en som förlyft sig på sin trånga och förvirrade värld och hos ingen omkring sig funnit det som skulle vara, en som icke hunnit lära sig le som vuxen och glömt att le som barn. För en man som Blomdahl, härdad och barkad i alla slags vidriga, men på det hela lustiga och oförargliga öden, var barnets grubblande blick obegriplig och plågsam.

Han sökte i självförsvar sin räddning i handling. Pengarna voro visserligen borta, men detta hindrade icke, att de kunde återfinnas, om man bara icke tappade humöret på köpet. Han gick visslande ned på gården för att få en översikt av ställningen.

Men anblicken var icke mycket trösterik. Snön hade fallit i trög ihärdighet hela natten, och det var tydligt, att den snart ämnade börja igen. Den nådde redan upp över fotknölnarna, och i morgon skulle det icke längre vara någon säkerhet för smalbenen heller. Gubben som skulle sopa vägarna stannade gång på

gång med kvastkappen fälld och suckade över det ändamålslösa i sin verksamhet, den låga ersättningen därför och syndens överhandtagande, trots baptistisk mission och ärlig strävan av den enskilde. Blomdahl meddelade honom sin förlust, lovade honom en fantastisk men obestämd hittelön och uppmuntrade hans nyväckta arbetsiver med hojtande och rop. Men över honom själv smög sig nedstämningens dysterhet. Han föreföll sig vandra på ett slagfält, som sekler redan gjort oigenkännligt, och hur han än ansträngde sitt skarpsinne, var det honom omöjligt att i detalj fastställa de fientliga härarnas rörelser. De föreföllo honom båda obeskrivligt enfaldiga, och minnet av den krigiska hänförelsen fyllde honom med avsmak. Här skulle han få gå hela vintern och kanske dagligen trampa på det välbehövliga kapitalet, tills i bästa fall vårens tö gav honom det igen – ett rent av olidligt perspektiv! Han skulle icke kunna lämna sitt fönster utan ständigt ruva över sin förnedringsort med misstro mot var levande själ som lutade sig mot marken.

Det blev honom en om också bitter befrielse, när snickaränkan kom ut och gav hans tankar en annan riktning. Hon var förgråten av oro över sin gosse, som försvunnit kvällen förut och tillbragt natten borta. Sammanhanget var givet. Den unge galgfågeln hade hittat pengarna och valt sin levnadsbana.

Blomdahl visslade högt.

»Farväl med mina åttahundra«, tänkte han. »Nu är det att sätta polisen på spåren. Jag får väl ingen glädje av det, men pojken får sällskap för livet. Det måste väl ändå göras för ordningens skull. Det är ett underligt öde som binder mig vid denna olyckliga familj!« Men han saknade mod att förklara sig för den stackars kvinnan. »I alla fall är det onödigt, att jag stannar här längre och blir kall om fötterna.« I detsamma kom han ihåg, att han ännu hade en spillra av egendom att ta vara på, den undanhållna försäljningssumman för det bohagsting som spelat den avgörande rollen i hans liv, och han hade åter ett mål för sin tillvaro.

»Jag skall inte låta leka med mig«, tänkte han, och blev nästan bekymmerslös, »man skall få se på annat.«

I detsamma kom klockaren ut ur farstun.

Han studsade vid anblicken av sin fiende, dystrare och muskigare än någonsin, och var beredd att på nytt ta sin anpart av den oförklarliga leken. Han stödde ryggen mot muren för att åtminstone vara säker från det hållet och i syfte att sälja sitt liv så dyrt som möjligt tog han av handskarna, dem han i sin glömska tillbragt natten i.

Då föll det som ett skal från Blomdahls hjärta. Agg och vrede var icke hans sak under några förhållanden, och den befriande humorn låg honom alltid nära. Nu i den fullkomliga förkrosselsen av sin hela välfärds undergång behövde han den allra bäst till tröst. Han kunde icke annat än le åt sin motparts min och hela uppenbarelse med de veckade och hopskrumpna handskarna som krängde fast om fingrarna. Lika besatt och omöjligt tycktes honom allt vad han mindes av gårdagen. Man måste ta det brett, förlåtande och uppsluppet, eljest var det omöjligt att komma ur förvirringen med räddat förstånd. Han höll plötsligt av denne stackars klockare och längtade att bli bror med honom och få säga honom det. Att han burit sig illa åt mot den kvinna, som Blomdahl fortfarande älskade, ehuru med en underligt dämpad glöd och liksom i en långt avlägsen tid, fick bli de bådas sak. Män behövde ej låta störa sig av småsaker. Något roligt måste man också ha!

Därefter handlade han.

Hans ansikte sken upp, där han med utsträckt hand gick emot den lille ryssen, med ett så älskvärt, vinnande och urskuldande uttryck, att det talade mycket mera än ord. Den främmande, som i sin häpnad beredde sig på vad svek som helst, ägde ändå icke sinnesnärvaro nog att vara avvisande. Han lät sig viljelöst fångas.

»Freut mich sehr«, sade Blomdahl, »freut mich sehr, Ihre

wertvolle Bekanntschaft zu machen«, som om deras händer aldrig förr mötts på annat sätt. Han glädde sig åt den förträffliga tyska, som morgonens ingivelse gav i hans makt, och tyckte därför ännu mer om den han talade med. Han fortsatte något sämre på samma språk.

»Det var ett litet missförstånd emellan oss i går. Vi stötte visst ihop i farstun. Jag tror till och med att vi ramlade omkull. Jag såg icke, vem det var – *Ganz blau ist mein Rücken. Aber das war nur eine Missverständniss.* – Kanske tillåter ni mig nu den presentation jag glömde – *obgleich dass meine Absicht und mein Wunsch – Was schert mich Weib, sagte der Grenadier – Sie waren in Russland gefangen* – Det låta vi vara glömt, icke sant? – Mitt namn är ingenjör Tuve Blomdahl.«

Och han svängde med hatten och bugade i regelrätt elegans. Den stackars ryssen var så förvirrad och bländad av denna oväntade utgång på äventyret, att han förblev alldeles overksam och lät sin arm nästan skakas ur led i vänligheten. Han glömde att säga sitt namn tillbaka, men hela ansiktet förvreds i ett grin av godmodighet och befrielse.

Blomdahl, som beslöt, att den nyfunne vännen skulle få mycket att betyda för honom, döpte honom på fläcken.

»Vassili«, sade han, »nu har jag en tjänst att be er om. Följ mig! Jag har ett litet ärende, men sedan ha vi dagen för oss. Vi måste bli bekanta. Vi ha mycket att tala om. Er ler icke lyckan emot, som jag kunde förstå i går. Konstigt lynne på kvinnor, icke sant? Jag lär mig aldrig att förstå dem. Mig blevo de också onda på, kommer jag ihåg just nu. Vem kan göra dem till lags, Vassili? Därför måste man hålla ihop. – *Um alles zu sagen, auch ich bin ein verzweifelter Mann, alles verloren! Und diese Schnee!*«

Klockaren förstod icke sammanhanget, men redan den oväntade lyckan att någon ville vara med honom och hjälpa honom ur hans ensamhet, bestämde honom att hänga sig fast, även

oombedd. Det syntes på honom att han skulle följa, om det så vore in i döden. Han bara nickade och log till svar på den surrande tyskan, och så drogo de två i väg i snögloppet, icke olika de av sorgen sammanslutna grenadjärer, vilka skymtat i Blomdahls tal.

Denne var nu för resten helt munter och gjorde vad i hans makt stod för att befästa sin erövring.

Först förde han honom till klädståndet, där den ödesdigra chiffonjén blivit så skamligt försnillad. Det blev en het stund för butiksägaren, på vilken ryssen gjorde ett icke mindre starkt intryck än kamratens straffande ord. Han framställdes som ett vittne, berett att inför domstol beediga allt vad som kunde vara behöfligt för att klargöra historien, och hans stumhet gjorde sig hotfullt överväldigande. Blomdahl fick på så sätt större summa för sin tillhörighet, än den inbragt tjuven, och blev så obekymrat glad som han någonsin varit.

Hans första omsorg var nu att använda pengarna rätt. Han bjöd på frukost hos »Claes på hörnet« och lade bort titlarna med sin vän, en ceremoni, vars obegriplighet först på ryssen verkade pinsamt beklämmande. Med sin äktenskapliga olycka därtill och den skugga spriten gav ett av naturen mörkt lynne, kom han ända därefter, att i ett obehövt ögonblick vilja springa ut i Bellevueskogen för att hänga sig i ett träd. Så nära som han nu var Blomdahls hjärta, kunde denne dock ännu mindre än eljest tillåta en så förhastad gärning, och han höll honom tillbaka med våld och kloka ord.

»Vassili«, sade han, »hedersbror, jag känner icke igen dig. Hänga dig, för att en kvinna visar brist på smak! Det är ett dåligt sätt att höja dig över henne. Tro mig, som har erfarenhet, du skulle bara ångra dig. Men det är det jag alltid har sagt, du är för god. Du måste lära känna livet och världen och människohjärtat, Vassili! Se på mig! Jag har förlorat allt, rikedom, ära, makt. Jag har rullat i snön med dig som ett djur. Din får-

skinnsmössa slet jag i under min förvirring, i tro att det var ditt hår, och jag förfärades att känna det så löst. Det var därför du fick mig under dig. Jag har förnedrat mig som **kung Nebukadnezar**, och brottats **i blindo som Jakob**. Än sen, här är jag uppe igen, frisk och kry! Man kommer alltid upp igen. Tag exempel av mig! Nu skola vi dricka glögg att börja med, ty julen står för dörren.<

De gjorde så, och Blomdahl undervisade sin vän i praktisk värdshuskurtis med uppasserskan. Han ställde sig tätt framför henne, slog häftigt sina långa armar om sin kropp och klappade sig själv på ryggen, under smackningar med läpparna, så att det tycktes att han omfamnade och kysste henne. Flickan blev förtjust över detta kvicka skämt, och i ryssens små ögon tändes åter tro på livets fröjder. Tusen lika lustiga påhitt och ord följde, och frukosttiden gled på vingade fötter över i middag. Man njöt detta mål, där man var, och drog sedan ut att erövra staden.

Snön yrde ned ännu tätare än någonsin, de gingo i en rymd för sig och voro sig själva nog. De lutade sig allt förtroligare samman, och deras rusiga ömhet blev ännu omedelbarare genom svårigheten att ge den språkligt uttryck; de slogo varann i ryggen, så att flingorna röko, och spåren av händerna dröjde kvar på rocken. De som mötte och tittade sig om efter dem kunde sålunda även bakifrån se, hur varmt de höllo av varandra, och man log hjärtligt förstående där de gingo fram.

Ibland dök de ur det vita myllret in i en upplyst port och funno rum fulla av goda och glada människor, gasvärme, punschångor och imma från droppande överplagg. Stolar skötos under deras knäveck, glas fylldes till randen och smackade, när de lyftes från det klibbiga bordet, eld och glädje rann genom deras ådror, och levnadsviisdom gjorde deras huvud så klara, att allt omkring dem blev liksom utsuddat och virrigt genom motsatsen. De förnummo blott i ett sorl, som liknade de flitiga bi-

nas en sommardag, grundtonen i det hela: Varför skall man bråka och tänka i denna korta tillvaro, som rullar så bra av sig själv? Allt reder ut sig i en värld av goda bröder.

De hade på det viset tillryggalagt vida vägar, Kungsbacken med »Femtiofemman«, Brunkeberg med »Runan« och den stora hästen inne i porten vid Beridarebangatan som i snöyran såg helt verklig ut, trotsande naturlagarna på sin plats, och den stora pumpen som det isade i en att gå förbi. De hade hjälpt varann i den hala Hamngatsbacken och funnit »Tre remmare« på sin plats, men haft svårt att räkna dem på skylten. De hade tittat in på »Hamburger börs« och tyckt att Jakobs porttorn ramlade över dem, när de tittade ut igen. De hade modigt styrt ut på Gustav Adolfs torg i förhoppning att hitta Norrbro på andra sidan, de hade hört strömmen brusa och tittat på den mellan **balustrarna** i ett slags föreställning att den var instängd i bur.

Överallt hade de haft trevligt, men ändå icke dröjt, ty till sitt mål hade de satt »Pelikan«, en utpost mot söder, en hägring i ett fantastiskt fjärran. Om det så kostade dem deras sista andedräkt, skulle de dit. Denna beslutsamhet präglade deras gång och gav dem hållning av män som ha något kvar att söka och vinna. De höllo på att aldrig komma ut ur irrgångarna i **Staden** men kämpade sig segt fram, ehuru vinden blåste emot dem ur grändvalven som ur lurar. På det öde Kornhamn togo de fel på vägen och höllo på att gå rakt i sjön. Där lågo potatisskutor in-frusna, **ester** och **liffar**; somliga hade ryska bokstäver i akterspeglarna. De slogo ned i klockarens medvetande som ljusglimtar i mörker.

»**Ach Gott**«, suckade han, »var är jag, vart tar jag vägen? Nu är det ingen hemma och vaktar på gården. Vad kan det inte hända där, om så faller henne in?«

Men vännen slog sin arm omkring honom.

»Vassili, du förvånar mig. Ännu tänker du på dylikt skräp!

Ett är dock avgjort: vi hänga oss icke. Se på mig! Det tycktes mig, att vägen till ›Pelikan‹ gick åt höger, men nu märker jag, att den går åt vänster. Vad gör jag då? Jag går inte i sjön. Jag tar bara av åt vänster, och du följer med.«

Mot sådan klokhet var det ingenting att invända. Och de två riktade sina steg mot Slussen och blevo osynliga i yrväddet.

DÖDA FALLET

I.

Klockan i hörnet slog tolv slag, medan lodet hasade tungt mot fodralet, och kedjan gav ett rostigt gnäll i verket. Genom något fel i det senare kommo ljuden med olika fart, först ramlande muntert nog på varann, men så med tveksamma uppehåll, som om de hade svårt att skiljas från det ljuva nuet och bringa in en oviss framtid.

För oss, som lyssna till klangen i fantasien, har den en egen ton. Det är ett hav av tystnad emellan, och ringarna breda sig i det stilla så ostörda av all annan rörelse, som om det varit något särskilt märkvärdigt med de sekunder, vari tiden just då drog sitt rastlösa andedrag.

För de närvarande hade de ingenting sällsamt alls, utan de voro blott en flyende del av våren i nådens år 1793, en vår, sent kommen och fort förrunnen som alla andra. Kände man någonting alls vid det störande bullret, så var det förvåning, att en klocka gick i ett dylikt näste, och ett trotsigt medvetande, att om det var för att mana gäster på dörren, så var syftet åtminstone för den natten och det sällskapet förfelat.

Sällskapet var icke av bästa sort, stället icke heller. Men efter det sista slaget just förklingar, vilja vi hänga oss fast därvid, innan det är för sent, och dyka in i det längst förflutna och se oss omkring och göra oss hemmastadda där. Ty människor äro dock alltid människor, och behöva just icke ömsesidig högaktning som förutsättning för ömsesidigt intresse, helst på så långt avstånd i tid.

Rummet var lågt med nedsotat tak och bjälkar som [hängde svankryggigt](#). Grova och bruna bord och bänkar, det var hela möbleringen, jämte ett par bruna skåp med utsuddade rosor på

och den redan nämnda klockan, en gång prydd på samma sätt. På väggen bredvid hängde en gammal luta, vars **pärlemorornament** ensamt glimmade i allt det färglösa, som några fiskfjäll i ett nät. För fönstren sutto tillskruvade luckor, och genom de runda hålen tittade idel svart tomhet.

Det gjorde också detsamma, ty därinne behövde man för sin trevnad ingenting av yttervärlden och ingenting för ögat. Man redde sig ändå.

På mitteltbordet bland flaskor och krus, glas och tenntallrikar rykte fyra talgljus, som tycktes ha böjt både lågan och vecken för draget av våldsamma skrattsalvor och dröpo och dräglade sitt dropp till skäggiga och förkomna fysionomier, av någon likhet med de orakade, talgiga och rödögda ansiktena omkring dem. I en krets bakom strök, i en behaglig kontrast mot glädjen, den bekymrade och sömniga krögarmor omkring och suckade och tänkte på sin säng och gned händernas yttersidor i förlägenhet och vaktade på order. Men bakom henne fyllde skugorna i den tobakstäta luften rummets övriga rymd och smälte på väggarna tillsammans med fläckar av nötning och smuts, så att det var, som om där funnits en ansenlig hop av dimlika väsen, ehuru den blott i första ringen tog helt kroppslig form.

Där var det inte fler än sju.

Johan Labbart, avskedad lektor i Härnösand, numera privatman – och helst så privat som möjligt – i den obskyra staden Sundsvall, var den till ålder och ställning mest framskjutne. Det förra visade sig i den **hårpiska** han bar, grå utan puder, övergående till grönska av fett och vanvårdnad liksom hans bruna rock, det senare i sättet varpå han bar den, som en motvikt mot den muntra och överlägsna uppnäsan, rätt ut som pipen på en tekanna. Han livnärde sig på skulder och där dessa, utan hans eget åtgörande, sveko, på lektioner med köpmanssöner, dem han undervisade i främmande språk och genom sitt avskräckande exempel i försiktig och laglydig levnadskonst.

Herman Feltstjerna, en fänrik som aldrig sett krig och en äkta man som aldrig sett fred, tillräknade sig själv platsen närmast efter honom, men lämnades av andra just ingen plats alls. Hans röst lät som kastad tillbaka ur en sprucken kruka, och hans vänner påstodo, att den gjorde så med förnuftigt skäl, och att det var det enda förnuftiga med honom. Fiender hade han inga – det var hans öde – men hans klandrare, vilka voro alla de som använt honom i hans verkliga livskall, lantmåteri, vidhöllo, att den räta linjen för honom var ett i alla avseenden ofattbart begrepp.

Hagdin och Willing, tvenne handelsbokhållare, bildade den egentliga medelklassen i sällskapet. Det var också över dem något uttryckslöst, som om de bakats – av samma deg – och vid jäsningen förlorat sin *fysionomi*. Det var folk som tänkte på order och läto bli på eget bevåg, spisade sina ärter och drömde om fläsk till dem. Roligt hade de icke haft, men aldrig reflekterat över orsaken. Som det var lika litet ont som något annat i dem, passade de att fullständiga vilket sällskap som helst och ansågos väsentligt bidra till nöjet.

Lutad emot dem, som om han uppmärksamt lyssnade till dem, satt Niklas Lanthén. Det var emellertid bara en synvilla, som icke länge kunde smickra ens föremålen själva, ty de visste så gott som andra, att han alltid satt och måste sitta så, böjd åt vänster. På högra sidan av halsen hade han nämligen ett så kallat *flenhus*, jättestort och täckt av svart *taft*. Det var det mesta han egentligen bragt det till i livet, trots god vilja att komma sig fram, god flit som kopparslagarmästare och inga skrupler. Man tillskrev detta hans yrkesmässiga lomhörighet och hans otur, som gjorde att han alltid instämde på orätt ställe och var ett offer för slumpen. Till och med hans sömn stördes av kroppslighet, ty det föreföll honom, att han i bädden låg bredvid sitt förfelade jag, och hans dröm tog formen av avundsjuka fantasier över hur mycket andra hade.

Nedanför dem alla satt en man av obestämd ålder, vid namn Jonas Pihl. Namnet var det enda säkra med honom, ty annars var det idel gåtor. Han tycktes icke veta dem själv, och som han icke var från trakten, hade han heller ingen att fråga. Att han en gång ägt något ansågs sannolikt på grund av hans vana att dra fickan ut och in och stirra på dess tomhet, men vad han ägt, om det varit en gård, en häst eller en — det var alldeles ovisst. Att han gjort något galet på ett eller annat sätt, det kunde vem som helst se. Han hade ett [kainsmärke](#) intryckt, icke i pannan, där det knappt skulle ha funnits plats för det, men någonstans på ryggen, och dess befintlighet yppade sig i alla hans rörelser, vilka förresten icke voro många. Han hade dykt upp i staden under krigsåren, satt sig på en varupacke vid hamnen och blivit kvar. Det var nu hans yrke att sitta och vakta, gå ärenden, skriva på diktamen en förträfflig stil — läsa tycktes han däremot ha glömt — samt sova i kyrkan. Det sista gav honom anseende av att vara en man, mot vilken det förbrutits mer än han själv orsakat, och så kunde han uppehålla livet och klä sig tämligen anständigt i avlagda kläder. Som han regelmässigt söp sig dödsfull vid tillfälle, hade man sympati för honom som en trots allt dunkel ärlig karl och bjöd honom gärna, ehuru icke i familj.

Det var sällskapet; alla mer och mindre skeppsbrutna, frestade de sin tillvaro på de magra smulorna från överflödets bord i den lilla kuststaden, som i sin ordning levde ett allt annat än sorgfritt liv på landet bakom, täta skogar med föga folk, karga förhållanden och lång sömn i vinteridet. För tillfället skulle de dock icke ha bytt ut sin plats mot någon annan, ty om taket var lågt, så var glädjen bara desto närmare, och bordet med våtvaror, skorpor och kringlor, [tobakskarduser](#) och snusstrutar skulle gott ha räckt till för dubbelt så många.

Den de hade att tacka för allt detta, värden för kvällen, kungen för nuet och en obestämd tid framåt, skilde sig från sina gäs-

ter icke så mycket till det yttre, som med höga stövlar, grov rock och grova lemmar var rustikt nog, men desto mer till hållning och uttryck. Han ensam bar i sitt väsen något obeskrivligt som angav, att han var en karl med resurser, om icke i fickan, så i bröstet och huvudet, vilket är bättre. Han njöt som de andra av stundens sorglöshet, men för honom var den icke en lotterivinst, utan räntan på ett säkert kapital. Han var den ende i sällskapet som var nyrakad och slät – av respekt mot sig själv – och hans breda haka och skarpt tecknade munparti lyste nu i medveten värdighet i kapp med hans kvicka och förslagna ögon. Ansiktet, med stora och kraftiga drag, var en begåvad bondes, men hans later och rörelser tydde på en man som sett sig om i världen. Hade det icke alltid varit från den bästa sidan, så var felet varken hans eller världens, utan av tillfällig art, och **hade han fallit sju resor**, som nog var möjligt, så hade det varit på fötterna liksom katten. Han hette Magnus Huss och var född i Boda by uppåt älven, i små förhållanden, dem han tidigt försökt göra ansevärdare. Så till vida hade han också lyckats, att han ständigt skapat allt större virvlar omkring sig; de hade varit hans livselement som en simmande sälhunds. Ur den sista hade han just dykt upp, ännu våt, glansig och munter av badet.

Det var ett **handelsfallissement**, förbundet med våld, men för övrigt just inga poster på creditsidan. Sina ovänners förhoppningar hade han dock kommit på skam och rätt ifrån sig ansvar och **borgenärer** med en född segrares muntra behag. Vid nära fyrtyo år stod han nu lika fattig, som han inträtt i det merkantila livet, vilket var mycket, men lika rik också, vilket var vida mer. Världen låg honom nu lika öppen att gå tillbaka in i som nyss för att gå ut, och hade han hittills intet annat vunnit än namnet »Vild-Hussen«, så var heller ingenting förlorat. Benämningen tydde icke på några hans lynnes oarter; den angav blott häpnad över hans syn på tillvaron och dess möjlighe-

ter i sinnen, vilka fattade den förra som ett ärvt klädesplagg, och de senare som utsikt att runda ut det med långsamt förvärvad, men solid fetma.

Vild-Hussen stod upp med ett glas i hand och hällde rött vin i glaset. Medan han med en åtbörd bjöd tystnad, bet han av och förtärde en halv kringla, och själva krögarmor, som nu hoppades, att man skulle ha vett att ge sig av, imponerades av hans hållning och samlade sig till högtidlig uppmärksamhet liksom i kyrkan. Bakifrån kunde man icke se den uppsluppenhet som lekte i hans ögonvrår och mungipor.

»Mina herrar«, började han värdigt, »hjärtans vänner, det gör mig ont om er. Roligt har ni haft, men inte har jag talt om varför, och inte ens vad det är vi dricka. Fyll glasen, lyft dem till ögat, och säg mig vad ni ser!«

De gjorde så och stirrade på de mörka kuporna med ett plötsligt vemod, som om de först nu fattat allt gotts förgänglighet, men också med en orolig känsla i svalget, ty man kunde vara beredd på vad puts som helst.

Spegelbilderna återgävo blott deras ansikten med breda munnar och förskönade drag – de hade ingenting att svara.

Vild-Hussen lugnade genast deras närmaste farhågor.

»Vin är det nog, men ser ingen något mera? Herr lektor, en prästkappa, som aldrig kunde ha kommit på värdigare skuldror, har kära bror för länge sen supit upp, men nu är det min blommiga nattrock. Rak i ryggen, Feltstjerna, för där sitter nu en eldgaffel med diverse annat, som borgenärerna föraktat! Hagdin och Willing ha snusat upp min rödrandiga katt utan att nysa, och Lanthén håller på att svälja ett brunt klädsåp som ansågs väggfast och på slutet var tomt. Jonas Pihl bolmar och drömmer, men inte om att en blivande rådmansstol gått upp i rök. Det gör också detsamma. Skål, hjärtans vänner!«

Med undantag av Labbart förstod ingen riktigt, men de lydde honom ändå. Lektorn, som älskade att höja stämningen med

personliga skämt, fann det vara tid att skingra grubblet med ett par sådana.

»Skönt för fänriken att slippa eldgaffeln mot huvudet«, inföll han. »Bror misstar sig om skåpet, det är redan på väg ner, det syns på halsen.« Och han kunde icke neka sig att sjunga första strofen av en smådevisa mot kopparslagaren, vars livssträvan han ägnade ett upplyst och godmodigt förakt:

Lanthén, Lanthén,
han skrapa med de tunna ben,
han böjde djupt på nacken
för gård och grund och stenhus,
men hur han kröp och lockade,
och log och ljög och bockade,
blev tacken
ett flenhus.

»Bror gör annorlunda, bror ger tusan i stenhuset. Det är rätt, allt på bordet, [table rase!](#) Men tänker du på att lämna oss? Det ser så ut.«

Och inför förvåningen vid denna nya tanke aktade ingen på de båda kränkta förtrytelse, varken Feltstjernas bredaxlade manlighet eller den andres kopparröda ansikte, som bredvid komplementet liknade en sol, hotad av totalförmörkelse. De glömde den också strax själva, ty Vild-Hussen svarade, som om det gällt den enklaste sak:

»Så är det. Som bror ser, allt vad jag äger är på detta bord, men om herrarna i sinom tid ramla under det, så är det där det ligger. Stor sak! Direkt härifrån far jag min väg, jag skuddar Sundsvalls stoft av fötterna, på samma gång jag sköljer dess damm ur halsen.«

Detta lät ju lustigt nog, men som skämt var det för dristigt, som allvar för svindlande. Alla visste vad det betydde att överge sitt hörn, där man var känd om också icke högaktad, där själva

den hund som skällde på en var bekant och inte bet, om man bara stod stilla. Där man var skriven i kyrkboken och [dymedels](#) hade fått ett slags rättighet att vara till. Ge sig ut, där platserna voro upptagna, övertyga folk, att de skulle maka åt sig, vem gjorde sådant onödd, och vem lyckades? Jonas Pihl letade i sitt grumliga huvud efter något dylikt minne, men utan visshet om hur det hade gått och med farhågor för det värsta.

»Bror skämtar«, sade de, »bror fördärvar nöjet. Tala allvar!«

»Mycket gärna, om det skall göra det muntrare. Här är för smått för mig, jag tröttar ut ögon och fingernypor. Man knåpar och kretar på några stockar och bygger en båt och bränner tjära och rullar tunnorna i båten och några plank ovanpå och sist sig själv. Det blir en daler då och då, och så en silversked, och den hänger man i skåpet och låser det. Man kommer ingen vart. Och så ligger hela landet tjockt av skog bakom, och älvarna gå nästan tomma. Kom det fart i det där, och skogen fick resa, kunde man lägga en blank silverslant på var stubbe, och alla skulle rulla hit ned. Skulle ni inte då ha lust att [slå trissa](#), va? Pass på bara om en tid! Jag ger mig dit upp och sätter i gång.«

»Hur sa bror? Uppåt landet! Nu skämtar du igen, Vild-Hussen.« Och förtjusta att få komma ifrån tråkiga och besvärliga tankar, efter man nu var tillkallad för att ha roligt, lutade de sig tillsammans i larm och skratt. Krögarmor, som insåg det hopplösa i sin väntan, fattade sitt beslut, smög in i rummet bredvid och gick till sängs, överlämnande åt försynen att rädda huset från eld och brand.

Men Vild-Hussen fortfor att tala, likt en man som lägger fram sin älsklingsidé och vet vad den är värd. Hans ögon lyste, och hans tonfall förstörde vart ord, som om han berättat en saga.

»Uppför Indalen, ett par mil från min hemtrakt, ligger ett kuriöst ställe, som heter [Gedungsen](#). Det är som en låst dörr, och den som inte har nyckel kommer inte in. Nedanföör ända

till havet är bra nog bygd, en gård här och en lada där och skog förstås överallt. Men där är ingenting att göra i stort, andra har redan bitit sig fast och sågar litet och flottar litet, och där man sitter sitter man. Ovanför Gedungsen, där är ett land! Stora skogar, som ingen har rört, timmerträd, som inte famnas av två karlar, berg och sjöar och forsar, milar mellan skorstensrökarna och milar igen, så långt en sate kan vandra med sex par näver-skor. Allt är låst av den dörren, och hör den till, som kan slå upp den på vid gavel. För Gedungsen, ser ni, är en fors, men inte en vanlig fors. Laxen går inte uppför, om han så arbetar sig smal som en kniv, han får inte huvudet igenom. Nedför kommer ingenting, ja, fort nog kommer det i väg, men aldrig fram. Den grövsta stock bryts sönder som vass i vårisen, späntas till stickor eller svarvas till gryn. Bönderna ha funderat över detta i många herrans år. Kunde vi få litet förbi, ha de tänkt, så kunde det bli pengar av. Kunde vi bara göra en ränna bredvid... Men intill forsen är berg och bredvid en hög sandrem med skog på. De hämtade dit en klok man, magister Stenius, och han mätte och räknade ut, hur mycket dagsverken det skulle ta att göra den där lilla rännan genom remmen. Så grävde de och så vilade de sig, och allt som de grävde, rasade det efter dem. Så läto de bli. Det där fick jag höra om och for dit i höstas. Jag såg genast hur det hängde ihop. Ge mig hundra riksdaler, så trollar jag åt er, sa jag. Hur skulle det gå till? Det är min hemlighet. Den som arbetar bara med armarna och inte med huvudet kommer inte långt. Ser ni, jag tänker låta vattnet självt göra rännan, men det behöll jag för mig så länge. [Spottpriset](#) lockade, hundra riksdaler kunde man ju våga, alltså prutade man litet på summan. Då var jag bestämd. Det ingav förtroende, och så slog man till om försöket. Var priset löjligt lågt, så tänker jag ta ut resten efteråt på ett eller annat sätt. Den som har nyckeln till ett rum, han lär väl vara den som styr och ställer i det. Förstår ni nu, vad jag skall göra i skogarna?«

De förstodo det något så när, men tanken på att man kunde söka något hos bönderna föreföll dem obeskrivligt lustig.

»Bönder är ett satpack«, sade Labbart och blev dystert mot minnet av gamla oförrätter. »Jag varnar dig, det är ingen trohet i dem. När man spann sina intriger mot mig, svarade jag, att det var predikantens ensak, om han stod full på predikstolen, efter det icke alls hindrade honom att vinna bondsjälur för Gud. Hade jag inte rätt? Då reste de borst emot mig, de djuren. Och klockaren, också en bonde, klagade över, att han kom underst i trappan ibland. Var det inte hans plats, anvisad av naturen själv, skulle jag inte ha stött mig värre annars? Men jag fick gå ifrån [prebendet](#) och alltihop. Nå, sedan har jag då bara umgåtts med folk och är åtminstone nöjd åt det.«

»Naturligtvis hade bror rätt. Nu skall jag ta revansch för bror. Tror ni den som kommer till rätta med Gedungsfallet, blir ängslig för några bönder? Var lugna för mig! I en liten båt far jag härifrån, så att ingen av borgenärerna vet av det, i [fyrspänd](#) vagn vänder jag om en gång rätt snart. Då skall jag säga ett par ord till mina ovänner, men vännerna skall inte bli lottlösa. Lanthén skall få göra brännvinspannor, sådant behövs, Feltstjerna skall få mäta så snett han vill, bara det sker till min favör, alla skall få sitt. Skål för den dagen!«

Det var lätt att väcka hänförelse med sådana löften. Ett bräddat glas på köpet, och alla trodde så visst som han själv på framtiden, efter den verkliga behöfde livas upp. Endast Jonas Pihl, som kanske redan fått för mycket, satt dystert och grubblande, måhända över bönderna, men utan att riktigt veta det själv. Labbart reste sig.

»Du är en stor man, Måns Huss«, sade han högtidligt. »När jag skådar tillbaka över historien, finner jag bara en att sätta vid sidan av dig. Det är Kristoffer Kolumbus. Från Palos hamn i Andalusien drog han ut med tre [karaveller](#) och sökte en gammal värld och fann en ny. Du sätter dig i en liten båt och söker,

dristigare än han, en ny värld med detsamma. Måtte det inte bli den gamla du finner! Sedan knackade han ett ägg med lill-ändan i bordet, och det stod, till häpnad för alla som sågo det. Kanske vore det säkrast för dig att börja med ägget.«

Vild-Hussen blev så pass ond, som hans godlynthet och se-gervisshet tilläto det.

»Jag skall knacka bror med tjockändan i bordet«, svarade han, »jag skall visa, att alla huvud i denna stad är sköra som ägg och knappt har bättre stoff i sig. Jag har inte talat om allt, men håll öronen öppna, när vårfloden kommer om ett år, så kanske det hörs något ända hit.«

Han höll inne, som om han yppat för mycket av sina tankar, men efter en blick runt sällskapet och en vuxens leende mot sömniga barn, släppte han sig lös, och hans ord klungo av allvar.

»Det kan behövas, att man blir väckt. Varför sitter ni här och festar på en bankruttörs sista smulor, varför står jag som värd? Vi har varit dumma, alla människor är dumma. Ingen gör klart för sig, vad det gäller. Man är sig själv närmast, det har man nog vetat, men man har inte haft mod att vilja sig tillräckligt väl. Därför står man med hål på armbågarna, fast man inga har knuffat undan, och bockar – kära bror hit och kära bror dit – och skrapar sig baklänges ut i kölden. Nu är jag trött på det, nu har jag lekt nog. Nu kommer det en tid, då man slår och tram-par sig fram. De som makten har, de har skrattat åt oss ända tills nu, men nu skrattar de inte. I Frankrike har man nackat en kung och sett, vad hans huvud var värt. De har sjunkit i pris överallt, men de goda huvuna har stigit. Nu kommer det en tid, då den kloke blir klokare, och den dumme skall borsta hans skor. Alla frukter skakas av träden, och den som inte får några med, har sig själv att skylla, ingen vill heller höra på hans gnäll. Det där har fallit mig in, när jag stått för rådsturätten och sett andra sitta. Nu tänker jag handla därefter, jag vet vad jag vill och börjar på att gissa mig till vad jag kan.«

Hela sällskapet satt tyst och förstämt. Skulle detta vara att ha roligt? Visst hade de alltid känt med sig, att de icke voro precis av prima klass, men så förkomna som nu, hade de aldrig föreställt sig vara. Och Vild-Hussen växte i deras ögon i [dankarnas](#) sken och blev till något, som de icke kunde fatta. Detta prat om den nya tiden – underlig var den även i de osammanhängande rykten som nådde dem, och oroligt nog såg det ut nere i Europa. Men att det skulle vara detta! Visste Hussen mer än andra, eller var han bara förryckt, som folk brukat tro?

Men Labbart, som fortfarande ägde ett klart huvud och förr haft både idéer och annat som ger människovärde, grubblade djupast. Han kom ihåg, att också han brukat tala om nya tider, men i en helt annan ton, och med en massa vackert tillbehör, förnuft, rättvisa, broderskap – fortfarande med undantag för bönder och klockare – och det [tusenåriga riket](#). Sedan hade han tappat bort det mesta i lättsinne och svir, men anno [åttionio](#) brukade det ännu lysa fram för honom, när ruset blev sentimentalt. Nu stirrade han mot de runda fönsterhålen och undrade, om det var månen som tittade in i dem, och om han redan såg dubbelt. Hur därmed måtte förhålla sig, något slags ljus var det i alla fall. Natten var över, festen var snart förbi, och han frös.

Vild-Hussen såg också ditåt och hade samma tankar.

»Muntra då upp er, god vänner«, ropade han. »Det här är ju, som om jag fore bort för alltid. Jag kommer ju igen till er, med mera i fickorna och lika mycket i hjärtat. Då skall ni få se på! Jag står vid alla löften, sådan har jag alltid varit. Finns det ingenting i buteljerna längre, och var är den satans gumman? Sover hon! Jag skall lära folk att sova!«

Och han sprang till dörren och ropade ut henne. Hon var i blotta linnet, yrvaken och harmsen, gäspande som om hon haft åratals dvala att skaka bort. Den synen satte fart i alla, vart oangett minne var försvunnet, och man hade det muntrare än någonsin förut.

Vild-Hussen gick till fönsterna och slängde upp luckorna. En kylig dager föll in och en underlig stillhet från den sovande staden.

»Det är tid för mig att bryta upp«, sade han. »Bara en skål ännu!«

Det kunde inte vara möjligt. »Hjärtebror, en liten stund ännu! Vi ha haft så roligt. Det där kan inte vara solen, det är ju blåaktigt som om natten ännu.«

Men han blåste ut ljusen, och då sågo de alla med vemod, att ett lugnt och klart sken strömmade fram, och tiden rann förbi dem, och vad den tog med sig var oåterkalleligt och muntrare och vackrare än allt som skulle komma. Krogrummet tog sig fult och armt ut med bara lutans pärlemor glimmande på väggen, och krögarmors linne var grått och otrevligt. Jonas Pihl gled från stolen ned i golvet för att i drömmen söka fortsättning på trevnaden och skydd från allt det andra. Men Vild-Hussen stod trygg och leende och segerviss som hela tiden med förslaget lysande ögon och bred mun. Man såg på honom, och allt nattens prat tog liv igen i de omtöcknade hjärnorna.

Labbart sprang fram till fönstret med lyft glas, skugglik i det ännu svaga morgonljuset. »En avskedsskål då«, ropade han, »och lycka på färden. Du drar ut på ditt äventyr, bror Huss, inte förstod jag riktigt vad du vill, men ett kan du ha rätt i. Här ser förbannat ut. Det kan vara bra nog ändå, man kan leva och vara människa, helst i gott sällskap, med god traktering. Du har givit båda delarna och skall ha tack för en oförgätlig natt. Fångar du lyckan, så håll den fast, jag säger bara det, men jag vet vad jag talar om. Nu följa vi dig på vägen, men det skall vara med musik. Starka hjärtan, bröder, allt är förgängligt!«

Därmed tömde han glaset, tog lutan från väggen och började stämma de strängar som funnos kvar på den, medan hurra-ropen ännu ljödo.

Vild-Hussen ruskade i Jonas Pihl för att säga farväl. Den

druckne blickade upp mot honom, dystert och ovillig att bli störd.

»Jag låg och tänkte«, sade han, »jag var inte här. Jag var hemma och hade det gott. Du skulle låtit mig vara i fred.«

»Se så, Jonas, jag reser. Farväl och på återseende!«

»Som du vill. På återseende då!« Och han sjönk tillbaka till sin dröm och sina minnen, där han hade s i n lycka.

Men de andra stodo färdiga att följa på väg, raka, uppsträckta och högtidliga, som om det gällt något slags festlig procession. Labbart spelade på den gamla lutan en munter melodi, och tonerna sprungo fram lika nya och lätta som när de första gången gävo uttryck åt sällskaplig glädje och gott kamratskap i ett obekymrat lag. När han kom till tröskeln, stämde han upp med sin hessa tenor den strof han först fick fatt på ur sitt rika förråd:

Si, natten är förliden,
 en dallring genom rymden far!
 Vem vet vad håvor tiden
 just nu i nypan för oss spar?
 Sanden rinner.
 Snart är timglashalvan full.
 Törsten brinner,
 som girigbukens blick mot gull,
 men svalkan oss hinner
 med trenne skovlar mull.

Så bar det ut i den sovande staden, och stegen trampade taktfast genom stillheten.

Ingen tänkte på att det var en flyende man följde, ty nu besjälade hans övermodiga visshet allesammans; man följde segraren som skulle göra stora ting, och det var Vild-Hussens nya tid, man ringde in med de sirliga och muntra ljuden av den gamlas musik. Förbi låga stugor gick man och lutande plank, där rönar stodo som parkträäd innanför och öppnade knopparna som

små valna fingrar i kylan. Över trånga och gropiga gator drog man fram i gryningsljus, som blev allt gråare och nykrare av tätande moln. Det tänkte man icke på, man bar på äventyrens lycka, och man bar den högt över allt det vana och tarvliga omkring sig.

Man nådde båten och ruskade liv i roddarna, som somnat och frusit, och så tog man farväl av sin käre broder och gynna-re, som såg tillbaka på alltihop med ett leende av förnöjelse, att ett tämligen eländigt kapitel av hans liv var slut, och att ett nytt och bättre skulle börja.

II.

Vild-Hussen sov gott hela vägen genom Alnösundet och över Kringelfjärden, där dyningarna från havet rullade in och vaggade honom som ett barn. I floddeltats lugn vaknade han upp, mör av sin obekväma bädd på **tofterna**, men med klart och nyktert huvud. Här har jag älven, tänkte han, och satte sig upp att se på den som på ett lastdjur, han skulle lägga **oket** på.

Det var ett underligt, grått och dystert land. Holmar av uppsvämmad sand och lera, täckta av grå **alder** och vide, stucko knappt upp över vattenytan och speglade sig med suddiga och otydliga bilder i det glidande stoffet som trögt välte förbi. Rötter av buskar och svartnade ryggar av sjunkna stockar guppade upp och ned i det våta, bubblor av **sumpgaser** och mattskimrande fläckar av fett bredde ut sig och brusto isär. Ett töckenland under tät och töcknig himmel, en flod som ej längre hade vilja, ej längre brus och röster och minnen, ett hav långt borta, som likgiltigt tog mot den ebbade pulsen för att åter draga den in i livets kretsgång.

Vild-Hussen frös litet efter sömnen och manade på sina rod-dare, ty han tyckte icke om vad han såg. Här måste röjas bättre väg för mina flottor en gång, tänkte han. Det blir ett styggt göra.

De foro uppåt till Fjäl förbi marker som började bebyggas, ljusgröna strandängar, gråa lador och på avstånd väggar av björk- och barrskog. Så krökte de tvärt mot sidan och foro igenom samma land ännu en gång. En tam älv, tänkte Vild-Hussen, bråtom har den inte, men den har breda axlar att bära på.

Nära Berga hörde han ett starkt och sällsamt ljud, från björn som brummade och katt som fräste och spann. Han riktade snabbt blicken ditåt och skrattade förnöjt. Det började gå vå-

gor omkring båten, flockar av skum och bubblor döko upp mellan dem, och längst fram stod som en vit och lysande mur.

»Nu kan vi inte fara längre«, sade roddarna och lade i land för att söka ny båt och nytt folk på andra sidan forsen. Vild-Hussen gick under tiden och såg på denna. Han rynkade ögonbrynen åt den, som om han sett en flock pojkar i halsbrytande lek, men med samma förnøjelse i sitt inre som en vuxen man med dylikt bakom sig alltid känner inför dylikt.

Här börjar m i n älv, tänkte han. Det är en stark och okynnig sate. Så den tornar upp stockar på var sten, som om det vore myrstackstrån! Får man fatt i knuten, löser alltihop upp sig och glider vidare. Några skålpund krut skulle blåsa bort hela hindret. Och han skrattade godmodigt och räckte ut sin tjocka käpp för att kittla de närmaste skumvirvlarna. Såghuset bredvid fann han också lustigt. Med tre ramar för finbladiga sågar hölls det för mycket märkvärdigt och dyrbart där i trakten.

»Sådant där byggde jag i vårbäckarna som pojke«, sade han åt förmannen, »är det don för Bergeforsen?« Och i det yppers-ta lynne tog han farväl av sina roddare och gav dem ur sin knappa kassa drickspengar som satte dem i förvåning.

»Man tänker visst inte fara tillbaka igen«, sade de, bekymrade över hans överdåd, trots förnøjelsen.

»Säg inte det!« Och han skakade av skratt. »Hälsa till Sundsvall och tänk på mig vid tillfälle!« Därmed steg han i sin nya farkost, som var mycket lång och lätt, tre bräder på var sida, lämpad för forsarna. Den roddes med korta åror och *kringa* tag, vattnet *skursade* om den skarpa stäven, och den gled på skummet som skidor på snökammarna. Den tycktes känna sig fram själv mellan stenblock och stockar och efterliknade ändernas halvt flygande och halvt simmande rörelser. Fort gick det dock icke, ty älven spjärnade emot som på trots, den blev allt grundare och stridare, och stränderna stodo branta på båda sidor. Vild-Hussen var road ändå. Framåt gick det, och han kände

vattnet stöta och skälva under sig, som en ryttare känner hästens tyglade vildhet. Ibland höll man på att svänga runt; då grep han in med sin vilade styrka. Ibland måste man lägga ned årorna och staka sig uppför.

Det var ett stort och vackert land. På höga strandnipor och toppiga holmar stodo björkarna lätta som dun och lyste bland svarta tallar och granar, rot vid topp, som om de klivit på varandras axlar. Lindorna gled o mjukt efter backarna med silvergråa lador, uppåt ådalarna glänste byarna skymtvis fram och här och där i fjärran blåa berg. Alltihop hade älven skapat med evig nyckfullhet på ytan och evig strävan på djupet, älven och vårarnas glänsande och drypande snö. Därifrån låg ännu friskheten och glansen kvar över det hela. I den frambrytande aftonsolen brunno lindornas gula blommor som förkroppsligat ljus, björkarnas fina löv blev till gyllene gnistor och doft, luften var lätt till yrsel, och jordsvalorna ur branternas bon vimlade ut och in som humlor under muntert kvitter.

Vild-Hussen satt och såg ut över det som en kung mot sitt rike. Han mätte timmerträden med blicken och räknade dem fläckvis, han uppskattade årnas styrka och stakade nya lopp för dem, han byggde sågar och kajer och drog bommar som kedjor över vikarna. Ständigt var det mer att se, och ständigt kastade sig hans hungriga tanke över det för att skapa om det, räkna ut värdet. Det är bara småsaker som fallit mig in förut, tänkte han, nu ser jag vad det duger till för den som bara får ett ordentligt tag i det. Han såg på roddarna och folk, man då och då mötte på stränderna. Inga starka viljor här i dalen, tänkte han. Högvuxna karlar, men gängliga, likt träden på sydstranden, som måst sträcka sig ur skuggan. Grubbel i blicken, klensamheten. Var det svält eller bröstsjukdom som gjort dem så magra? Han iakttog dem med förnöjelse, delade sin matsäck med dem och uppmuntrade dem med hårdhänta skämt, som man klappar kreatur, dem man fodrat. Vid en fors, där båten skulle bytas

om, gjorde han slut på dagsresan och sov i närmaste stuga djupt och gott.

Dagen därpå fortsatte han färden i god tid, frisk och munter, sättande fart i alla, var han kom. Voro forsarna för häftiga, steg han godmodigt upp och gick på sidan. Det roade honom då att se virvlarna djupt under sig, hela dalen tecknad skarpt och smått, omfattad med en enda blick, liksom rovfågeln ser sin jaktmark. Han fann älven tunn och liten och glädde sig åt att se den växa på vägen ned och pröva dess kraft igen med årtagen. Så hann han förbi Arklo, Kårsta och Västerlaning. Det var ännu morgon, när han vilade vid Indals färja.

Ett lustigare ställe hade han aldrig sett. Två små, små stall på strandängen, byggda av gråa stockar med rönнар på torvtaket. I det ena bodde färjkarlen, nästan utan husgeråd, med en öppen glugg mot älven, för att han skulle höra ropen, i det andra en vit ko, som nu betade mellan smörblommorna i gräset. När mannen rodde över älven, sände han lockrop till djuret, för att det icke skulle känna sig ensamt, och på återvägen måste han vända sig om gång på gång för att se det. Det var också allt vad han hade. Det var icke ofta, han behövde slita sig från kon, ty rörelsen över färjstället var ringa nog. Dessemellan satt han och stirrade mot andra stranden. »Den är så vacker«, sade han med traktens försiktiga och litet läspande tonfall, som tassade igen spåren efter sig likt skogsdjur, »där lyser solen grant, när det är kyligt här i skuggan. Och så det speglar sig sen! Men underligt är det, att där bortifrån ser det lika fint ut här. Ja, det är en välsignad värld om sommaren och ett gott, lugnt yrke, jag har fått.«

»Du får väl inte mycket för det, va?«

»Å nej, det är visst och sant. Nog att hålla liv i kon om vintern, och så håller hon liv i mig. På vintern är det inte så roligt.«

»Men nu, nu är du nöjd?«

»Nu är det gott. Man får se så mycket. Det kommer bröllopsföljen, och man ropar så muntert efter mig, det är barn som skall döpas, ibland är det döda, som skall över, till kyrkan däruppe förstås. Framåt aftonen, då solen lyser som vackrast där borta, för jag dem tillbaka igen, utom de döda, förstås, dem får jag inte mera se. Jag har min plats här och passar den. Utan mig skulle det inte gå. Det tänker jag ofta på, för jag har ju så god tid till det.«

Han tänkte på det nu, där han satt tyst med de långa lemmanas sjunkna i vila och stirrade över till andra stranden i förvåning, att där kunde vara så vackert med björkarnas löv som grön eld och gyllene skyar i det mörka, och att tiden liksom även evigt flöt åt samma håll.

En lustig plats, tänkte Vild-Hussen. Stackars sate, här är det som om allting domnade av. Och han fick oro i sig, bröt upp med en nick och fortsatte sin färd.

Den vart munter igen, vattnet blev ständigt grundare och stridare. Som länkar i en fläta slingrade det sig samman och löstes upp, krusigt och vitt av **fragga** som av årens frost. Men åldern tog icke på det, tvärtom blev det allt yngre och friskare av fjällflodens gröna kyla. Allt pilsnabbare gled det förbi båten, allt mer jäktande slog årtagen ned som vingarna på en flyende and, men mer och mer långsamt mätte man ändå skuggan från nipornas grantoppar och avståndet mellan klippornas landmärken. Solvärmen kom bråd och brännande mellan molnen, vinden jagade ned efter **dalströken**, i allt var en snabbare och oroligare puls än eljes. Man kunde sitta och drömma sig tillbaka till pojkårens minnen och längta att få vända om och skjuta nedför – och vakna upp med ett leende.

Då var det att ta i och hjälpa till, ty roddarnas händer darrade, och tinningådronna svällde, de orkade knappt ge svar på tal. Vild-Hussen satte stål i dem, pratade, räknade och mätte som förut, och tiden blev aldrig lång. Förbi Liden hann han och

Sillre långa fors, där man fick gå bredvid, och Backbäcken och Jerqvistle, och sov om natten i Boda by.

Där var han född och hade minnen och kanske vänner, men han uppsökte intetdera slaget. Han visste, att man var fientlig mot hans företag, som kunde rubba laxfisket och kanske annat i dalen. Därför smög han sig tyst igenom och tog okänd in i en stuga. Nu hade han bara ett par mil till Gedungsfallet, icke tid att tänka på annat; hela natten hade han det nära sig i drömmen och begav sig nästan i oro till mötet.

Älven bar redan prägeln av den stängda porten därframme. Mörk och vild var den med mycket större höjder än förr, och icke en röjning eller ljusning i skogarnas svarta dunkel. Där steg ingen rök, och ej ens det, minsta lilla gråa mänskoboning lyste fram. Allt var orört efter skapelsens dag, och mörker bodde ännu på djupet och under trädens täta hult. Fors vid fors fraggade grönsvalt, ej ens en ringa sträcka kunde man kämpa sig uppför. Här och där trängde sig berggrunden fram i långa skiktade klippor, isigt kalla och bevuxna med mörk mossa och tallars slingrande rötter. Vild-Hussen gick så nära han kunde och mätte strömmens styrka med kastade stenar och barkstycken. Genom Utanede, Fors och Västerede byar skyndade han tyst och leende som en pojke på okynnesstig, ty där var redan folkstämningen hög mot de nya påfunden att rubba naturens ordning, om man också just ej väntade stora följder av dem. Människotankar tycktes honom lustiga och små, där han nu i dagar mätt sig med älvens krafter.

I Västerede mötte ett brus ur fjärran, trots avståndet starkare och dovare än förut på hela vägen. Där är det äntligen, tänkte han, och sprang nedför backen. Mossiga stenar gled under honom, småskogen av sälg och björk böjdes undan som för simtag och slog samman bakom honom i sus och prassel. Vart blad var täckt med fin dagg, som rann ned i droppar, den fuktiga luften skimrade i svag regnbågsglans kring vart solknippe. Han

såg ingenting av fallet, men rösten och andedräkten var tätt inpå honom. När han kom till stranden, slog vinden just den upptornade vattenmassans skum och rök ditöver, han trevade sig förblindad och halvkvävd åt sidan och höll på att falla. Han höll nästan på att bli rädd också.

Allting kokade, dånade och skälvde, det var icke vatten längre, icke fors eller fall, ingenting som kunde återges med ord. Det var en enda virvel av vild kraft som brutit alla hinder och ingenting mer hade att kämpa mot och nu kastade sig ut i rymden för att söka ett mål för sin vilja, en mur att krossa eller dö invid.

I eviga tider hade det rasat och jublat, i eviga tider obesegrat, oförändrat, utan en minskning i ungdomsyrt makt. I solen spände regnbågen sin skimrande triumfport däröver, och vinden förmådde ej skaka dess valvstenar. Om natten flammade stjärnorna här större och blekare än annars genom daggfylld luft, och deras eviga tystnad skälvde inför den eviga orons röst. Hur snålt än vinterkölden bet, aldrig kunde den övervinna denna makt. Bubblorna brusto till isstoft och rök, skumskyarna vräktes som snö åt sidan, skogen blev glittrande sten och klipporna brusto med dån, men lika stark steg forsens stämma, och lika muntert lekte den.

Ett par tusen fot ovanför fallet kokade redan strömmen i oro. Vitsjudande av häftighet trängdes den samman mellan klippor, så nära varann, att ett barn kunde kasta sten över svalget, och tog språnget ned, sextio fot eller mer, studsade mot dånande och rullande block, som maldes till sand i klyftorna, och steg rätt upp, ännu högre än den kommit ifrån, liksom för att blicka tillbaka på vad den lämnat. Ett par tusen fot nedanför tog det igen, innan virvlarna kämpat sig trötta mot varann, till något liknande ro.

Inte annat än denna överväldigande makt levde och var verkligt, det andra blev skugglikt och stelt. Tiden själv var fången och hölls orörlig som regnbågen över svallet, som pelaren

av ständigt bristande och ständigt förnyat skum. Här ljud sång för allas öron, om de också annars vände sig bort från sådan. Här stannade jägaren med fågelknippan och glömde sig kvar, här grät sägnernas spelman över sin litenhet och oförmåga och lade fiolen på stranden för [strömkarlen](#) att byta ut, och gav sitt eviga liv som insats på köpet. Det sjöng för Vild-Hussen också. Där han klängde sig fast som en insekt vid backens buskar och gräs, liten bredvid detta väldiga, nedsudlad, dammig och drypande våt, tog hans företag nya och större mått för honom. Hans blick sköt fram, muntert förslagen som hos en sagornas segerfödde vallpojke, framtiden lyste med lycka och vinning. Han klargjorde sig grundlinjerna i markens läggning, det andra lämnade han åsido som bisaker, och när han var färdig, vände han sig bort. Allt skall gå fort som en dans, tänkte han, det där blir icke svårt att komma till rätta med.

Vid forsens utlopp ur sjön, fann han en båt och steg i den för att ge sig till andra stranden, där han skulle lägga den nya älven. Han kom ihåg en historia, om hur en björn råkat illa ut på detta ställe.

Det var vårtid som nu, alltså hade han repat sig sen han vacklade ur idet, yr av sömn och mager, så att den smutsiga pälsen hängde som kläder, avlagda efter en annan. Han hade betat beskedligt och skyggt och sprungit för buller, suttit i solen som en sjukling med nosen lång och dragit luft, brummat och spunnit vid forsarna, hungrig på lax, som han ännu ej vågade söka. Nu hade han vuxit i krafter och begär med årstiden och kanske rivit ett lamm eller par och känt sig karl igen. Han skulle över sjön, och i förlitan på sin tolvmannastyrka [tog han kosan för gen](#). Strömmen ryckte i pälsen, och han lade in litet mer kraft i simtagen, sugningen blev starkare, och han ändrade riktning. Det var för sent, djupet tyngde som bly vid ramarna, vattnet drog honom med sig, fast han piskade det till skum. Med öronen spetsade uppfångade han forsens brus och därbakom ett

annat; han förstod vad det var; hans små röda ögon vidgades i oro, och den själ som trollbundits i hans inre, blickade fram i ångest. En sådan fara som hans förstår allt levande. Han kämpade med hela sin jättekraft och sitt vilda livsbegär, men förgäves; först långsamt, sedan allt snabbare och snabbare drogs han nedåt forsen, rytande av fasa och raseri. Ett par barn sågo honom från stranden och ömkade sin fiende. Hejdlöst meddryckt med stämman dränkt av bruset, hundra gånger sänkt i djupet och prövande den sista fasan, hundra gånger uppe igen och brottande med förtvivlans styrka, drog han, som aldrig mött sin överman, sin sista färd, jämrande, maktlös och blind som en kattunge i forsens grepp. Som ett formlöst ting stupade han utför branten, tillplattades, slets sönder, tumlades om som en fläck av blod och grums och var borta.

Han hade bara en mans förstånd till sin tolvmannastyrka, tänkte Vild-Hussen. Det är bättre att ha tvärtom. Och han gled försiktigt utom faran i en vid båge och lade i land vid grusåsen.

Från kammen såg han älvloppet djupt nere, blankt och stilla mellan trädtopparna. Åt andra sidan låg den stora sjön ljus och klar mellan solbelysta stränder. Forsen och fallet skymdes undan, och dånet därifrån försvagades mot vinden.

»Här skall älven rinna«, sade han och stampade segervisst i marken. »Bäcken där från berget skall gräva den efter som jag bestämmer. Här är vackert och lugnt, det är skönt att vara framme.« Hela de tre dagarnas färd låg för hans minne som ett muntert äventyr, hela hans liv förut likaså. Det var förberedelser, pojkestreck och lek, och nu skulle allvaret börja och vinsten för mödan.

Sedan han upplivat sin plan i alla smådrag, och lagt den färdig för sig, begav han sig till sitt kvarter i närmaste bondgård, där allt vad han ägde av jordiskt gods redan väntade på honom i en liten kista.

III.

Det var en vacker afton på vårvintern 1796 i kyrkoherden magister Daniel Elavi Frisendals kök i Ragunda by.

Rummet var stort och lågt, och det klara västerljuset från trånga fönster blev blått mot skuggorna och härdens eldsken, som lys-te rödare och muntrare än vanligt i kontrasten. Där var fullt av folk, ty alla gårdens tjänare sutto samlade efter vinterns långa vana, men icke längre tysta som då och stirrande mot nattsöm-nen. Var gång dörren öppnades, kom i en fläkt av mjuk och fuktig luft liksom ett friskt andetag från vad som hände därute.

Detta var i och för sig ingenting märkvärdigt, det var solen som kommit igen. Redan i juldagspsalmen hade man bebådat honom och i [Annandagens Staffansvisa](#) hade man på förhand bragt ödmjuk tack för vad han skulle föra med sig under året. Nu först var han här, ty han hade sina vägar att gå och fick ej akta på otålighet. Ljus skänktes i överflöd, snön blev tunn på backarna, hur omärkligt den än runnit bort, i allas inre var det något som smälte och glittrade, och de vardagligaste ord blevo muntra.

Jungfru Magnil, som annars var tyst nog, ehuru det gjorde en glad att se henne så rask och spänstig, var språksam i kväll och lockade andra att tala. Det fanns kanske en särskild orsak därtill, utom den som alla kände. Litet utom kretsen satt en ung herre med ett gott och vänligt ansikte och litet främmande min. Han var släkting med herr Daniel och hade kommit långt ifrån, kanske ända från Stockholm. Magnil var också släkt till husets herre och kände väl därför särskilt för den nykomne. Herrskapsfolk var hon ändå icke riktigt, ty hon hade [vuxit upp på nåder](#) i huset, och hur hon växte hade [icke mätts på dörr-](#)

posten som i fråga om egna barn. Det hade gått lika bra och lika fort i alla fall, *katekesen* kunde hon utantill och bäst stycket om arbetet och hälsan, och skulle kanske kunnat läsa även annat, om hon haft något. Skrivning och *bågsöm* voro dock för henne lika stora hemligheter som för pigorna. Men till tjänstfolket hörde hon icke heller, ty utan att hon själv gjorde något för det, föll det ingen annat in, än att hon skulle åtlydas, och man avbröt henne icke i talet. Alla höllo av henne och voro ense om, att hon skulle ha en plats för sig, där eldskenet lyste bäst.

Magnil hade fått drängen Mats att tala om sitt dagsarbete. Det bestod sedan flera år endast i att hålla huset med vilt och fisk, ty regelbundet tungt göra tålde han ej längre vid, och ingen förstod sig bättre än han på skogen. Det skulle då möjligen varit hans hund som bar samma namn, troligen först efter ett skämt, men som genom ett värdigt och allvarligt uppträdande gjort det fullt till sitt eget och även för egen del respekterat. Han hade de rätta märkena för en skogshund, tre valkar på var sida av gommen, en ärt i bogljumsken och *skarklövar* på fötterna. Gammal-Mats – han kallades så till åtskillnad – påstods ha samma märken och därtill, som äkta avkomling av finnsläkt, vara luden liksom den yngre. Säkert är, att de trivdes bra ihop. Drängen hade ett brunt, brett och kantigt ansikte med mörka ögon, nästan utan vita, liksom ett djurs.

Han berättade med livliga åtbörder, som den vilken sällan släpper orden lös och därför har de motsvarande bilderna närmare knutna intill dem, nästan kroppsliga i samma stund de nämnas.

Kvällen förut, då skaren frös till i solnedgången, var han ute på skidor och fann bergsslutningen mot öster, där tjädarna kommo dånande i träden. Han hörde tuppen grymta för att klara strupen till morgonens spel: Långt före gryningen gav han sig dit med bloss. Det var som om han körde håll i det tjocka mörkret, och han hukade sig ned för att det icke skulle ramla på honom. Han släckte och stod och väntade, medan det blev

grått. Den som icke varit med om detta, den visste ingenting. Hjärtat bultade hörbart i bröstet, och man sträckte på halsen för att kunna lyssna. En strimma ljus rann upp, ja knappt ljus, bara ett fladdrande, som om det var på väg långt bortifrån. Träden sträckte sig över en, allting väntade.

Magnil hejdade sitt surrande hjul med fingret och sträckte sig framåt, även hon, med ansiktet lysande i eldskenet. Det fuktade garnet hängde som en **spånad** av eld. När hon hörde honom, förstod hon vad de väntade på, både han och skogen och djuren. Det var våren, hela dess oro var där. »Nå? Var där ingen?»

Gammal-Mats slog ett par **blosstickor** mot varann, så att ett sakta, men mycket tydligt knäppande ljud hördes. Hunden lyst-rade till och skalv.

Så hade det kommit, långsamt först, men sedan fortare och fortare, som om ljusfladdret blivit hörbart, tills slagen flöto samman i en darrning. Då kom »**klånken**«. Han härmade den med en smackning uppe i gommen och gav sedan en följd av skarpa väsningar. Det var tjädertuppen som »**sisade**« i hänryckning över sin sång och morgonen, som fylldes av den. Då hörde han ingenting, och jägaren tog tre långa steg eller språng, icke mer, och höll stilla som förut. I sats efter sats närmade han sig på detta vis.

»Då dansade ju du som tuppen! Vid dina år.«

Ja, om de också varit dubbelt så många, vem ville inte dansa till den musiken! Ingenting kunde jämföras med den. Man glömde allt, och snön kunde lika väl vara vita blommor i sommarnatten. Till slut såg man fågeln, stor och svart. Han satt som rusig med halvslutna ögon och märkte och brydde sig om ingenting. Vid sisningen knäppte man hanen och sköt, när den kom igen i nästa vers. Då faller han, så tungt att kvistar bräckas av under honom, men skulle kulan gå förbi, vet han ingenting av, och man kan ladda på nytt.

»Hur många gånger fick du ladda då, Gammal-Mats?»

Han skrattade godmodigt och tryggt. »Det skulle vara, om jag råkade på tjäderkungen, som ingen kan träffa annat än med silverkula. Han sitter i högsta åsens högsta gran och sjunger för hela landet. Han sitter kvar, tills han glänser som guld i solen, och hans sång dallrar som av guldsträngar ut över vidderna.«

»Har du kanske sett honom också?«

Jägaren blev hemlighetsfull och förtegen. Även det kunde hända. Det fanns mycket i skogen. Men det var lyckofågeln. Sköt man på honom med vanligt skott, miste man den lycka man hade.

Magnil smög en blick till främlingen för att iakttaga om han hörde på och förstod, vad han kommit till för ett land. Hon mötte hans blick, som var mycket ljus, och vände sig genast bort för att kunna le. Vilken kväll, och hur roligt det var! Aldrig hade lågorna dansat så röda, aldrig hade dagern legat så underligt lätt in i rummet, aldrig hade hon väntat sig så mycket av våren. Tänk nu, hur det kom! Var morgon tog solen ett stort steg mot norr och var ändå tidigare där än dagen förut, var middag låg skuggan kortare och blåare. Snart skulle hela stora sjön ligga ljus och stilla att vagga fram på. Lyckan, den sköt man då i flykten bara med en önskan, och som en silverkula glänste [aftonstjärnan](#).

Hon fortsatte att locka ur den gamle drängen berättelser och sägner, dem han annars gömde väl på, skogens hemligheter från alla tider. Ju dystrare de voro, desto mer lockade de henne här vid brasan, desto muntrare blev det.

Han talade om gravarna från [digerdöden](#). Man fann dem ibland, där det förr varit röjd bygd, men träden nu stodo så täta och svarta av fukt, att man icke kunde se vad tid det var på dagen. Man hade då icke orkat gräva ner alla lik, bara lagt dem i rader, täckt med ris och fällt träd över, för att icke vilddjuren skulle släpa bort dem. De hade också byte nog ändå. Boskapen lopp hemlös och råmade om nätterna utanför tomma fähus,

hästarna jagade oskodda omkring, i skrämsel för sina skuggor, skällkornas bjällerljud dränktes i [gungflyarna](#), och hundarna blevo rovdjur igen och hetsade i svultna flockar efter getter och får. De övergivna barnen i ödegårdarna glömde bort att tala, mättade hungern med bär och svamp och veko undan för varann som fiender, när de möttes. Det var som om allt mänskligt liv skulle dö ut, och världen bli tom. För björn och ulv var det härliga tider, de åto sig mätta och feta, de vande sig att ingenting frukta och redde sig kulor i boningshusen. I klockstaplarna bodde ugglor och uv med klockorna tysta över sig, och deras skrik ringde helgen in.

När folket hämtade sig ur sin dvala och skulle fresta livet igen, då samlade skogen sina hopar till strid. De hade prövat herraväldet, de gävo det icke godvilligt igen. De hade upptäckt människornas svaghet och druckit deras blod, nu sågo de dem djärvt i ögat och skredo först till anfallet. Längre var kampen oviss. Ur ödebygderna trängde nya flockar fram, de ville icke blott försvara sin mark, de ville vinna ny ända till havet, med gnistrande ögon lurade de i mörkret. Då, sades det, vaknade tron på gamla vilda gudar. Man offrade igen till [jättedödaren Toregud](#), till [den store jägaren Ode Sidhatt](#) och [Frö](#) som skrämmer nattens djur med sin blick. Den stora striden tycktes kommen, och nu gällde det manligt mod och ingenting annat. Och vem som hjälpte, det lämnade Gammal-Mats osagt och oavgjort, alltnog, landet vann man igen, som det nu låg, men långa tider tog det, innan det blev helgat igen med klockringning.

Magnil hade aldrig hört detta förr och stirrade in i det med stora ögon. Det hade kostat att vinna det landet, det var värt mycket. Nu var det så vackert, men med järn och eld hade skogen trängts undan, där nu fönstren glimmade i västerljuset. Det var skönt att leva där.

Hon satte fart på [rocken](#) igen och fick berättaren på nytt spår. Det var sägnen om den onde prästen, »Spå-Herr-Ola«, en

gestalt från djävulstrons mörkaste tider, som blivit mytisk och av var trakt i skogslandet krävdes som dess tillhörighet. Han hade vänt hela sin starka själ mot det onda, man visste icke varför, kanske som ugglan flyger rätt in i bålet. Han gjorde inga våldsgärningar, som gamle herr Peder i Håsjö, som mördade sex lappar på gästabud, döddruckna och klämda mot väggen med bordet. Han gjorde värre än så. Han satt tyst i sin ensamma gård och spann ofärd över trakten. Han förmådde allt, hans blick kunde splittra sten som kölden. Han hatade allting och kuvade det under sig i skräck, han läste och läste i sina [svartkonstböcker](#), och när han vände bladen, flammade norrskenet upp i frosten. Han såg ned över bygderna, och han såg genom timmerväggar och hjärtan och tankar. Han sände trollskott på folk och få, förfrös tegarna, dödade fisken i sjön och ripan i småskogen. Han blåste eld i girigheten och vände människorna från varann, var och en fikade efter sitt. Han satt som klyftans jättefigur av [svallis](#) och sten högst uppe och såg, hur allting stelnade under honom. Som en sådan föll han också. En halvgammal dräng i hans tjänst, en tok, som hållits skrämmd mer än någon, blev kär och kastade svartkonstböckerna på elden för att värma flickans fötter, då han varit för lat att skaffa bränsle. Och Spå-Herr-Ola fick slag av ursinne över människors barnslighet och dumhet, och allt blev gott igen.

Detta skrattade alla åt så hjärtligt, som om de hört det för första gången. Magnil fick lov att smyga en blick åt främlingen för att ännu en gång se, om han förstått. Och om det nu var hans ögon, som redan stodo leende mot henne, om det var brasen och sista glimten av vårkvällen, som var så munter, alltnog, hon kände en glädje och ysterhet, aldrig förr erfaren.

Det klang av bjällror utanför dörren, en häst frustade högt, och det lades en hand på klinkan. Magnil såg ditåt över sin snurrande rock och mötte Vild-Hussens blick. Hon hade aldrig tyckt om den, och nu mindre än någonsin. Den lyste av småsluga

tankar, den tycktes ständigt räkna och var kall i sin livlighet. Draget från dörren var också kallt, och just nu frös snön till skare därutanför. Hunden Mats hade ögonen mot den nykomnes skugga, morrade mot den som mot ett kroppsligt och oroväckande ting, med nackhåren resta och sin vanliga värdighet avlöst av ett styggt uttryck av skrämsel och ovilja.

»Hut, racka«, sade Vild-Hussen och glömde honom strax, »här ser för trevligt ut! Här sitter I som snälla barn.« Och som Magnil mitt i eldskenet var kretsens medelpunkt, fäste han sin uppmärksamhet vid henne. »Du har blivit stor, flicka, på de här tre åren, hur har du burit dig åt att bli så vacker?« Och med det galanteri mot lantliga skönheter, som han lärt sig vid disken i forna tider, och trodde vara, vad man påräknade av en världserfaren man, steg han fram och tog henne hårt under hakan. Hennes färg blev därvid ännu djupare, och hon slet sig förtrytsamt lös. Det tyckte han heller icke illa om, och han mätte hennes framsteg i ohöljd beundran, som man ser på en uppvoxen unghäst. Han fortsatte godmodigt och dröjande:

»I sitter här så andäktiga. Är magistern hemma, och har han tid för små världsliga bestyr, eller är han upptagen med att tänka på rakt ingenting, som alla andra? Det har man inte gjort här nu i alla fall, det syns på dig, Magnil, och alla pigorna. Här har berättats kärlekshistorier, det vill jag våga min gamla stövel på.«

Flickan svarade honom snävt: »Herr Daniel är hemma, och jag tänker han tar emot vem som helst.«

»Så så, till och med mig, menar du. Men den andra frågan svarar du inte på. Det behövs inte heller. Vad skulle du annars ha i huvut? Ingen som ser dig kan heller tänka på annat, ha, ha.«

»Gammal-Mats har berättat historier från skogen.«

»Ramsor, som I alla kan utantill. Vänta till våren, så får I någonting nytt att tala om. Då smäller det.«

»Ja, det ha vi nu hört i tre år, men ännu går forsen åt samma

håll för allt hans skryt. Den lär väl göra så allt framgent, tänker jag.«

Vild-Hussen rynkade ögonbrynen med ett mörkt och ruvande uttryck, som om han grubblat över en stor oförrätt. »Du tänker så, I tänker alla så, och handlar därefter; och här sitter man inklämd i ert gamla skräp.« Men han glömde sin förtrytelse i ett triumferande skratt. »Nej, nu tecknar det sig annorlunda. När all den här snön får smälta... Det rycker redan i isen, det blir en älv som den icke varit i mannaminne. Har det dröjt, skall det gå desto fortare nu. Se upp, säger jag, se upp!«

Hans ansikte bar spår av den besvikenhet, han vidrörde, och han syntes flera år äldre än när han kom till trakten. Ryggen var en smula böjd, och tinninghåret grånat, ögonen hade byggts på samma luftslott framför tre vintrars glödbrasor och fått något halvförtryckt och fantastiskt i sitt uttryck under den spelande slugheten. Men nu var han vid gott humör av sin snabba färd och sina utsikter och tyckte bra om allt vad han såg och mest denna flicka, vars lustiga lilla trots skulle böjas så lätt som det andra.

»Sitt här med edra gamla historier så länge«, sade han godmodigt, »det kan I behöva. Får jag mitt i ordning vid forsen, kommer I nog till mig. Det blir en kvarn som mal bara blanka [speciedalrar](#), och den som kommer först får först mala. Då blir det nog fart i er. Men vem ha vi här? En främmande herre!« Och han gick förbindligt bugande fram emot honom med en kontrast i rörelserna mot nyss, halvt ödmjuk och halvt skrytsam värdighet, som stack i ögonen även på den ovane åskådaren.

»Förlåt mig«, sade han, »jag kan gott förstå, att det är magisterns släkting, unge herr Unæus. Hitkommen för att studera mänskligt liv, om man så skall kalla det. Inför en belevad man, som haft tillfälle att se andra seder än på bondlandet, får jag be om ursäkt för mina egna. Även jag har sett världen, fast det börjar bli länge sedan nu, men det kunde hända, att jag ser den

igen. Mitt namn är Magnus Huss, fordom borgare i en otacksam stad, i dag ingenting och i morgon allt, alldeles som [tredje ståndet](#) i Frankrike anno åttionio. Man kallar mig Vild-Hussen nu, och jag är en oförstådd man. Varför jag heter så, får någon annan förklara, ty jag har litet bråttom till er vördade farbror. Magnil kan göra det, men säger hon något ont om mig, så tro henne inte. En fnurra kommer så lätt på tråden, ni förstår, men vi två känner varann.« Det roade honom att framhäva denna på stället uppfunna förtrolighet, och sedan han tagit ett sirligt avsked, som med artigt dold förvåning besvarats, blinkade han åt den förtrytsamma flickan och gick samma väg han kommit.

Den unge mannen var på detta sätt inryckt i kretsen, och som hans nyfikenhet var stor nog, vände han sig frågande mot Magnil. Hon var röd och harmsen och sparade på orden.

»Det är han som skall göra rännan förbi Gedungsforsen. Han pratar alltid tok och skrävlar, därför heter han Vild-Hussen.«

Mera brydde hon sig icke om att säga och satte åter fart i sin rock. Men de andra gävo historien om företaget. Mycket fyndigt, nästan som med trolleri hade han gjort sitt. Det var en underlig karl. Man var litet rädd för hur det skulle sluta. Han pratade om en sjösänkning, hade bildat något slags bolag för den jord som skulle vinnas, och satt upp papper som ingen var klok på, men alla skrivit under. Han hade blandat sig i allting och överallt. Ehuru det hela såg ut att bli till ingenting, som naturligt var, ty vem kunde göra något åt älvar och fall, som Gud bestämde om, önskade ändå många, att han varit borta.

Gammal-Mats hade suttit tyst hela tiden, ty det rörde sig om saker, som icke lågo inom hans område, men nu gav också han sin mening med de mörka ögonen lika hemlighetsfulla och barnsliga som under sägnerna nyss.

»Det är intet gott med honom«, sade han eftertryckligt, »han ser inte på oss som man bör se. Ingen vet heller, vad han skrattar åt och vad han vill.«

Och man blev slagen av att hund och husbonde tycktes alldeles överensstämma i sin mening och vände sig från ämnet, som man brukade göra det med ting, där man icke bottnade.

Magnils rock surrade fortare och fortare och fyllde ensam stillheten. Hon var ännu förtrytsam över Vild-Hussens beteende. Förr hade han aldrig gett akt på henne och behandlat henne som ett barn. Det var icke längre muntert, skymningen hade brutit in, och det var en kväll som alla andra. När hon såg på främlingen, undrade hon, vad han egentligen var, vad han ville där, och vad han tänkte på. Hon ångrade sig, att hon lockat samtalet i gång och lagt sig och andra öppna för honom med deras oerfarenhet och enfald. Man skulle icke visa sig så, ty när allt kom omkring var man lika mycket värd som vem som helst.

Den unge mannen å sin sida såg ofta på henne och fann henne vacker, där hon satt reslig och stel i eldskenet. Han log i sitt inre åt den vidskepelse och vantro, han fått skymta, men som han älskade människorna, bara därför att de voro människor, och ännu mer naturen, därför att hon var natur – han uttalade ordet oftast på franskt sätt – tog han ett livligt intresse i det hela, och hans löje blandades med vemod, som när en vuxen tänker på sig själv som barn. Han beslöt att använda den tid, han för åtskilliga orsakers skull var nödgad att tillbringa i denna landsbygd, till att upplysa och förädla människorna, och det var med ett visst nöje han tänkte på, att det föll sig närmast att börja med Magnil.

IV.

Det var rätt svåra år, Vild-Hussen hade tillbragt i Ragunda, sedan han kom dit från färden uppför älven, viss om framgång och darrande av otålighet att gripa sig an. Allt var lätt och muntert då, själva den ljusa sommarnatten, som ingen helt vande sig vid, hur ofta den kom igen, tycktes lova underverk.

Han hade genast satt fart i arbetet och kommit den trögaste att förstå, att här var fråga om något stort och uppseendeväckande. I mansåldrar förut hade man stirrat på den stora sandåsen, som stängde vägen för alla framsteg, man hade räknat och provat krafterna utan tro på, att det skulle leda till något. Det var för stora mått på det, man hade att övervinna, och människor voro små och fattiga. Hur man än ansträngde sig, skulle nog allt förbli som det var och från eviga tider bestämts att vara.

Även hans plan, fyndig och djärv, som den föreföll, hade man antagit under överrumplingen av hans talförhet, och vintern hade nästan bragt den i glömska. Nu fick man se, att det var annat än ord.

Som Vild-Hussen genast sagt, människoarmar förmådde icke mycket, om de icke läto huvudet sitta överst, flit hjälpte föga utan lycka och dristighet. Mitt på åsens högsta topp öppnade han liksom på trots anläggningen. Han grävde en djup brunn. Ingen förstod rätt vad det skulle gagna till. Men undan gick det. Själv stod han på botten och sjöng de uppsluppna visor, medan han kastade sanden över axeln till mannen ovanför. Ju längre ned man kom, dess fortare rasade väggarna – det var som att gräva sin egen grav – men Vild-Hussen sjöng muntrare och arbetade flinkare ju värre det tedde sig. Dessemellan var

han långt därifrån uppe i skogen, timrade bockar och holkade ur rännor av de tjockaste tallstammarna och fångade upp Boängsbäckens vatten i dem. När brunnen var färdig och plankfodrad, ledde han dit flödet – det var meningen med det hela, och när den fyllts, öppnade han luckan mot Lokängen som låg djupt nedanför. Vattnet bröt sig fram med stor fart, översvämmade, larmade, skar sig en djup väg i sanden och slet undan det gröna. Det var förargelse för Västeredsborna, som miste sitt hö, men detta var till en del förutsett, och kungl. majestäts nådiga tillstånd var inhämtat för den saken, mot ersättning av vad som gick till spillo.

Nu kunde var och en se, att Vild-Hussen icke pratat i vädret, hans anseende steg i Ragunda och Stugun, och man började tro, att han nära på kunde göra vad han sagt. Desslikes steg hatet i Västerede och byarna nedanför, och där blev hans rykte ännu större, efter fantasien lättast påverkas av fruktan och bekymmer. Det var inte bara höet det gällde, utan laxfisket. Ingen kunde veta, hur det skulle stå sig, om det blev väg förbi fallet. Smulorna åt var voro ändå icke för många, och det hade alltid varit en källa till förnöjsamhet, att uppe i sjön hade folk ingen storfisk att skryta med. Därtill började kloka män uppliva den gamla oron för att följderna av det som var å färde icke kunde beräknas. Fallet stod väl där det stod, men sändes en del av vattnet på ny väg, kunde det göra ofog nog, om man ej var varsam, och det misstänkte ingen Huss för. Han skulle knappt gått säker, om han gett sig dit ned, men det gjorde han aldrig. Han höll sig uppe på sin höjd och skrattade var gång han sände ut en ny flod mot dem. När rännan var utgrävd, gjordes en ny brunn, längre inåt, och därifrån fortgick det likadant. Allt lovade en snabb fullbordan.

Då började om nätterna alla slags olycksfall med vattenledningen. Bockar rasade ikull, och när man såg efter, voro de genomsågade, rännor försvunno och hittades långt därifrån med

hugg och håll i, och snart hittades de icke alls, eller bara svedda spillror efter dem. Ingen kunde bevisa vem som gjort det, men alla visste det. Det var naturligtvis Västeredsmännen och främst utpekades en karl vid namn Sven Olsson. Svag i huvudet hade han alltid varit, och de långa vintrarna, då just ingenting annat fanns att göra, hade han grubblat över vad försynens mening var med allting. Skulle man stiga upp, skulle man bli liggande? Det ena som det andra var fullt av snaror. Människan gick i blindo, och blott ett var visst; hon skulle vara ödmjuk och akta sig för att förändra något, ty [vid Nahons loge blev Ussa slagen av Guds vrede](#), emedan hans hand rörde vid arken till att hålla den upprätt. Han kammade icke ens sitt röda och lurviga hår, hans tankar stodo stilla under det. Nu hade han blivit alldeles förryckt av detta nya påhitt, som man talade så mycket om, ty man var icke van vid nya tankar i skogsmarken. I hans dunkla hjärna blev det till hotande synd och ofärd, detta försök att ingripa i den allsmäktiges rådslag och göra väg, där sådan icke skulle vara. Han stod hela dagar och stirrade i fallet, som om [Forskarlen](#) hade förgjort honom, och ruskade sitt huvud och grät ymnigt. Många andra tänkte ungefär som han.

Vild-Hussen grät icke över motgångarna, tvärtom gällde nu hans skämt ständigt Sven Olssons röda lugg, och han drev på sitt folk ivrigare än någonsin.

Han unnade sig ingen ro, om nätterna höll han vakt med bösa och avlossade ibland ett skott för att sätta sig i respekt. Men hans lynne fördystrades av trötthet och missmod, och han var inte längre så munter, som han syntes. Arbetet gick för långsamt, den dyrbara tiden rann bort, fortare än Gedungsens vatten. Alla slags klagomål och [lagsökningar](#) hotade att skrämja hans parti, och man trodde icke så visst på planen. Han började hata denna storfors, som rullade och brusade fram med uråldrig vanas makt; även han brukade vallfärda till den från sin sida och stod långa stunder och grubblade vid den. Den blev honom en

personlig fiende, dum och vild, som den tokige mannen i Västerede, övermäktig och hotfull med en vilja motsatt hans. Där var samlat allt som han hade att övervinna, och det var vida starkare än han trott.

Sommaren och hösten, arbetstiden gick; han var långt ifrån färdig, och vårflo den skulle gå förbi honom, när den kom. Ett helt år var bortkastat. En natt, som han stod där, laddade han, driven av ett raseri, som han själv icke begrep, sin bössa med kula och sköt av den mitt i fallets högsta och vitaste virvel.

Som han gjort det, kände han sig frysa över ryggen och lyssnade genom dånet efter ett skrik. Han hade visst icke förlorat den tro på mytiska väsen, som barndomens skrocksagor inympat i honom, Forskarlen var en verklighet för honom, ehuru han vant sig vid att låtsas, som om han icke fanns, liksom mycket annat, som enfaldigt folk fäste sig vid till skada för sin framgång i livet. Nu väntade han sig se honom, och alla slags historier om naturmakterna döko upp i hans minne, deras dystra evighet och gåtfulla väsen, deras hämndlystnad och vana att kräva liv för skymf. Men han såg ingenting och hörde knappt ens skottet, som dränktes i bruset. Virveln stod lika vit i månskenet med tidens bristande bubblor, där var intet blod och intet sår. Han skrattade åt alltsammans och mest åt sig själv och gick att sova.

Sova fick han nog av, ty den långa vintern kom, då han knappt kunde göra något annat. Att sitta i den låga bondstugan och se mor laga mat med alla andra stirrande omkring sig, var det liv? Söndagen ärter med rovor i, veckan gröt, det var tidsräkningen. Bordsbönerna så långa, att läckerheterna kallnade. Det var det värt! Att byta tankar med folket tjänade ingenting till, ty de hade inga att ge i stället; affären blev klen. Berättade man något för dem, visste man icke, om de begrepo ett ord. De sutto där nöjda och undergivna – var det människor eller **träbeläten**? Vintern ruvade deras huvud som en höna på boägg, ingenting

kom det fram. Tänkte någon, blev det till sjuka, grubbel, misstankar som rotade sig allt djupare, avund eller girighet. Men mest till fruktan och bävan för domen och evigheten, som just icke kunde bli värre än den redan var. Men de flesta tänkte icke alls, de sovo. Uthussysslorna togo så ringa tid, det var bara litet vedhuggning och jakt – rippfångst med snaror – kölden ströp allt liv. Vild-Hussen blev förändrad. Han hade aldrig haft stor respekt för sina medmänniskor, men tagit dem som de voro, funnit det trevligt ibland dem och skämtat i godmodigt förakt som en stor hundvalp bland små. Nu frös godmodet till i besvikenheten och otåligheten, föraktet blev kvar, och det hade inte långt till hat. Allting var ju fientligt, mörkret kvävde ljuset, snön kröp slickande upp mot stugfönstrets matta värme och ville mura en grav av drivor, kölden bet i stockarna som hårda tänder, vinden stack med nålar. Såg man ut, låg jorden svartblå och vit under tung himmel och tärde sig själv i tomt grubbel. Björnen sov i idet och drömde om blod.

Hans planer blevo allt dristigare och ivrigare i den tunga sysslolösheten, han ville kuva allt, rå om allt, ha hög **ockerränta** på sitt slumrande kapital. Han skakade av sig missmodet och gav sig ut bland människorna, bullrande, skrattande och mångordig som förr. Men han hade inte längre roligt själv, och liksom en girigbuk förlorar sinnet för vad som kan fås för penningarna och hamnar i förryckt kärlek till själva det sterila medlet, blev mer och mer den hårda makten huvudsak för honom. Ingenting fick göras i denna lilla värld utan honom, allt skulle länkas så, att det låge färdigt för honom i framtiden, allt skulle förutses. Han sådde ut misstro och tillförsikt, fiendskap och vänskap, han knöt samman intressen och förväntningar vid sitt företag, tände åtra efter det nya och leda vid det som var. Han höll fram utsikten till en sänkning av sjön som följd av det förändrade älvloppet; då gällde det att vara med och dela bitarna av den vunna marken. Det måste sättas upp i skrift och vara färdigt så att

ingen fick något, som kunde hållas utanför. Han forskade i de obestämda rättigheterna till skogen, han sådde frön till blivande tvister, och framför allt vande han alla vid att i honom se den som ensam överskådade det hela.

Många ville ingenting ha att göra med allt detta, de höllo fast vid sitt invanda och åto hellre sitt bröd utan sovel än de riskerade att komma en annans rätt för när. I dem såg han sina värsta fiender, och förbannade deras dumma förnöjsamhet med all den fäderneärvda enkelhet den var rotad i.

Sommaren kom med nytt mod, nya svårigheter och ny seger; till hösten låg det äntligen färdigt. Vintern följde, likadan som den förra och värre genom uppreningen, men nu skulle det dock bli slut, bara vårfloden hann dit.

Men den kom aldrig, älven krympte ihop och blev obetydligare än i mannaminne. Ingenting kunde göras. Sanden i hans ränna rasade ned i torkan, det var som att börja på nytt igen. Försiktiga män ville nu att han skulle använda tiden till att bygga dammar. Det kunde visa sig nödvändigt, sade de, ty man måste veta hur långt man gick. Det insåg han bättre än de, men mindre än någonsin ingick det i hans planer. Nej, vad väsen och oreda än blev följden därav, nu ville han slå ett riktigt slag och visa vem som rådde till sist. Allting hade varit honom emot, och nu hatade han icke blott folket utan hela nejden och den ljusa sjön, där man förde sitt obekymrade sommarliv, som om allt varit i sin ordning. Beträffande byarna där nere, kunde hans fiender gärna få känna på skräck och se vem de trotsat; det skulle lära dem respekt för framtiden. Alltså vände han bort varningarna med skämt och grävde sin ränna bara djupare.

Den tredje vintern rågade måttet. Nu hade han gärna sett hela nejden öde och offrat alla sina utsikter för den tillfredsställelsen. Men efter han intet förmådde i denna riktning, och även insåg hur barnsligt och dumt det skulle varit, klamrade han sig fastare vid sitt hopp och sina planer. Hans munterhet blev vil-

dare, men icke mindre förslagen, han for runt bygderna i brännvinsfester och gjorde fattigdomen fattigare och behovet otåligare; det steg ett rött ljus upp genom skorstenarna och skar i mörkret som norrskenet flammor.

När nu våren kom och lovade så gott, steg glädjen honom som ett rus åt huvudet. Han kunde icke sitta stilla, han for ikring överallt, som om han måst vaka över sitt, att ingen tog bort det. Det roade honom att gå högt uppe på höjderna och se ned över landskapet, där det glimmade och lyste som idel silver i sol och smält snö, med bergen blåa bakom och i sjön en blå strimma efter älvvattnets lopp, som var dag blev bredare. Det låg alldeles som nyskat där, muntert, så att det tog andan av en, och ungt, som om aldrig en vinter gått fram över det. Det var hans, lika visst som om det rymts i hans breda flata hand. Det stod icke emot längre. Om man kunde säga så om ett dött ting, så nästan log det emot honom.

Alltsedan han sett Magnil i prästens kök den kvällen, kom hon oupphörligt för honom vid denna syn, utan att han brydde sig om att undra varför. Kanske var det för att han också blev ung med allt det unga, och glömde den tid som gått. Kanske bara emedan hon varit så trotsig, och det kunde roa honom att nu på lek bryta sådant efter allt allvaret. Han började få lust att äga henne också. Tyvärr var han över den ålder, då man för en ringa insats vann det man ville ha. Då fick han väl ta henne till hustru, han kunde ju börja på att tänka på sådant nu. Hon var fattig – bah, han skulle ju bli rik. Förresten kom han ihåg, att hon ägde en [hemmanslott](#), tämligen kringskuren av Gud vet hur pass lagliga åtgärder. Den kunde för honom bli just det fotsteg han behövde för att gripa in och omkring sig i trakten. Hon hade blivit mycket vacker, lång och grann – hård och stolt i ögonen, men det betydde ingenting. Rask som han var i beslut, tvekade han icke alls att nu fatta ett nytt. Hon skulle också bli hans.

Det var icke mycket att göra åt saken ännu, men var gång han mötte henne, skämtade han med henne. Hon gav korta svar eller inga alls, men det betydde föga. Det var flickors sätt att leka en smula självständiga, medan det ännu var tid. Tyckte hon inte om honom, var det värst för henne; alltid gav man med iver bort en beroende varelse, när det kom därhän.

V.

Olof-Gabriel Unæus var son till en präst, som från sin födelseort, Nordmaling, genom diverse gynnsamma omständigheter råkat förflyttas till och ta fäste i själva huvudstaden, ja vissa lyckliga predikosöndagar i själva hovets soliga luftkrets. Där utvecklade han, alldeles som om han varit född till det, ur puppan de finaste svarta vingar – hans prästkappa var av siden, och honung låg jämt på hans tunga – och lätt, fast allvarligt, svävade han som en sammetsfjäril bland de blommor vilka, om de också sett sin bästa tid, dock icke på långt när vissnat. Ingen kunde som han vara sträng i principen och mild i tillämpningen, ingen blåste vältalighetens såpbubblor så fulländat runda och skimrande och med så mycket luft i som han. Själva dopets vatten fick, stänkt från hans vårdade händer, en obeskrivlig [soupon](#) av parfym, och andens duva på hans skuldra kuttrade idel kärlek och vemod som i [Arkadiens](#) lunder. Visst kunde det hända honom som andra, att publiken halvsov under hans tal, helst efter särskilt ansträngande fest- och dansdagar, om det var mycket varmt, men inga störande drömmar smögo sig in i medvetandet, endast ett mjukt vaggande. Och när man i själva slutet ryckte till och med vidöppna blickar mötte hans, fanns däri icke ett spår av kunskap om vad som passerat, utan blott en god mans lugna samvete och styrkande [serenitet](#). Följden var, att han också fick det så gott som han förtjänade, och hade han ägt det ringaste sinne för politik, kunde han ha blivit biskop, ja ärkebiskop. Men för riksdagsintriger och komedispel hade han ingen håg. Hans musa var idyllens. När bubblan brast för [pistolskottet i operahuset](#), drog han sig undan till ett behagligt och bekvämt prästadöme på landet med många herrgårdskä-

rosser, vita lamm i gröngräset, smultron och grädde och ofördärvade bönder, som i var bordsbön antogos prisa överheten och världens gång, med sparris för de stora och förnöjsamhet för de små. Slätkammade med vatten var söndag, gladde de hans öga, som älskade se lycka, och hans tid var lugn och blid, och själva hans pudel liknade förvillande ett välfött och kortbent får. Hans enda bekymmer var sonen.

Olof-Gabriel var en vacker gosse, dunig och rosig som en persika, och med klara, litet runda ögon, som ivrigt brunno mot allt som var nytt och gott. Som han hade ett vekt sinne, gjorde det honom ont att ingen respekt kunna ha för faderns sätt att leva och taga livet, vilket han fann kallt och konstlat. Han sade »hjärta«, medan man förut sagt »bildning«, »Gud«, där man talat om förnuft, och »känsla«, där man tegat still men ofta känt. I den ålder då man har svårt att i umgänge med människor finna rätta tonen, och tillskriver detta brist på röst och öra hos de andra, och då all stil förefaller linjerad och död, flydde han till »människan«, sådan han kände henne i sitt inre, och hon utan tvivel borde vara, och till naturen, som han stilsiterade på nytt, utan att veta var han tog mönstret. Den var mycket huld och så fylld av känslor, att den formligen smalt var kväll, i synnerhet, om det var aftonrodnad, men så kry ändå, att den om morgonen – och mycket tidigare, än en ung dyrkare orkade gå upp – stod färdig igen, som om ingenting passerat. Pilarna gräto sig till en bastant vidd om livet, björkens bark stod vit, för att två sälla själar skulle finna och gemensamt konurrerita det hjärta som klappade innanför, blommorna blickade oskuldsfullt, liljor nästan allihop, och fåglarna, vars arter han icke skilde på, sjöngo om kärlek, men ingen så vackert som duvan, som bara suckade. Lycka, det var egentligen, vad allt rörde sig om, eller också intressant och känslfull olycka som smakade ännu bättre. Han hade redan flera gånger älskat hopplöst, liksom träden sträcka sig mot aftonskyn, med lika litet allvar-

liga ansträngningar, som deras, att övervinna avståndet. Han hade brunnit som vattnet, med mera låga än glöd, och resignerat som klippan i stel och romantisk ensamhet. Han hade fört dagbok över det hela och glatt sig åt att finna spegelbilden där ännu vackrare och mer melankolisk än verkligheten, alldeles som insjöns avteckning av stränderna.

Men varje människa har mer än en sida, och den tid, han lever i, likaså. Olof-Gabriels var revolutionens, och sammanslingrad med egoistisk känslfullhet gick genom världen en vacker och manlig tro på människors godhet och frihetens välsignelser. Lyckokravet blev till ett rop på rättvisa, och de blickar som vändes friska och fuktiga från drömmen, sågo därför icke mindre klart vad som brast i verkligheten. Han var för ung att ha nåtts av desillusionen vid de första blodiga överraskningarna, och hans hänförelse hade icke hunnit mattas i klok försiktighet.

Hans far, den gamle hovmannen, tog honom ej helt på allvar och fann svalget dem emellan betydligt smalare än sonen. Honom föreföll det mest vara frågan om ett annat mod på klädedräkten, men han ansåg det nya hälsofarligt nog, och var tillräckligt erfaren för att inse, att långt flera bli martyrer för nya moder än för nya övertygelser. När det gick så långt som till skandaler i tal och skrift i Uppsala, blev han rädd, att detta skulle stänga den unge mannens karriär, ifall intrycket fick verka. Han måste låta honom försvinna för en tid, och då det varit att gå ur askan i elden att sända honom till utlandet, erinrade han sig, att han någonstans i ett hörn av Jämtland ägde en troligen hedersman till svåger, och sände honom dit i all hemlighet som en flykting.

Olof-Gabriel antog denna prövning med förtjusning. Den långa slädfärden i pälsar och enformighet styrkte honom i känslan, att han var en martyr, och att livets lycka för honom var slut, gav honom förträfflig aptit, när kosten icke var för usel, och under alla förhållanden en ännu bättre sömn. Han kom

fram, förvånad, att det kunde finnas så mycket barrskog och snö, och att människor levde mitt däri, men fann gott behag i de senare, som voro naturens ofördärvade barn utan allt kryperi. Han beslöt sig för att stanna där, så länge ett omilt öde ännu förunnade olja åt hans lampa. I farbrodern upptäckte han en mild man, som läste [Posttidningarna](#) en månad försenade, men icke mindre oförtrutet blossade tobaksrök till ekot av kanonerna i södern och grundade över, hur allt skulle sluta. Fastern var en beskäftig fru, ständigt skinande ren som av såpa, med håret stramt och huvudet litet trångt, lika väl tillfreds i sin rustika enkelhet, som hennes bror, stadsrätten, i sin ost. Kusinerna voro för små och osnutna att vara något för honom, annat än texter till betraktelser, när de stodo i avtagande rad vid måltiden, som piporna i en orgel, hur vinkeln pekade hän mot vaggan eller graven som alltings begynnelse och slut. Den enda han icke genast fick klar för sig, varken till ställning eller natur, var Magnil.

Hon åt icke med vid bordet, utan drog sig tillbaka, när hon dukat, som om hon haft för brått att hållas inne. Hon gjorde även andra tjänster, hela dagen, men av sig själv som om hon just funnit på dem. Matmodern kom oftast för sent med sitt härskarord och tyckte icke om detta, men höll god min inför det påtagligt ändamålsenliga. Flickans hållning var för rak för att i allmänhet kallas vacker, men som hennes rörelser voro ovanligt snabba och lätta, tänkte man icke därpå. Hennes ögon, djupa, men ändå ljusa, höllo på avstånd utan skygghet eller ovänlighet. Fast begränsad vid den åldern, då hennes kön är som skapat att böja sig mot stöd, höll hon sitt unga kvinnohjärta upprätt som en flamma i stillhet. Först hade hon visat en nyfiken och barnslig öppenhet, men den hade strax gått över. Att Olof kallade henne vid namn som alla andra, fast hon sade »herr«, förde ingenting av över- och underordnad med sig. Den tonen felades för resten även annars bland dessa bönder, som aldrig

känt annan rangskillnad än prästens **patriarkaliska**. Olof fick snart veta, att hon var avlägsen släkting till herr Daniel, men icke av prästsläkt själv i de närmare leden. Hennes namn var Ram, och hon var beroende för sitt bröd, ty den hemmanslott, hon ägde, hade nästan bara skogen kvar, och en ensam flicka kunde därmed göra ingenting.

Han var mycket intresserad av henne, han visste knappt varför. Redan med detsamma han kommit, en kväll vid köksbrasan, då han hört på en del rätt tokigt prat, som gav en underlig förnimmelse av vår och främmande liv, hade denna samlat sig kring henne. Allt som årstiden skred fram, och det gick fort i år, sysslade hans tankar mer med henne. Det var så mycket som förändrades, och han kände knappt igen sitt eget jag. Dessa granar och tallar, dem han sett på mest som kulisser, mellan vilka det egentliga teaterstycket, den känslösa idyllen, spelades ut, började stå som levande även de. I svartblåa, oerhörda sträckningar reste sig skogshöjderna bakom varann, vattnen glittrade kyligt lugna emellan, det var stort och ensligt. Men flyttfågelsflockar gled och stannade högt uppe i luften, spejade nedåt, stötte ut skrin av glädje och sänkte sig i raka linjer mot ödemarkerna. De kände igen detta, de hade sina hem i det landet och älskade det. Människorna älskade det också, de talade icke om det och tänkte kanske icke på det, men deras rörelser blevo snabbare, deras ögon ljusare, allt som ljuset och rörelsen kommo åter. Det blev förvånande vackert, underbart lätt och muntert, med en glädje som liksom luftens dryck eggade med sin friska kyla. Även här hade lyckan sitt bo. Den var olika vad han förut hade tänkt sig, men jorden var också större, än han vetat av. En idyll i mörkt och moll var en idyll i alla fall, och den unge naturdyrkaren sträckte ut armarna mot detta nya och väntade på vad det skulle göra med honom, van som han var att smälta in i stämningar.

*

En morgon kände Olof-Gabriel solstrålar stryka över ögonlocken, och de korta sekunderna av kamp mellan verklighet och sömn vidga ut sig till en tidlös rymd av gyllene lätthet, av frigjord flykt och okroppsligt svävande lycka. Han drömde något, omöjligt att fånga i ord och begrepp, som angenäma drömmar oftast äro det, men när han öppnade ögonen vek det icke bort som annars. Det lyste från kammarens vita och fattiga väggar, det förnams i ljud och känsel som en dallring i luften, vilken småningom blev till ton. Det är lärkan, tänkte han, jag har hört den förr, men när och var?

Fortfarande som i en dröm, klädde han sig så omedvetet raskt, att han knappt visste av, när han stod färdig, och nickade mot de torftiga möblerna i glatt igenkännande av verkligheten. I samma stilla undran lyssnade han till trappstegens knarrande läten under foten, som om det varit viskande och skrattande röster. Han kom ut i farstudörren och såg framför sig.

Där stod Magnil vid brunnen med armen på stången, som långsamt sjönk med sin [kubbe](#), medan repet med ämbaret gled upp ur djupet, och vattnet, skvalpande över kanterna, glänste som idel silver och droppade med klingande mörka återljud. Flickan stod som stöpt av samma glans, fast mot luftens sol, men med ljuset brinnande och flyende i konturerna och i det bara huvudets hår.

Han gick mot henne utan att hälsa, nu som i drömmen var dylikt onödigt, och man behövde inga ord. Hon såg honom, hennes rörelse stannade av, och armen låg darrande sträckt efter träet.

»Får jag dricka?» Och utan att vänta på svar, svängde han ämbaret emot sig och höll munnen intill. Aldrig hade han känt en sådan dryck. Den var kall, som om den kommit oändligt långt ifrån och bragt med sig barndomens hisnande intryck av sjö och djup och kvällande liv. Den gav ett luftigt rus av glädje att vara till. När han skrattande torkade friskheten från kind och haka, skrattade Magnil tillbaka, och ingenting var emellan dem.

»Har du sovit gott, Magnil?»

Hon skrattade åter. »Det är längesedan jag steg upp. Som alltid, tänker jag. Och du?»

Ingen av dem tänkte på, att de duade varann.

»Drömde du något, Magnil?»

»Vem minns det? Drömde du själv?»

»Jag tror det, och just det här måste jag ha drömt. En sådan morgon!»

De sågo ut emot den, båda två. Ljuset hade ännu detta svävande, som hör till dagens början, helst då daggen varit stark. Björkarnas späda lövverk brann som gyllene dimma och tycktes kunna lyfta sig från de vita stammarna och lösas upp. Gräset gnistrade som om en regnbåge yrt ned i stoft där. Skogshöjderna voro som lugna blåa moln, och sjön var slät och klar som öppna rymden emellan.

De visste båda två, att de hållit av varann allt från början. Varifrån skulle annars allt detta vackra ha kommit? Tiden fick icke gå ifrån dem nu.

»Ser du sjön, Magnil? Varför skulle vi icke fara ut på den?»

Nej visst, det fanns intet skäl. Blott att dagen krävde sitt arbete som vanligt.

»Vänta tills i kväll, då ha vi hela natten för oss. Nu blir det aldrig mörkt.»

Nej, det fanns ju icke ens någon natt, allting var förändrat. Och med denna överenskommelse bytte de sin kärlek lika enkelt, som barn bli varandras »bästa vänner«. Det var så olika vad Olof-Gabriel hittills drömt om den ömma passionen, att allt detta knappt föll honom in. Det var idel dumheter, och ingenting annat var nu av värde, än att skymta Magnil tid efter annan under dagens bestyr, byta några ord med henne, det samma vilka, ty blicken och leendet var allt, och vara hos henne, när det blev kväll.

På sjön var sedan deras värld, den var icke lik något annat.

Ljus och stor var den, som nuets oändlighet. I väster ett strömdrag i djupet, som krusade ytan, därifrån kom vattnet ur okända skogar. I öster slöt den sig samman och forsen blev snabb mot Gedungsfallet med den vita dimman över trädkropparna. Däremellan var vidden stor, och utsikterna växlade ständigt. Det var branta stränder, där björkarna böjde sig fram för att se sin krona speglad, men de mötte blott vita stammar och darande kvistverk, dräkten var ännu lätt som en doft. Det var vikar mellan ängssluttningar, så lugna och glansiga, att båtens svall for fram genom spegelbilden, som om de gula blommorna rörts för sakta vind, men där var ingen vind, och luften stod still om allt. Höga berg fanns där också, mörka av barrskog eller nakna och tunga av sten som ännu höll vinterkölden kvar. Små holmar simmade på vattenytan, och blommande säl och vide spreda sin matta honungsdoft därifrån efter draget av rodden. Allting var blekt, men tydligare än om dagen, då solen brann i var glansyta. Det var våren utan oro.

Olof Gabriel talade mycket, när det var Magnils tur att sköta årorna. Hon lyssnade då mest, ty den taktfasta rörelsen vingade tankarna, men orden höll den tillbaka. Det behövdes icke heller svar, blicken var nog, allting låg öppet mot himlens öppna rymd, och ingenting behövde gömmas. Ibland, när något måste göras klart med frågor, höll båten inne sin fart och stod stilla, liksom en fågel vilar på vingarna med luft över och under. Han öppnade hela sin själ, berättade om hur han vuxit upp, och hur trångt han funnit det bland människorna. Det fann hon förklarligt nog, när hon hörde, hur de levde och ängslades för varann. Men talet om »Naturen«, hans enda tröst, tyckte hon icke om. Först trodde hon, att det var något fint och bortkrånglat fruntimmer, och var svartsjuk och skygg mot tanken, men när hon förstod, att det var frågan om vatten och jord och himmel, förvånades hon, att de kunde vara så olika därnere. Hon längtade icke dit och såg sig omkring på sin stilla och starka värld.

Men han talade också om allvarligare ting, om sina idéer, som han lidit för, men som voro tidens och därför födda till seger. Han nickade och stammade av iver och sökte sina vältaligaste ord för att riktigt göra sammanhanget klart för henne, hans stämma fick gossars uppriktiga tonfall utan ett spår av förkonstling, och ögonen stodo öppna och stora mot gossarnas framtidsvärld, som om några år skulle stå verklig. Hon måste förstå detta, och säkert fattade hon det lätt med det naturliga förståndets skärpa och hjärtats omedelbarhet. Alla människor voro lika och alla voro de goda. Vad de ville var lycka, och naturligtvis skulle de också nå den, när de icke längre i blindhet hindrade varann. Då skulle alla skrankor man och man emellan falla, och jorden räcka till för alla långt bättre än förut. Man hade varit dum. Orättvisa och tyranni hade brett sig mitt i solen, men nu var det nästan över, förnuftet bröt igenom hjärnspökena, och man nalkades med stora steg lycksalighetens och förbrödringens tid. Därför var det skönt att leva just nu.

Hon lyssnade tyst och uppmärksamt på honom, och naturligtvis hade han rätt som alltid, men ibland tycktes det henne så enkelt, att hon förvånades över hans häftighet att bevisa det. Ibland märkte hon, att hon icke kunde följa med ännu. Visst voro alla lika. Hjälplösa föddes de, i möda växte de sig starka, ty man fick ingenting för intet, en man var en man, och **alla skulle en gång ligga lika lågt**. Men jorden var hård att plöja och skulle väl så bli, lycka fanns det visst, men också mycket annat, det var icke lätt att se vägen för sig. Ojämnt var det också delat på många sätt, det kände hon bäst, där hon satt så okunnig och hörde på hans ord som ur fjärran. Men hon var lätt till sinnes över att han icke märkte det, och förde med sina unga och starka armar årorna, så att båten ilade fram. Sjön var ljus som hoppet, och svårigheter funnos icke.

När det var hennes tur att tala, fann hon sitt liv snart berättat. Föräldrarna hade hon tidigt mist, men hos herr Daniel hade

hon fått tak. Hon hade alltid gjort rätt för sig efter förmåga, dagen hade aldrig varit lång. Om somrarna hade hon varit till hjälp i fåbodstugorna högt uppe, där natten var ännu ljusare och tystare än här, och skogarna lågo under en som moln. På vintern hade hon nystat garn vid brasan och lärt sig spinna själv och hört på pratet. Där hade hon mött honom, och så var det slut.

Olof-Gabriel kunde icke låta bli att undra över henne och finna henne sällsam. Som ett träd på sin högsta kvist bär en lysande frukt, oberörd av händer och vård, endast nådd av sol och dagg och himlens vindar, bar hon sitt väsen. Fast hon skänkte bort det omedelbart som frukten faller, när tiden är inne, blev det icke riktigt hans, liksom man i drömmen aldrig får grepp på det man hittat. Hon behövde intet stöd, allt blev enkelt och klart för hennes blick, och hennes knappa ord liksom stängde för hennes inre. Hon hörde ihop med den blanka sjön och strändernas vilda friskhet, allvarlig mitt i glädjen, tyst av främmande tankar.

När de stego i land, gav hon honom den smekning, han nästan mist åtrån efter, darrande till i hans famn som ett skyggt och fångat djur och gjorde sig lös. De följdes åt genom det daggiga gräset, som lämnade spår efter stegen, och hörde trastarna börja drilla, som om var vattendroppes glans blivit till klang. De skildes åt med bara en handtryckning och ett »god natt«. Men den unge svärmaren satt uppe och såg morgonen lösa av natten nästan utan annan skillnad, än att fågelsången blev allt mångfaldigare, tills allting svävade i sol, som den första gången han blivit helt hemma där. Vad detta skulle leda till visste han icke och förmådde knappt tänka på det. Det var så olikt allt vad han upplevat, och lika svårt att bringa tillsammans med hans värld, hur han än skapade om den, som drömmens syner med verklighetens. Men det var onödigt och dumt att grubbla därpå. Allt var på samma gång så enkelt och skulle forma sig lika omärkligt som sommarnatt blev till sommandag.

VI.

En kväll, när Vild-Hussen for hem sent från något bestyr uppåt bygden, fick han se en båt på sjön med ett par i, greps av nyfikenhet att veta, vilka det var, rodde försiktigt närmare och spejade likt en jägare som söker sig inom skotthåll. När han kände igen personerna, var det som om bössan gått av och träffat honom själv, och han blev så förvånad, som en erfaren man kan bli det. Han visslade till, höll in årorna och satte sig tillrätta att tänka.

Det var då alldeles som förgjort för honom här uppe. När helst han var säker på någonting, var det just det som svek. Nu steg vattnet var dag i sjön och var redan högt uppe i rännan, tre år av det mödosammaste arbete och olidlig väntan lovade att ge sin skörd. Så kom det här! Denna nya plan, först tillkommen på lek, hade ombildats i hans fantasi till en huvudsak; blev den förfelad, var det icke mycket med det hela, ingen böna i gröten, ingenting roligt längre. Det var hörnstenen till hela hans framtidsbyggnad. Skulle nu en annan komma och nappa bort den för honom, det vore ett alltför dåligt exempel! Han överlade i första häftigheten, om han skulle ränna deras båt i sank, låta den okynnige valpen dra försorg om sig själv och framföra sitt ärende direkt till flickan. Eller vända om till prästgården, väcka upp herr Daniel med ett rop, att elden var lös, och fria genom fönstret. Båda förslagen voro tilltalande och svarade väl mot hans föreställning om hur dylika delikata ting borde skötas, men vid närmare eftertanke, fann han dem överdrivet våldsamma. Faran var icke så stor, han kände den unge mannen.

Han hade talat med honom och herr Daniel flera gånger, och under den respekt, han skänkte deras högre värdighet, förakta-

de han dem ohöljt personligen. Vad var det för folk? Där satt den gamle och stirrade med förlästa barnaögon mot det förflutna och talade om, hur det borde ha varit, och den unge pratade sig varm om framtiden, och överlade om, hur den skulle bli, och sådant kunde de disputeras rätt hetsigt och länge om och bli goda vänner igen, medan maten hade kallnat. Ingen-ting förstodo de om, hur brått det gällde att gripa sig något an, för att det skulle bli gjort.

Han kunde lugnt vänta till morgondagen, ty den token skulle icke tänka på annat än prata under tiden, och mer eller mindre av den varan spelade ingen roll. Han ropade några skämtsamma ord åt dem, som de strax glömde bort, och satte fart på båten för att hinna hem och sova.

Emellertid blev de ungas sammanvaro, genom att på detta sätt röjas för en främmande, också förändrad för dem själva. Förut hade den knappt haft att göra med verkligheten, utan varit en värld för sig själv, så fullkomligt lugn och lycklig, som annars bara minnet är det, då tråden mot det ovissa är avklippt. Nu stod framtiden där, i och med att en annans tanke sysslade med dem och deras, men den var lätt att se fram emot, två tillsammans. Sjön var ljus som alltid och båten snabb, och utan att de brydde sig om att tala om det, kände de, att avgörandet nu var dem närmare. Det kunde bara vara ett.

Dagen därpå var Magnil muntrare än någon sett henne ens under denna muntra vår. Arbetet gick som på lek, och var gång hon steg över tröskeln ut i det fria, gnolade hon till, liksom svalorna över hennes huvud gåvo upp ett muntert läte, när de kastade sig över bokanten.

På eftermiddagen ropade fostermodern på henne med en särskilt beställsam och högtidlig ton i stämman. Hon skulle komma upp, in i herr Daniels rum, med detsamma.

Var gång hon förr fått en dylik maning, och det var länge sedan nu, hade det gällt någon tillrättavising för verkliga eller

inbillade förseelser. Fru Sara sköt i dylika fall mannen för sig, ty hon förstod sig icke på de rätta orden med denna stolta och tysta natur, som hon aldrig kunnat med. Prästen svarade man icke, hans stämman förde med sig minnet av syndabekännelsen, och man stod skyldig i vilket fall som helst. Magnil kom ihåg sin barnsliga rädsla och sin känsla av ovärdighet, och nu mitt i lyckan blev den ännu starkare. Hennes blod rusade mot hjärtat så fort, att hon i ett ögonblick kände, hur det blev överfullt och stockade sig. Hela hennes glädje drog sig också samman där, allvarlig och nästan smärtsamt djup. Ty detta kunde blott betyda en sak, Olof-Gabriel hade talat. Det skulle han ju göra, som den man han var, och just för att han icke sagt något om det, hade hon väntat det visst, just nu. Men ändå, hur ofattligt var det icke! Hon blev ödmjuk och vek som aldrig förr, inför lyckan kände hon sig som ett brottsligt barn, liksom förr inför prästen. Hennes huvud svindlade, och hon blev alldeles vit, där hon släpade sig uppför trappans steg med tunga fötter, men bröstet så lätt, som om det haft vingar. Det måste kännas så när man dog, men det ville hon inte nu; och hon log emot sin oförnuftiga glädje, ömt och blekt som en trött mor, rädd att släppa barnet ur famnen. Hon hade ingen likhet alls med den gamla Magnil, som bar allt sitt så fast slutet inom sig.

Det tyckte fru Sara också, där hon tog emot henne i trapprummet, och hon hade aldrig känt så mycket för henne som nu. Där ser man vad giftas gör för en flicka, tänkte hon, och det fann hon också naturligt. Hon var förnöjd på en gång över utsikten att få den främmande ur huset, och över att hon själv skulle få att styra därmed i den trevligaste av de förströelser som återstodo för en mogen fru. Hon tog henne vid handen och myste vänligt.

»Jag ser, att du förstår, vad det är frågan om, barn«, sade hon, »och det kunde jag väl gissa också, fast jag ingenting visste av det. Lugna dig nu! Visst var det överraskande, och det är

ju en man, som kanske är mycket över, vad man kunnat vänta för dig. Men sådant händer ofta, och det går lättare, än man kunnat tro.«

Magnil visste knappt till sig. Där stod fostermodern, som aldrig tyckts vara hennes vän, och tog det på detta sätt. Hon hade misstagit sig på allt, hon ångrade sig nu att hon varit som hon varit. Hon skulle velat ta henne i famn, men hon kunde icke ens tänka på henne nu; det fick komma efteråt. Hennes ord voro också så lustigt små. Över henne – ja visst, vem tänkte annat, och vem var han inte över? Överraskande – nej, underbart var det. Hon hörde herr Daniel tala genom dörren, torrt och nyktert, utan den ringaste upprördhet. Allting var förvånande. Bakom dessa bräder stod lyckan och väntade henne, livet i ständig helgdagsdräkt, och ingen tycktes finna något märkvärdigt däri. Hon var rädd för att gå vidare.

»Han är därinne«, frågade hon ehuru hon visste det förut, bara för att vinna några ögonblick.

»Ja visst. Så gå då in till honom. Han kan bli otålig och åtra sig. Vi ha redan svarat förstås, men det är ju liksom inte riktigt färdigt, förrän du har gjort det själv. Var nu morsk, det gäller ju bara en gång.« Och fru Sara drog henne beskäftigt med sig, som om hon fört en krusande gäst till bordet.

Dörren gick upp, men solen, som låg in genom fönstren, fyllde det nakna och ljusa rummet så tätt, att allt vad som fanns där liksom löstes upp, och hon ingenting kunde urskilja. Med ens var det förvandlat. Det var ju icke han som stod där, men en annan, och vem? Just den hon avskydde mest av alla.

Det var icke sol längre, bara ett vitt och rått, pinsamt tydligt ljus, som svepte om Vild-Hussens grova figur och herr Daniels pulpet och bokhyllor och kom allt att synas så fattigt och fult, som hon aldrig sett något förr. Det var detta som väntat på henne, medan hon gick dum och hoppfull som ett barn, och trodde, att världen förändrats. Den var sig nog lik, nu såg hon det,

och hon måste också bli sig lik. All glädje var lögn, och hon stod ensam som alltid med bara sig själv att lita på. Hon skulle nog stå provet. All hennes vekhet föll ifrån henne som ett kastat plagg, och hon var lugn och rak igen med ögonen mörknade och var fiber i kroppen i sin makt.

Herr Daniel talade, antagligen till henne, mycket vänligt och omständligt nog, ehuru hon kände på greppet av hans hand, att han var ivrig att få komma till punkt och lämna hennes ifrån sig, dit den skulle höra. Hon kunde icke lyssna till orden, också hon väntade bara på detta med munnen allt fastare och hårdare. Fru Sara stirrade på henne, men som vanligt vaggad i ett slags sömning uppbyggelse vid mannens stämma, gav hon icke akt på, hur hon förändrats. Det som hände var en fullständig överraskning för alla närvarande, och icke minst för henne själv.

När Vild-Hussen steg fram vid talets slut, med ögonen lysande av förnöjelse, för att ta sitt i besittning, blev hennes harm henne övermäktig, och hon slog honom mitt i hans breda leende, så att han vacklade tillbaka.

»Det var för honom«, sade hon utan en darrning i rösten, »det var nog för sådana som han. Han vet själv varför. Nu har jag att svara er, herr Daniel. Jag är tacksam för allt hittills, och även detta, efter I trodde han var god nog åt mig. I har nog ingenting sett. Nå det kan göra detsamma, men nu bör det vara nog talat om det.«

Prästen stod stum av förvåning. Han var en långsam man, och hade knappt fattat vad som hänt, men det syntes, hur blodet steg honom åt huvudet. »Mitt för mina ögon ...« sade han. »Du får allt förklara dig bättre.«

»Efter det så skall vara. Om det hade varit en annan, vem som helst, så skulle jag tackat, men ändå sagt nej. Jag vet vem jag är, och att jag inte är för god för dem, men hustru åt någon, det vill jag inte bli. Men han där! Ser I då inte, vad han gjort av

oss, vet I inte, varför han kommit hit? Han har lagt folket under sig, allting har han blandat sig i, och allting vill han förstöra. Ingen är som förr, han har pratat i alla öron. Vinning och vinning och ingenting annat, avundsjuka och snålhet, det har han sått ut. Man har mist lusten att arbeta. Man bara väntar på hans planer. Av dem blir det ingenting gott, på sådant bygger man ingenting. Här var rum för alla; får han hållas, blir det bara rum för honom. Men här skall han inte leva, och han borde aldrig ha kommit hit.«

Vild-Hussen blev blek, icke av förolämpningen, ty från en flicka räknade han den icke stort, men han fann hennes ord farliga. Hon förstod för mycket och fick icke yppa mera. Man måste vända bort det.

»Du talte nog inte riktigt sant«, sade han. »Inte skulle du säga nej till alla. Om det varit den unge herrn här, som du var ute med i natt i båten, hade det kanske låtit annorlunda. Kanske har du redan sagt ditt ja, eller också behövs det knappt mer?«

Detta gav herr Daniel nytt att tänka på, och han glömde genast det andra, som tyckts honom obegripligt nog. Hans vrede hade nu också hunnit bli färdig. Han var ansvarig för sin släkting, så länge han var där, och fann den antydda saken allvarlig nog.

»Vad vill det säga, Magnil?« frågade han kort.

Det visste hon knappt. Som hon stod här, efter den grymma besvikning hon genomgått, ensam med idel fiender emot sig, tycktes henne det föregående med allt sitt ljus som något överkligt. Det var slut nu, så visst som hennes dumma förhoppning nyss brast. Men det rörde ingen annan.

»Mellan honom och mig«, svarade hon fast. »Det råda vi själva för.«

Detta var icke det svar, som herr Daniel väntade och krävde. Det var full bekännelse utan ånger, det var fullkomligt sedeför-

därv. Han måste gå tillbaka till sin skrangliga skrivpulpet, där han brukade samla sina tankar över människors liv i allmänhet. Han kunde icke finna de rätta förkrossande orden, och flickans hållning hade något så underligt stolt och oberört, att han blev blyg inför henne.

Men fru Sara kom till hans hjälp. Med den erfarna kvinnans **skonslösa** uppfattning av sitt kön, hade hon genast förhållandet alldeles klart för sig, och sparade icke på uttrycken av sitt förakt. Värst föreföll henne förmäthenheten i den upptäckta intrigen och tillbakavisandet på detta sätt av ett anbud, som man bort vara stolt och tacksam över. Det var ett slag i ansiktet till och med på henne själv. »Fall på knä«, slutade hon, »och tigg, din tiggerska, om förlåtelse för att en ärlig man narrats att tänka på dig till hustru. Du kan vara glad sedan, om du får behålla ditt hörn och din brödkant här.«

Magnil hörde på henne, allt blekare och blekare. Det gällde att se klart och raskt fatta sitt beslut. Det närmaste var avgjort, men hon letade ännu efter det som sedan skulle följa.

»I har aldrig kunnat med mig«, sade hon. »Jag har vetat det förr, och borde inte ha stannat här. Jag skall också gå nu.«

Man blev tyst av förvåning igen. Så långt hade ingen menat det. Att lämna sitt hem där, det var icke lek. Det liv hon vuxit upp i och vant sig vid, det levdes icke någon annanstans i trakten. Ingen hade heller mycket att dela med sig även av det tarvligaste. Det var som att släppa ut en hund att sörja för sig själv.

»Tokerier«, sade fru Sara och tog det icke på allvar. Och prästen, som fortfarande förvånades över flickans lugn och undrade, vad det kunde bottna i, frågade dämpat:

»Och vart skulle du gå? Tänk dig för, barn!«

Men nu hade hon redan funnit det. Hon skulle icke ut i vildmarken och dö, på det sättet kände hon ingen lust att sluta, om också allting blivit tomt och kallt. Det fick man icke, det var alltför bekvämt.

»Dit jag hör. Där I aldrig borde ha tagit mig ifrån. Antingen är man ett eller är man det inte. Här har jag varit varken tjänare eller herrskap. Men er, herr Daniel, tackar jag i alla fall. I har menat väl, och så vitt jag kunnat, har jag sökt göra rätt för mig.«

Därmed gick hon, och man såg på varann och försökte göra klart för sig, vad som verkligen passerat och vad som blivit uppenbart under händelsernas snabba följd.

Vild-Hussen följde dock strax efter, han hade det tämligen färdigt för sig och fick bråttom att hinna upp flickan. Han fann henne i köket utan vittnen och gick emot henne med en blandning av skygghet, beundran och förlägenhet, som tog sig lustig ut mot hans sluga och överlägsna blick. Han talade med dämpad röst i barnsligt uppriktiga, viskande tonfall.

»Du slog mig, du«, sade han skamset. »Det skall du inte göra mer, men jag tycker inte mindre om dig för det. Jag förstår mig kanske inte på det rätta sättet att tala med flickor, jag har inte lärt mig mycket i den vägen. Man har farit hårt fram med mig, och då blir man hård igen. Det begriper du gott, eller hur? Men mot dig menar jag inte så, och det där jag sa om den andre, det var bara en liten list. Det förstår jag väl så gott som någon, att ni inte haft något farligt för er. Vad skulle det vara med en sådan där tom handske? Det är en karl du behöver, och här har du en, som håller av dig. När du stod där uppe, tänkte jag just: det finns bara en flicka i världen, som skulle reda sig så bra. Du gjorde oss ju snopna allihop. Men du skall inte tala så där om mig, hysch, aldrig mer. Det kan förstöra allt. Du vet inte vem jag gör det för heller, och vad det blir av det hela. Nu blir det snart uppenbart. Det är bara för dig. Det förändrar saken, va? Skulle det inte roa dig att visa henne där, fru Sara, vem som kan växa över axlarna på henne?« Och han pekade och hötte med fingret i förvirrat galanteri och ett återfall i det övertygande sätt, han brukade använda i affärsavtal.

Magnil såg bara förbi honom, synbarligen upptagen av annat. Hennes panna bar veck av begrundan, och ögonen betraktade allt, som om det var mycket främmande. Hon ryckte på axlarna och svarade icke ett ord.

»Du är ond på mig ännu, och kanske är det bäst att vänta. I alla fall vet du, var du har mig. Det där, du pratade om, det var väl att ge dig ut bland bönderna? Där passar du inte, tro du mig. Här är det slut, och då har du bara mig kvar, som väntar med uppräcka händer. Men du kunde behöva litet hjälp och råd redan nu.«

Hon svarade fortfarande icke, och han förstod, att det var förgäves han talade. »Jag betraktar mig bunden ändå och får väl se tiden an. Det var ändå bäst att säga ifrån med detsamma. Nu är det gjort.«

Och han sade sitt **opåaktade** avsked och gick.

VII.

Magnil mötte Olof-Gabriel tidigare än vanligt nere vid björksnåret på vägen till sjön. Det var icke dit, hon ämnade gå, och hon väntade sig ej heller att finna honom. Han visste av ingenting och kom sorglöst och vänligt leende fram emot henne. Vid åsynen av honom blev hennes ansikte ljust igen så snabbt, att han inte märkte annat än en mycket begrundande blick. Men hennes var alltid litet allvarlig.

»Får jag följa dig? Låt oss fara ut redan nu, medan solen är uppe!«

Hon såg sig kring och fann, att den var så. Sjön låg och gnistrade bak de gnistrande löven, allting var mycket ljust och glatt. Hon betraktade det med ett innerligt ömt vemod, som blev ännu mjukare mot hans blick, men genast fast och nästan strängt igen. »Inte ditåt nu, men du kan följa med ändå. Jag har något att säga dig, kom!« Hon vek av på vägen åt kyrkan till, och Olof-Gabriel såg, att hon bar på en nyckel i handen. Hon skall väl hämta någonting, tänkte han, och gick med vid hennes sida, tyst också han, efter hon tycktes vilja det så.

Kyrkan låg på krönet av en nipa med sjön under sig, och omkring sig snår av rönn, vildros och björk, allt smärt och högvuxet och nästan liknande bara skuggor av ting i det starka och låga solljuset, som svepte om det från rot till topp. Det var en liten fattig byggnad av gråsten och murbruk med brant spåntak, mycket gammal och likadan ännu i dag som när man först böjde knä för en gud där i vildmarken. Med sin gård utan värdar, där till och med gravtuvorna nästan alla sjunkit tillbaka igen i marken, gjorde den ett kallt och ödsligt intryck. Magnil satte in nyckeln bland portens runslingor och låste upp. De

stego in och kände genast vinterkylan från de tjocka murarna breda sig omkring dem. Där var tämligen mörkt, ty fönstren sutto högt uppe, få och trånga, från tiden innan glaset kommit i bruk. En målning längst framme bakom altaret stod som otydliga skuggor emot dem, och runt omkring var rappningen fläckad av ålder och visade människoliknande figurer som flydde och kommo igen för fantasien. Det var som om där icke varit tomt. Träverket på altarskranket, predikstolen och orgelläktaren över ingången var utskuret och brokigt målat i ornament och figurer, stora fyrbladiga blommor i djuprött och grönt, hoptryckta **kapitäl-sirningar**, de tolv apostlarna i rad, Moses, Kristus, Aron och två änglar.

Trots färgrikedomerna såg det dystert ut, likt blommor dem solen icke når; blott en spjutlik stråle sköt in på sned och nådde på altarskåpets pinoscen bödelns figur med hans brunröda **gissel**. Mellan golvet plankor av jättefur såg man i de breda springorna gravkällaren därunder med balsamerade lik av präster och en och annan officer från krigs- och orostider. Karl den tolfte:s porträtt med peruk och till häst, trampande ned fiender med röda fanor, satt strängt och mörkt på väggen som de dödas kung.

Magnil tog sin följeslagare vid handen och drog honom med sig fram till altarringen. Där föll hon på knä, och för det fasta trycket av hennes grepp följde han rörelsen, stirrande och lätt rysande av häpnad. Av gammal vana vågade han icke tala högt på en sådan plats, utan viskade sakta: »Vad är det du gör, vad är det du menar?»

Hon svarade ej med detsamma, höll huvudet högt och blicken lugn och öppen mot altarbilden och rörde läpparna långsamt och tydligt som i bön. Så vände hon sig mot honom och talade med klar stämma, som av återljudet från de kalla murarna fick en underlig prägel av stränghet och föruttillvaro. Det var som om den klungit på den platsen under sekler ur allvarliga bröst.

»Nyss, för bara en timme sedan, såg jag oss båda för mig här på detta sätt. Jag var mycket glad – och dum, jag vet icke allt vad jag hoppades och trodde. Nu ta vi avsked ifrån det, vi båda, sedan blir det från varann. Hit kom jag redan som barn och ofta sen. När jag glömde bort något och blev påmint om det. Här är platsen för mig att komma ihåg, vem Gud är, vad han vill, och vad jag är.«

Olof-Gabriel förstod ingenting eller ville ej ge sin aning rum.

»Avsked«, viskade han skyggt som förut. »Varför så? Vad är det då som har hänt?«

Hon talade om det i så få ord som möjligt, utan att ens vidröra vad hon känt. Nu skulle hon lämna sitt hem och söka sig ett nytt hos en bonde i Lien nedåt sjön. Man hade sjukt där, man skulle säkert gärna ta emot henne. Annars ginge hon någon annanstans, alltid fanns det plats för henne. »Det behöver icke vara sista gången du träffar mig, om det faller sig svårt«, slutade hon, »men jag kommer ej längre att se det i dig som förut. Jag vet ju nu, hur orätt och dumt det var.«

Han hade svårt att göra klart för sig alla dessa nyheter. Minst kunde han förstå, att något förändrats dem emellan genom Vild-Hussens tilltag, och han skulle kunnat skratta åt det, om han varit någon annanstans, och icke Magnils allvar varit så djupt.

»Vad skulle det vara«, sade han, »vi äro ju desamma som förut. Över mig har ju ingen av dem något att säga. Tvärtom« – och hans ungdomliga oppositionslust reste sig munter och modig från altarkransen – »tvärtom trampar ju jag på dumma fördomar. Skulle en tidens son låta sig skrämmas av sura miner? Det ser icke så ut runt omkring i världen.« Men han talade fortfarande något dämpat för ställets skull.

Magnil såg på honom rakt och forskande, medan hon reste sig upp från golvet.

Han följde henne i rörelsen och ville fortsätta ut, viss om att

vara vältaligare där, men hon grep hans hand och höll honom fast.

»Tänk efter«, sade hon, »tänk riktigt klart! Det har jag gjort, jag har inte sparat mig. Om jag följer dig – du har ingen plats för mig nu, men du kan ju få en – jag passar inte där. Jag blir densamma som nu och alltid, men du kommer att se på mig annorlunda, liksom de andra. Icke sant?«

Han försökte tänka, men lyckades icke väl. Magnil, det var ju Magnil, sjön, skogen, vattnet vid brunnen, suset i furorna och den underliga natten som icke var någon natt. Aldrig skulle han glömma det, men lösrycka henne därifrån, det gav ingen bild. Bara en ängslig längtan och fastklamrande vid minnet.

»Du ser«, fortsatte hon, »det är icke meningen, och jag vill inte heller. Jag skulle blygas, som om jag vore naken, därborta, och jag har ingenting att blygas för. Och om du stannar här – jag har jord, och det kan bli ett hem, men möda tar det, ty här får man ingenting på lek – då passar inte du. Du är god och tror allting om så gott, var sommar lever du upp för mig. Och om vintern gömmer jag dig väl i minnet och nickar åt dig, när jag behöver något ljusst. Men inte kunde du stanna här.«

Han rodnade mörkt, och hans vekhet steg mot ögonen och gjorde dem fuktiga. Han stod som en man vid en rämna i isen, oupphörligt spände han viljan till språng, men var gång höll hennes blick honom tillbaka. Och rämnan emellan dem blev bredare under dröjsmålet. Han fann icke ett ord och blygdes bittert däröver.

»Du tar ju allt mitt mod ifrån mig. Varför gör du så?«

»Därför att jag har tänkt och sett. När jag fick ögonen öppnade nyss, såg jag hur allting är. Hoppet är hälften lögn och hälften fruktan, det är för barn som inte orka bära tungt. Här har jag ofta lärt det ändå, och var gång fann jag, att jag räckte till för mycket mer.«

Hon blickade upp mot taket och de kalla murarna och pre-

dikstolen; där dröjde hon, som om hon lyssnat. Så var hon hos honom igen.

»Ser du, det här är kyrkan för vår Gud, här bor han, här hör man honom. Sju månader av året ligger snön hög, man kommer just ingenstans, man sitter i bekymmer. Fattigt är det ofta, och man undrar ibland, vad det skall tjäna till. Så samlas man här, man ser sina grannar och söker att tänka gott om dem, man kommer ihåg, att man har en själ. Den har man att svara för, om också icke stort annat. Där står en präst och talar, ibland förstår man och hör på honom, ibland inte, men någonting annat hör man alltid. De stenarna där i muren har folket släpat hit, då det var ännu färre och fattigare än nu, de ha lagt dem på varann och riktat med lod och snöre. Rakt skulle det stå, fast skulle det grundas. De ha prytt med det bästa och vackraste, de kunnat finna på, och när träet börjat multna, har man gjort om det bitvis likadant som det var. Det var riktigast så, och oförändrat skulle det stå genom tiderna. Det är inte glatt att se på, man tänker inte på lyckan här, och det är inte heller meningen. Att göra det man måste och ha lov att dö, när man inte kan mera, det är meningen. Det fordrar vår Gud av oss i allt vad som talas och sjungs här, först och främst det, innan vi få lyssna till det andra. Jag har gått hit ensam och hört det ofta, hört bara det, och ändå gått rakare och gladare härifrån.«

Olof-Gabriel kände icke längre igen henne. Var det bottnen i hennes tankar, som tycktes så lätta och friska? »Varför har du gjort så? Varför talar du så här? Du var inte så förut.«

»Då hade jag glömt det – nästan. Nu minns jag igen och ser det klarare än förr. Men du vet då inte, vem jag är? Du har aldrig hört, vad jag har att göra med kyrkan här.«

»Vad skulle det vara? Nej.«

»Där på predikstolen« – hon pekade och såg ditåt så fast och länge, som om hon sett den hon talade om – »stod den man, som är kyrkans mörkaste minne. Han levde för hundra – vad vet

jag – hundrafemtio år sedan kanske. Det var min stamfar, Olof Claësson Ram. Namnen på de andra har ingen gömt, de gjorde sin plikt och nu ha de ro. Men han får det aldrig. Landet var då sedan en mansålder kommet under svenske kungen, och inte med sin vilja. Men han var född svensk någon annanstans ifrån. Det var krig, och han inlät sig med danskarna och drog traktens bönder med sig. Vad han menade, vet jag inte, det är inte heller så mycket honom jag tänker på, fast han bragte släkten på fall, och mig, där jag nu är. Men hans hustru, ingen vet vad hon hette, for till Stockholm, när förräderiet var upptäckt och domen fälld, för att tigga nåd. Det var mitt i vintern. Hon träffade kung Karl, den elfte var det. Det lär ha varit en sträng man även annars, och förrädares släkt såg han inte blivit på. Han hade håret stort, som han däruppe, son var det visst, och ögon som blixtar under det. Han trampade av och an i salen, utan att ha tid att ens höra på – så har berättelsen gått till mig – och i alla hennes ord skar hans tramp in som en yxa mot blocket. Han var trött och blek, det var mitt i kriget, och oron var stor. Han gick, som om han vandrat så sedan kvällen förut och räknat sina steg. Gång på gång befallde han henne att gå, men hon gick inte. Inte heller kröp hon efter honom, hon reste sig upp och stod rak och bad inte mera. Hon talade om den själ, han hade makt över en liten tid, och barnen, dem hon skulle svara för. »Jag skall göra mitt«, sade hon. »Skall jag nu lära dem, att Gud gett nåden, och du, kung Karl, du trampar den under dina stövlar?»

Då stannade han och såg på henne. »Gud har nog nåden«, svarade han, »men han vet bättre än jag, vem han ger den åt. Sträng är han också. Men tag honom då!« Och han gick att skriva under papperet.

Där stod hon alldeles vit, lyckan gjorde ont, och hon kunde ha fallit ned död. Men hon hade mer att tänka på, ännu var det inte färdigt, och hon höll sig uppe. Nu var det en så liten bön, att den knappt kunde nekas.

Det hade tagit lång tid, innan hon fick se kungen, många trappor hade hon nött för det, många plankor hade hon böjt knä på och kysst många hårda händer. Hon hade stått i snön vid landsvägar och gator, där kungen sprängde fram i sin vilda fart, hade kastat sig in i hästvimlet och släpats med och ridits kull. Blott på det viset hade hon slutligen nått fram till honom, och veckorna hade gått. Nu var det bara tio dagar kvar, tills domen skulle ha fullbordats. När hon fick papperet, sade hon: ›Nu är det bara ett, kung Karl. Nåden har du gett mig, och välsigne dig Gud för det, nu är det en liten bön kvar. För att jag skall hinna fram till Rödö på tio dar, måste man göra allt för mig på skjutshållen. Som en kronans kurir måste jag fara, och det vill du väl låta mig få, efter det är din vilja jag utför?‹

Då blev hans mun hård som järn. Rörde man vid kronan för den kungen, då rörde man hans samvete som inte visste vad misskund var.

›Du kan din lära illa, så prästfru du är‹, svarade han. ›Nåden, den finns nog för alla, men det hör sinnet till att ta upp den i sig. Jag har gjort mitt, gör nu ditt, visa vad som är i dig! Härifrån till Rödön på tio dagar, det blir din sak, det hinner du också. Låt oss se!‹ – Och han räknade; han kände till skjutshållen. ›Det är knappt, men nog. Far som **Jehu**, Jehosafats son! Hinner du fram, så lycka till med din skatt, hinner du inte, är ingenting förlorat. Skulle jag ge ut ens ett pund hö, ett **rundstycke** för att hålla yxan från en förrädare?‹ Och han var nära att slå henne vid tanken. ›Vem ger mig igen det, var får jag medel att hålla mitt land uppe i slapphet och förräderi? Ge tiggarn bröd, och han vill ha ost till. Om jag hade vetat detta, hade du ingenting fått. Tjut och gråt nu bäst du vill, men icke här.‹

Men hon grät icke, hon hade inte tid till det. Hon såg in i hans ögon för att se, om han sagt det sista ordet, hon tänkte på sin Gud i den kyrkan, där vi stå, och hon böjde sig och neg.

›Tack för din nåd, som den är, kung Karl‹, sade hon.

Och hon sprang, så fort hon var utom dörren, medan hon stoppade papperet i barmen, sprang till härbärgets, fick en häst och gav sig norrut.

En sådan färd, som det blev! Det hade varit mycket snö, våren var sen, och nu smälte allt. Vägarna voro halvdränkta, isen på älvarna varken bar eller brast. Ingen släppte godvilligt ut sina hästar, ingen ville våga sitt liv som körsven. Hon hade inte ens pengar nog att betala det nödvändigaste. Så fick hon betala med sitt lidande och sin skam. Tigga, gråta och falla på knä för var fattig liten bit närmare målet, säga vem hon var, och vad det gällde. Då svarade man ofta med hån och skymf: vem vill göra något för en förrädare? Och hon fick mjuka upp deras tröga hjärtan och tankar, tills de förstodo, att människors barn måste hjälpa och förlåta varann. Och under detta tiden som gick, oersätlig, borttrånad från det enda viktiga, och snål och karg, när hon äntligen kom i väg. Ringande över henne, var bjällerklang en dyrbar sekund, som rann bort, var tystnad en evighet. Ingen sömn dessa tio nätter, ingen ro. Antingen tvungen vila som kvävde henne, eller också ute på färden, alltid samma tanke: hinner jag? Hinner jag inte? Det lär vara skogar hela vägen därifrån och hit, backe upp och backe ned. Dag och natt släpade hon med sig liksom länkar i en kedja, och länk efter länk brast och blev borta, men ännu tyngre var resten.

Till och med det enda hon hade kvar, hennes lidande, blev nedsölat för henne. Hon hade släpat det i smutsen i alla hållstugor, det blev en tom läxa som hon repade upp, och hon hörde sin gråt utan att ha medkänsla, piskade på sig själv som en slutkörd häst. Vid landfästena på älvisen fick hon brottas med skjutsdrängen, för att han inte skulle vända om. Så ned i det våta, och kölden fick torka henne. Men hon kom framåt fort nog, hon skulle hinna i tid. Vad gjorde så allt det andra?

Den tionde dagen stod hon vid Rödöns färjsund. På andra stranden stod det folk samlat i ett svart myller och i mitten något rött, det var blocket under klädet. Vattnet gick öppet, och

färjkarlen var på andra sidan för att se på. Hon ropade på honom och svängde papperet i luften och skrek: »Här är nåd, håll inne! Här är kungens ord, håll inne bara ett ögonblick!« Men ingen gav akt på henne, ingen vände sig ditåt. Hon såg en rörelse i hopen, och bilan svängas och falla.

Då sjönk hon på knä i stenarna och bad för mannens själ, det var nu allt vad hon kunde göra för honom och hela lönen för hennes färd. »Herre, Herre«, bad hon, »du är sträng och stor, du vet bäst, vad du ger dina barn, nu ser jag din vilja. Jag har gjort mitt yttersta och mer. Hit har du fört mig, som genom ett under, längre skulle det inte gå. Hjälp mig nu att stå rak igen och bära det oundvikliga!« Och hon stod rak, hon tiggde icke mera och sade ej ett överflödigt ord. Liket fick hon, det behövde nu icke begravas med de andra, det var hennes, och det var hon stolt över.«

»En alltför gruvlig historia«, sade Olof-Gabriel med bröstet tungt. »Berättar man den här, har du hört den nyligen?«

»Å nej, här är den visst glömd. Bara brottet kommer man ihåg. Som barn hörde jag den, och jag har aldrig talat om den förr, men tänkt på den ofta och mest här. Den har gått i arv i slakten. Den förtäljes, när man mister sitt bästa. När mor dog, var det fars tur att sända den vidare. Han följde henne snart efteråt.«

»Och varför ger du den åt mig?« Hans ögon tårades och rösten skälvde. Han talade fortfarande dämpat.

»Därför att nu var det min tur. Jag har sagt farväl åt mitt. Jag får ingen vidare att ge den berättelsen åt, och så gott är det.« Hon såg omkring sig till avsked. »Ensam kommer jag inte mera hit, för nu kan jag inte längre få nyckeln. Jag behöver det väl inte heller, nu är jag inte barn mer. Man skall inte drömma om lycka, det är inte meningen, och det är **gagnlöst** göra. Man skall göra sin plikt, bleve den än så tung som hennes där. Jag vet inte hennes namn, men jag ser henne ibland under orgelläktarn.

Man skall bära allt som kommer, liksom hon. Karg var den nåd hon fick, all sin kraft satte hon in på den, men när den brast, var hon ändå inte slut. Hon födde upp sina barn och vann heder igen åt sig och dem.«

»Men är nu detta ett avsked, Magnil? Jag förstår inte varför. Du har tagit tankarna ifrån mig, och jag ser ingen väg just nu, men därför är det ju inte... Hoppet, varför skall man släppa det? Är det ditt avsked?«

»Man hoppas på det som kan nås, och det kan svika ändå. Man ljuger icke för sig, klart måste man se. Varför vacklar du på stämman här och viskar? Och jag kan tala högt! Jag känner det liv, jag är född att leva. Jag tänker det är sig likt mest överallt för de flesta, tomt är det inte. Avsked – nej, om du inte vill. Jag har ju sagt det, du kan söka upp mig, den lilla tid du stannar. Men det är avsked från vad du varit för mig. Det får inte komma igen.«

Han fann intet svar gent emot denna ton. De följdes ut och även ett stycke längre. Där grep hon hans båda händer, höll dem fast, så att han ej skulle komma närmare, släppte dem efter en lång djup blick och gick för att styra om sin flyttning. Han stod som ett övergivet barn, kölden låg ännu tung över honom från kyrkoluften och hennes ord med dess genljud från uråldriga tider av stolt resignation och oböjlig kraft.

VIII.

Magnil hade räknat rätt, att hon skulle bli gärna mottagen i Lien. Gamle bonden, Jan Esbjörnson, låg för döden, och man var glad att få någon hjälp. Icke att han gjorde mycket besvär, han låg stilla och stirrade i taket och hade knappt flera behov nu, än när han var frisk. Men någon ville man ändå alltid ha sittandes i stugan på vakt, och på det viset krävde utesysslorna lätt ett par nya händer.

Det gick jämnt och lugnt nedför med honom. När ett par dagar hade gått, sände man efter herr Daniel, och han kom och talade, som han skulle tala, och gjorde sina frågor, och den sjuke gav sina svar. Han hade ingenting att ångra, en ärlig man hade han varit, han hade arbetat så länge det fanns kraft i honom till det, nu orkade han icke längre, nu kunde han så gärna gå. Han hade icke gjort någon orätt, så vitt han kunde minnas, han vände sig utåt och letade ängsligt i de närvarandes blickar. Först mot hustrun, men hon skakade vänligt på huvudet.

Å nej, å nej! Unga hade de kommit samman, mycket lyckliga hade de varit då, hon mindes det nu så klart, fast hon icke tänkt på det på många år, kanske knappast sedan det skett. Möda hade de haft nog av, men det skulle ju så vara, och nu var alltsamman kärt för minnet.

Som hon såg på honom genom tårarna, blev för hennes gamla nötta ögon hela bädden liksom kringfluten av en ljus dimma, vari hans ansikte lyste. Var det skenet från bröllopsståten för längesen, var det alla de gångna årens tysta goda vilja, som dolts under knapphet och stränghet, som nu bröt fram? Å nej, nu såg hon, det var en liten tunn låga, som flyttade sig från huvud till fötter, det var »Vården«, som visar sig när någon dör. Det

betydde också att nu tändes det eviga ljuset i himmelen, och hon såg det lugn, tills hon ingenting mer kunde se.

Den döende vände sig mot sönerna. »Har jag varit en god far för er?« frågade hans ögon.

»Det har du varit«, svarade deras blick. »Du tuktade oss, när det behövdes, du lärde oss arbeta från det vi voro små, själv gick du alltid först. Mark har du brutit, vi skola bryta den vidare, gård har du byggt, vi skola resa den högre, en man har du varit i nödår och blidår, vi äro också män.«

Hans blick gick bakom och förbi, som om han letat någon, men han mindes icke vilken. Han måste hålla sig fast vid det närvarande: ty utom det tog oändligheten vid. Han gick till tjänarna, samma fråga, samma svar: »Du är oss ingenting skyldig.« Och alla sågo de det tunna och vandrande ljuset och visste, vad det betydde.

Då vände han sig till prästen igen, och prästen läste för honom den långa bönen om dödliges brister och hopp. Han sade tydligt efter vart ord. När det var slut, tog herr Daniel avsked, ty honom som alla tycktes allting färdigt. »Det dröjer icke länge«, sade han, och han vinkade Magnil med sig utom dörren.

»Jag har tänkt det förr, Magnil, men starkare träder det för mig nu, att du blivit beskylld med orätt. Du bör icke lasta skuld på oss, du bör komma igen. Du förgick dig också, och du borde tänka dig för.«

Men Magnil tackade honom blott. »Jag klagar på ingen«, sade hon, »men jag ångrar heller intet. Där var inte min plats.« Och därmed var ingenting vidare att säga.

När hon kom in, var det alldeles tyst i stugan, endast den sjuke skakades av häftiga rysningar som blevo till en sakta kvidan. Det är döden som går över hans grav, tänkte alla, det är det han känner. Den går och prövar och prövar rastlöst och så lägger den sig där och väntar på honom. Då blir det slut. – Ty som all-

ting annat i världen ägde även döden sitt eviga väsen och sin mystiska tillvaro. Man kände nu icke mycket, ty man stod inför en avgjord sak, och det hade varit **gagnlöst** att tänka; man bara väntade. Man skulle också vara tyst för att icke skrämma Vården. Dörren gick upp, och där kom ännu en in. Det var Jon Esbjörnsons dotter. Hon var gift sedan långt tillbaka, mot hennes vilja hade det skett, ty hon hade hållit av en annan, men faderlig myndighet hade tvingat och hon hade lytt. Det hade gått väl nog, som ofta sker, men hon hade något knäckt och trött i sitt väsen och log aldrig. Nu kom hon från sin gård, hon visste, att det var fara hemma, men icke hur nära den stod.

När hon såg dem alla stå stilla och begrep, att det var slutet, trängde sig allt det som hållits tillbaka under åren fram i hennes minne. Lyckan, som hon trängt efter, det fattiga hon fått i stället, den kuvade sorgen för längesen, fadern som hon hållit av, kampen att förlåta honom. Det blev icke till ett skrik, ty sådant var hon van att betvinga, men en **vinslande** jämmer, som från ett slaget djur.

Alla ryckte till och riktade blicken varnande och förebrående mot henne, men fast hennes läppar genast slöto sig stramt, var det för sent. Den döende hade vänt huvudet utåt och sett henne och förstått, och nu kommo alla ihåg, hur han letat någon förgäves nyss. Hans ögon sporde samma fråga som då, men ängsligare, osäkrare på svaret, och de fingo ej heller den blick de väntade tillbaka.

Och nu visste alla, att slutet icke skulle komma så snart. Det ljud, som sprungit ur hennes sårade inre, hade »brått Vården« och från och med nu var den osynlig där, och ville icke lyfta sig som flamma; dödskampen skulle bli lång och svår.

Hela natten och hela dagen och natten därpå låg Jon Esbjörnson likadan. Han kunde icke leva, och han kunde icke dö. Dottern satt ständigt inne, och de andra gingo och kommo, som sysslorna tilläto. Det var ingen som förebrådde henne hennes

oaktsamhet, men själv satt hon bara och tänkte därpå. Hon hade tagit ron från hans själ. Han hade varit lugn och nöjd, från det jordiska hade han vänt sig, sedan han vetat sig där ha fyllt det mått, som kräves av en man. Varför hade hon kommit dit med sin gråt över lycka, det som ingen hinner ändå, det som brinner med all längtan i människors blod? Han kunde icke tala sammanhängande, men av jagade blickar, av framstammade ord förstod hon, att han levde om sitt liv igen, förvirrat som i en dröm, irrade på den jord, han trampat, byggde vidare på de planer han haft, slets mellan ovisshet och trevan, som människors lott är. Det kunde icke få fortfara längre. När morgonen var nära, vände hon sig till den äldste brodern. »Du måste ropa ut honom«, sade hon. »Det tar inte slut annars.«

Men han var ovillig. »Det vore som att ta livet av far«, sade han. »Det räknas icke heller för riktigt rätt och kristligt längre.«

Magnil kom henne till hjälp. »Han kan ju icke leva, då är det hans rättighet att få dö. Här inne är det rastlöst av allt vad trångt och smått människorna ha. Kalla honom ditut, där får han lugnet igen.«

Då kastade sonen en sista lång blick på sin far, såg hans nötta och trötta händer famla på täcket, hans ögon stirra, och hans läppar röra sig. »Farväl«, sade han, men den sjukas hörsel tycktes ej uppfatta något, och hans medvetande var långt borta bland flydda ting, som ej mer kunde göras om. Då vände sig den unge och gick, och alla hörde, hur han tungt klev uppför stegen i förstugan, hur han trampade över dem och trevade sig fram till luckan i taket.

När han fick upp den, och huvudet ut i det fria, stod han länge tyst och bara såg på den kända trakten. Det var som om han nu först fått ögonen öppna och förstod, vad den varit för dem alla. Allting låg mycket ljust men blekt i det kyliga draget, som går före solens uppgång. Det syntes icke en strimma i nordost ännu, men en glasaktig klarhet, i vilken de matta stjärnorna glimma-

de fram som små vita lågor, just innan de skulle slockna. Skogshöjden låg nära gården, ty långsamt gick det att fälla träden undan och röja sten och göra fält, fast släkt efter släkt lagt ned sina armars kraft på det, och även den siste därnere under honom hade gjort sitt. Just nu steg röken tunn och blå från [svedjemarken](#), som han ställt med innan han sjuknade, och drog sakta nedåt sjön, som om den ännu häftade vid jorden. Där nere lågo lindorna i sin fina grönska, och korntegarna med sina bredare strån gåvo djupare färg, och vattnet låg vitt och blankt som en spegel. Ditåt var allting färdigt, där var jorden som människorna berett den, vänlig och leende, där var allting vackert. Han kunde se mycket långt, tvärs över sjön. Allt var bragt närmare i stillheten, men ur ingen stugas skorsten steg den lättaste strimma, icke en eldstads brasa lyste ur ett fönster, allting sov och var tyst. Blott forsdraget sorlade som ständigt annars, där strandens krök skymde det, och längre bort steg fallets entoniga och eviga brus om evig förgängelse och förnyelse.

Han kom ihåg i vilket ärende han stod där, och kvävande sin stämmas skälvning, samlande alla sina krafter, ropade han ut mot den sovande jorden och sjön sin fars namn: Jon Esbjörnson. Han kände icke igen sin egen röst, han hade aldrig hört ett sådant rop förr. Vilt och långt svävade det ut, det susade genom skogens toppar, det skalv i röken och i lindornas daggiga strån, det gled över sjön, det studsade från stränder och blåa höjder och bars tillbaka mot honom, men ej försvagat i ekot, bara genomträngt av dess köld, högtidligt och starkt med var stavelse tydlig: Jon Esbjörnson.

Där nere i stugan reste sig den döende på armbågen med blicken klar, och till och med orden vände tillbaka på hans läppar.

»Man kallar på mig«, sade han. »Jag måste dit ut, jag har legat länge nog, och arbetet brådskar. Visst var det mig, man kallade!«

Och han höll sig så, lyssnande med var min i sitt ansiktets sto-

ra och bleka drag. Ingen svarade, ingen sprang fram mot honom, ty man fick icke störa detta, det var icke för levande att blanda sig i.

Ännu en gång ropade sonen, men nu hörde han icke alls sin egen röst, endast genljudet, som rullade tillbaka, ännu större, kallare och underligare än förut. Hans ögon sprungo i gråt och han stod där stel, hänförd, lyftad över sig själv och människors tankar och ord, utan att se någonting.

Och i stugan trängde ropet in från alla håll, uppifrån luften med sin bleka klarhet, bortifrån skogens mörker, djupt ur jorden: Jon Esbjörnson.

Den döende ryckte till, och tusen tankar tycktes klarna i hans inre. Nu visste han varifrån det kom, nu förstod han allt. Från de fält han plöjt, och den mark han brutit, från ödemarkerna, där hans yxa klungit hårt i vinterköld mot frusen ved, från sjön, där han fiskat och färdats och snart skulle glida fram i stumhet på sin sista väg till kyrkan, från alla håll, där han levt med sin manngärning och mannavilja, ropade det efter honom: »du hör hit, du är med i oss, du har verkat slut, här är vilan och sömnen«. Hans allvarliga ansikte, som sällan lett, fick nu en min likt det barns som sjunker i ro med glädje mot helgdagsmorgonen. När ropet ljöd för tredje gången, föll han, innan det ännu var slut, tillbaka mot kudden.

När sonen kom ned och stod frågande men lugn igen i dörren, voro alla samlade kring det som varit hans far. Man slätade hans bädd och ordnade hans händer och lade psalmbok och sax under dem för att nu också skydda honom, tills klockorna skulle ringa och ta honom under mäktigare hägn.

»Nu är han all«, sade dottern, ty ordet död, det fick icke nämnas. Och med den blandning av kristen tro och ännu uråldrigare, ännu djupare och dunklare föreställningar, som fyllde dem inför döden, förstodo de med detta uttryck, både att nu var det ljuset tänt för honom, som senast sågs lysa till och försvinna

vid hans bädd, och också, att nu var han med i alla de röster som ropat på honom, i allt levande liv på hans jord.

Och de föllo på knä och bådo för honom i denna tankeströmning och tackade för hans liv och för hans död, som släkten bakom släkten förut gjort det, när människosjälur flyktat tillbaka till sin hemlighetsfulla källa.

En man av gammal stam, låg Jon Esbjörnson, mätt och nöjd av år, medan dagern grydde över hans gamla, karga, krävande, ständigt växlande och ständigt samma, alltid kära och skattade värld.

IX.

På kvällen kom Olof-Gabriel roende till Lien för att träffa Magnil för första gången, sedan de skilts åt. Mycket hade klarat för honom under dessa dagar, hans ungdom hade tagit ut sin rätt, och nu såg han inga svårigheter längre. Ett långt samtal, som han haft med farbrodern, hade gjort det sista.

Herr Daniel hade börjat som en domare och slutat som en profet – i sitt fädernesland. Han hade sagt allt, vad en rättsint och erfaren man borde säga om de ungas förhållande till varann och genast fått dettas fullkomliga ofarlighet styrkt för sig till ännu högre grad, än han någonsin väntat. Olof-Gabriel fällde tårar av förtrytelse vid blotta tanken på, att man tilltrott honom en så ovärdig roll. En enda skugga av grumlad oskuld var för honom nog att förmörka den obeskrivligt sköna världen till en djävuls vrångbild.

Denna stränghet tog andan av herr Daniel, som från det allmänna tänkesättet under hans egen ungdom icke erinrade sig något dylikt, men han fortsatte på ny grund. Sakens natur förändrades härav icke, ty en dumhet, om man envist höll fast vid den, var föga bättre än ett brott, om icke inför Guds ögon, så i världens gång, som den nu gestaltat sig, antagligen icke utan högre vilja. Skrankor voro skrankor och måste respekteras som sådana. Det parti, som från annat håll erbjudits Magnil, var lämpligt och tilltalande nog. Måns Huss var en duktig karl, måhända något storordig och med överspända planer, men med möjligheter för sig. Lyckades han, som han just nu väntade, att få sin flotträdda i ordning, var han säkert mannen att skapa sig ett anspråkslöst men gott levebröd och sörja för hustru och familj. Det gjorde herr Daniel ont att tänka sig denna enkla

men vackra idyll störd. Han hemställde därför till Olof-Gabriel, som var [förargelseklippan](#), varpå den strandat, om icke hans samvete sade honom, att det var just han som borde ställa allt till rätta igen.

Detta fann Olof-Gabriel vara mycket begärt, och följden av all denna visdom, vilken likt varje mänsklig sådan, ägde sina luckor, var att hans förälskelse, svartsjuka, logiska stridbarhet och känslofulla upproriskhet reste sig till förut knappt anad styrka. Han slet sönder den gode prästens goda skäl med samma lätthet, [som Simson de sju friska sensträngarna](#), och förintade sin motståndare både som uttolkare av Guds rådslag och av kärlekens och naturens vägar. Det var lätt göra att jaga herr Daniel från förnuft till bibelord och sedan från både förnuft och bibel till orkeslös ålders- och ämbetsöverlägsenhet, även de skakade i sina fogar. Han hade aldrig förr känt som nu, hur tiden gått ifrån honom, och människor blivit skapade av annan metall än förr.

Resultat blev, att Magnil genast måste återvända för att utplåna den mot henne begångna oförrätten, och emedan det var så olidligt tomt och tråkigt efter henne. Det övriga skulle förbli i ovisshet, ty det var för mycket begärt, att man skulle [klarera](#) det med detsamma. Olof-Gabriel skulle föra hem henne i triumf. När man redan utträttat så mycket, var det naturligt, att detta icke erbjöd svårigheter, och när båten gled fram för hans ivriga rodd ännu lättare än vanligt, och sjön låg ljus och glittrande glad, som knappast någonsin förr, föreföll honom det närmast passerade bara som en elak dröm.

Mitt i färden mötte han Vild-Hussen som rodde i förryckt brådskan mot sitt näs. Han ropade åt honom att skynda tillbaka, medan det ännu var tid, ty vattnet hade stigit otroligt efter de sista regnen. Det log Olof-Gabriel åt som ett maktlöst hån och svarade icke.

Vid bondgården var det ännu en underlig stillhet och lugn

efter dödens närhet, som icke passade i hans sinnesstämning. Magnil tycktes honom också förändrad. Det var som om hon på dessa få dagar fått ett annat sätt och annan hållning. Det mjuka i hennes väsen var bortlagt, liksom de små finheterna i prästgårdsdräkten med krusat förklädesband och spännen i skorna. Hon bar nu helt och hållet en bondflickas kläder och en viss stel stolthet i hållningen. Men vackrare än någonsin var hon, lång och smidig, och ehuru hennes ansikte blivit allvarligare, talade hälsan och styrkan i hennes rörelser nästan glättigare än förr. Hon blickade med huvudet lyftat och ögonen lugna, som om det han talade om låg långt borta och i sin helhet överskådat. Hon hälsade på honom på samma sätt.

De stannade icke i gårdens närhet, ty där måste det hållas tyst utan alla överflödiga ord, och så togo de stigen nedåt Gedungsfallet.

Det var ännu väldigare än vanligt. En oerhörd vattenmängd ur den svällda sjön rusade nedför forsens trånga ränna. Vågorna kappades i ett slags raseri att hinna först, reste sig mot varann, genomfraggade av bubblor och skum, hoppade upp på varandras ryggar som ett koppel av galna och ursinniga hundar i en hetsjakt. Ibland lyfte de sig och togo språng med fantastiska, sönderslitna och växlande former av svartgrönt och vitt. De branta stränderna lågo i skugga, och deras höga, av fukt svartnade stammar, som reste sig uppför markens sluttning, liknade en [spetsgård](#), där något drevs fram mot döden. Det var nästan hemskt att se dem så orörliga.

Nära fallet låg en kvarn på en liten platå. Hjulen och stenarna surrade och slog, och, trots larmet omkring, gjorde sig ljudet förnimbart genom sin regelbundenhet, som om där klapade en levande puls. Det var upplivande och muntert att höra här. Mjöltnaren stod på bron och skakade på huvudet åt flodens häftighet, även i den lilla rännil, som ledde till hans lucka. Om det inte gällt ett brådiskande arbete, att mala till Jon Esbjörn-

sons gravgille, skulle han stängt av för länge sen, ty det såg hotande ut.

Nedanför kastade sig hela den kokande massan utför bran- ten. Den var knappt stoff längre, bara rytande vildhet, bara vil- ja, som icke kände sig själv och trodde sig fri, bara dåm och dova röster. Som ett levande väsen med bakbundna händer tog det dödssprånget. Skummet fladdrade efter det och lyftes som svallande hår. Det vita glimtet var som glimt ur dårars och blindas blick. En sekund ännu av ofattlig sönderslitenhet, av ångest utan gräns, där stod det åter upp, ett spöke ur de dödas värld, en hemsk storhet utan namn. Och ovanför det i dallring- en av de låga solstrålarna, som just nådde att glimma ännu i trädens toppar, hävde sig regnbågen, klar och stilla, och bergen lågo stilla med sina drypande och mörka skogar.

Hur skönt och stort det var, kunde den unge naturdyrkaren knappt känna något för det, annat än en rysning över dess vild- het. Det var alltför olik allt vad han stämt sitt sinne till, alltför främmande för människors väsen. Varför hade de gått hit? Här var icke platsen att tala. Om tankarna hade kunnat forma sig till ord, skulle dånet ha överröstat dem. Nu kunde de bara famla ikring. Detta var alltså slutet på deras ljusa sjö, där de svärmat kring i sommarnatten och drömt om lycka och lek, detta var djupet, de glidit fram över och målet, mot vilket allt levandes flöde rann. Det lättaste av allt det lätta skummet, det sprödaste av alla de spröda bubblorna, det var vad de fäst sitt hopp och sin varelse vid. I evigheters evighet fortgick det som nu; hjärtat kylde, huvudet domnade mot sömn. All den vilja och åtrå, som gör, att en själ känner sig stå i trotsig kraft som ett fast samman- slutet ting, överlägset all den mångfald som påverkar det, den sjönk samman här och ville lösas upp och glida med strömmen.

Han såg på Magnil, som strök håret ur sin fuktiga panna. Lockarna slätades ut, och ansiktet blev äldre, ögonen hårda och lugna. Han drog henne hastigt till sig för att riva henne där-

ifrån, omsluta henne och sig själv med trollmakten av hopp och ömhet. Men hon sköt honom tillbaka och lyssnade med förvåning i vart drag. Även han kände, att något förändrats. Ett ljud var borta, en puls var stannad, och bruset, ännu starkt och överväldigande, hade en annan och svagare ton än nyss.

De sågo uppåt mot den lilla kvarnen. Ja visst, därifrån var det förändringen kom. Mjölaren stod ännu på bron och stirrade uppåt strömmen med lamslagen häpnad i sin hållning. Hjulet hade stannat, ehuru intet fel syntes på det, och dammluckan var öppen. Det hade stannat av sig självt.

Det var ju icke mycket som passerat, det var bara, att ett litet verk av mänsklig beräkning plötsligt svikit, i allt detta måttlösa hade en liten fattig stämman blivit stum. Men i denna småsak låg det oförklarliga, och det växte och fyllde allt; tanken stannade av liksom kvarnen. Vad var det som hade hänt, och vad var det som hände allt fortfarande?

Strömmens vågor voro icke längre vita och sjudande och sträcktes ej åt samma håll. Höga och oroligt plaskande, stötte de samman, som om jorden plötsligt gett sig till att vagga, och tyngden icke visste sin väg. Men marken var stilla, träden stodo stilla och andlösa, i vattnet var all den förändring, som fanns. Luften låg lika klar som nyss, regnbågen lyste över fallets skum. Med ens måtte det ha gått en sky för solen, ty färgglansen var borta! Nej, strålarna lekte likadant på trädtopparna, det var vattenstänket som dragit sig undan – oförklarligt var det allt. Plötsligt blev älvens dån nedanför stupet som ett döende skrik och var tyst, och i tystnaden stod en namnlös skräck. Fallet fanns icke längre till, klippväggen, som intet människoöga betraktat, låg bar och mörk i silande dropp.

Det var ofattligt, och dock hade deras ögon bevittnat det. Evigheten hade slut som allting annat och stod stilla, [skaparordet](#) var dött, tiden gick bakåt, bergen skulle välta sig och floderna rinna mot sina källor.

Se, se, de gjorde det redan! Just vid stupet var en tröskel i klippan; strömmen drog sig undan därifrån, uppför loppet, tillbaka mot sjön och sitt ursprung. Och lika ljust och klart låg solskenet genom luften, lika stilla stodo skogar och berg.

På några ögonblick hade allt detta tilldragit sig. Hjärtats slag hade mattats, men ej hunnit stanna, förr än det redan var skett. Nu låg tystnaden stor över dem, obegripligt hemskare än dånet nyss, förnimbar som ett ting, ett väsen.

Tätt bakom dem rörde sig en man, som de icke sett förut. Det var som om allt dunklet där inte tagit kropp i hans gestalt. Han hade kastat en bössa i ett snår och trampade med en dåres vilda och planlösa häftighet av och an. Mössan hade han också kastat, och hans hår var rött och tovgigt som en björns. Ögonen lyste som en dåres. Det var Sven Olsson från Västerede. Magnil visste, att han brukade stryka ikring här, och kände igen honom. Han föll på knä och sträckte händerna mot skyn, han grät och bad: »Herre, förlåt oss! Håll inne med din rättvisa dom! Låt den icke falla på oss! Om du vill det, om det är din mening, gör din hämnd till min! Sänd hit älven igen, om den också kommer i din vredes storm! Vad ha de gjort av din skapelse, hur ha de vågat röra vid den?»

Inför den förrycktes hejdlöshet blev Magnil lugn och förstod vad som skett.

»Det är Vild-Hussens ränna«, sade hon. »Han har lett bort hela fallet. Han har sagt så ibland, ingen trodde det vara annat än skryt. Vem kunde också ana det?»

Olof-Gabriel kände nästan rädsla. Inför det han bevittnat blev upphovsmannen övernaturlig. Leda bort floder, osynlig och fjärran ifrån! Peka på ett fall och säga stå, och det förintades! Vem förmådde sådant?

»Den mannen är inte, vad vi trott«, sade han. »Om han vill, vad kan inte hända?»

Men Magnil log, för första gången den kvällen. »Ett kan han

icke«, svarade hon. »Och detta, tror du det är för hans vilja att leda? Det slutar inte nu och inte här. Låt oss gå och se, vad som händer på sjön!«

Och de skyndade sig utmed den nu så tysta strömmen, stego uppför en brant och hade synen fri för sig. Ingen av dem tänkte nu på sig själv och sitt, blott på det väldiga som tilldrog sig inför deras ögon. Det föll blott Olof-Gabriel in, att den färd, han börjat så glatt och förhoppningsfullt, tog ett underligt slut.

X.

På sjön hade katastrofen kommit, om icke lika snabbt som vid fallet, dock lika ängslande och oförklarlig. Det var få som bevitnade den, ty man lade sig tidigt till ro, och i nejdens utseende om kvällen låg ingenting hotande eller ovanligt alls. Det var först efteråt i minnet, som man erinrade sig ett slags helgdagsro över vattenspegeln, en vemodig glans under solens lätta strålar som icke varit där förr. Men då, när man såg den, tänkte man ingenting annat, än att det var en välsignad kväll, och nu skulle man sova gott och möta morgondagens värv med friska krafter.

TVå nämndemän från Fors rodde hemåt från kyrkobyn för att taga i land vid Boängsnäset och på andra sidan söka sig över älven. De hade en lång väg, men den ljusa natten låg framför dem med sitt lugn och sin svalka, och de sparade sig och gjorde sig ingen brådska. Vild-Hussen for förbi dem med sin vanliga rastlöshet och ropade åt dem, att de gjorde bäst i att skynda på, ty vattnet hade fyllt graven hela dagen. »Han tröttnar aldrig med sitt skryt på dessa tre år«, tänkte de och aktade icke vidare på honom. Längre fram mötte de ett par arbetare från grävningen, som blivit avlösta i sin vakt.

»Få vi fara nya vägen snart?« ropade de åt dem på skämt.

»Ser I inte upp, kan det gå fortare, än I tror«, svarade de, »nu rinner det utför. Håll åt höger till landet, när I kommer närmare.«

»Vild-Hussen har smittat allihop med sin galenskap«, sade de till varann. »Här ser just ut att bli fara av!« Och de fortsatte i samma takt utan att ägna någon tanke åt saken.

Så småningom märkte de, att båten ville svänga och icke hål-

la riktningen. Där måtte ha uppstått ett nytt strömdrag, oförklarligt varför; man måste gång på gång ta i starkare med högeråran. Vattnet blev underligt omkring dem. Ehuru icke ett luftdrag rörde sig, gick det i vågor, sällsamma och **vettvill**a vågor som plaskade och smällde mot både stäv och akter med ett dovt och tomt ljud. De sågo sig kring. Ingenting var förvandlat, annat än att solen gått ned, himlen stod ljus och klar utan ett moln, stränderna sträckte sig tydliga som vanligt i sitt lugn, blott liksom en smula högre än de borde ha varit med den floden. Men vattnet, så långt man såg, låg och slog i långa drag och små vågor, som om man skvalpat det kring genom att vaggas och stjalpa på hela sjön. Det speglade tillbaka ljuset med en sprucken och orolig glans liksom ur ett öga som stelnar. Det var så överraskande och hemskt, att de höllo på att tappa åror-na. Men det var väl för dem, att de icke gjorde så, ty nu drog den okända kraften i båtens köl med plötslig våldsamt-het. Rätt mot graven i Boängsnäset bar det av, och när de sågo ditåt, stod där längst fram en gul, kokande virvel, vars då blev förnimbart. På sidorna bugade sig de höga tallarna på sandåsen, som folk på kyrkbacken, när prästen kommer, ja, de bugade sig icke bara, de knäcktes av och ramlade ned. Hela skogen böjde sig och skalv för en hemlig och osynlig makt. De förstodo, att där var döden, och med sina yttersta krafter kämpade de sig ut från den sugande strömmen med de snabbaste årtag de förmodde mot närmaste strand. Det blev icke ett ögonblicks vila längre, sjön var förtrollad och förvandlad.

Från alla håll sluttade det ned mot den ban, de nyss farit. Där blev en djup fåra ända fram mot gravens öppning, och vattnet bytte färg och blev mörkt med fräsande gult skum, med tusen virvlar och skymtande formlösa ting, **bottensjunkna stockar** och sjögräs och lösryckta stenar. De hade knappt tid att se ditåt, ty de hade göra nog att freda sitt liv. Vågorna hade blivit allt högre, fast ännu icke ett vinddrag blåste, och nu riktade de sig

rätt emot dem för att hindra deras färd. Blott tum för tum kommo de fram, ehuru de rodde, så att knogarna blånade och pannan stramade till av det uppjagade blodet. Som när man flyr i en dröm och knappt kommer ur fläcken, kände de sig stelna av ångest. Med ens stodo de alldeles still, vattnet bara sprutade för de jäktande årorna, men båten rörde sig ej. Det var förgjort, de skulle dö, ingen människomakt hjälpte längre. De höllo på så en lång stund, innan de märkte, att de nått land, och huru skulle de också ha tänkt därpå, då de voro långt från den kända stranden ännu. De förstodo det först, då årorna nådde bara luft. Omkring dem på alla håll låg sjöbottnen, naken med sin blåa lera och blanka fiskar som icke hunnit med då vattnet rusade undan. Framför dem, ett långt stycke dit, låg landet, högt och underligt över den blottade vidden. De förstodo nu, att de voro räddade, men det var allt vad deras tankar räckte till att fatta om. Hela natten tog det dem att arbeta sig fram till fotfäste, stående på skotten och dragande båten med sig. När de väl voro uppe, sjönko de i dvala av trötthet och ångest utan öga och öra för någonting.

Men uppe på åsen stod upphovsmannen till det hela, Vild-Hussen, och iakttog sitt verk ända till slutet. Han gick så nära flödet, att det var fara att han blivit offer för det. Ibland ramlade tallarna som käglor omkring honom, och marken sviktade och gick i stycken. Han måste hoppa över rämnor, klänga med alla fyra, springa för livet undan grenar som knäcktes och smällde som bösskott. Det roade honom, och han flydde aldrig längre än efter säkerhet för ögonblicket. Den sjö, som så länge trotsat honom, hela det land, han hatat, låg i krampryckningar under honom. Han ville se så fullständigt som möjligt.

Som blod ur en avskuren åder strömmade vattnet i den fåra han grävt, med ett jätteväsendes mäktiga och stötvisa pulsslåg stannade det av för rasen, grävde sig djupare ned och sprängde sig fram i vidgad bädd. Med vart tag var utgången allt vissare,

triumfen stoltare. Han kunde se över Lokängsdälden ända ned till där den gamla floden flöt fram. Som när mannen och trollet i sagorna låta sina hundar slåss, rände vattnen samman, det nya reste sig mörkt och skummande, trängde fienden tillbaka, fick den under sig, tills den ebbade ut och var borta; fallet hade strypts som ett maktlöst liv; han hade segrat, och ingenting skulle nu stå honom emot.

Han såg uppåt sjön och slöt hela dess vidd i sin blick. Sedd från detta avstånd var den sig icke mycket olik mot vanligt, men ett vitaktigt, oroligt fladdrande över hela den stora ytan visade, att dess själ flydde bort. Allt häftigare bröt sig älven fram, allt bredare och djupare grävde den sin bädd, och skogar sjönko för den som gräs för lien. Redan tecknade ett brett bälte av blank och blek orörlighet, vad som väntade det hela, och de två bönderna från Fors togo sig ut som kämpande småkräk i en spindelväv. Stränderna sovo omkring, människorna sovo och visste ingenting av. När de vaknade, skulle de finna allt förändrat, och deras liv lett i en ny fåra dit, där han stod som härskare.

Men det var icke slut med detta. Nedåt dalen, så lång älven var, bröt i detta nu hans stordåd fram, icke i rykten och ord, utan i hela sin väldiga verklighet. Han vände sig ditåt, yr av glädje, han ropade genom det dövande larmet, och det tycktes honom, hans röst skulle nå ända till havet med vattenmassornas svall. Allt skulle buga och böja sig för honom, liksom skogen för översvämningen, alla de tre årens väntan och otålighet bröt nu i oemotståndlig kraft sina dammar, och vägen lades bar mot framtiden. Han kom ihåg hela nejden från sin mödosamma färd dit upp, var by och fors stod klar för honom i en följd så snabb som flodvågans nu; han skulle ha velat hetsa det redan hetsade, piska på det ursinniga till ännu galnare fart och så bringa sin hälsning dit ned. Men hur det i verkligheten var, det kunde icke ens han drömma om, där han stod.

*

Det första hinder, älven mötte, när den övermodig och rusig av seger kastade sig in i sin gamla bädd, var en holme utanför Västerede. Det var ett rätt stort stycke mark, mörkt och högt av täta granar; byamännen hade där uppfört flera bodar för sina laxfiskan. Vattnet brukade dela sig jämnt på båda sidor, och vid nedre ändan blev det nästan lugnt och gav landningsplats åt båtarna. Det var i gamla tider: nu fanns det icke tålamod längre till omvägar. Som en tjur, fnysande av raseri, tar en gärdesgård på hornen, så grep älven fatt i holmen, skakade den och ryckte den lös från fästet, lyfte den med sviktande skog och knakande skjul och bråtar och bar den högt med sig. Farten hejdades icke av bördan. Som en flotta av skepp i storm seglade den fram, långsamt svängande kring sig själv, men framdriven i ilande snabbhet. Vid Svarthällsforsen voro bergväggarna trånga, virvlarna sprutade vitt nere i djupet. Där hade älvens lugn alltid prövats, och beständigt hade den rytit och dånat av vrede över uppehållet. Nu var den icke hågad att fara med lämpa längre, mitt på forsens klippor och skum vräkte den hela holmen med skog och rotbunden mylla. Träden knäcktes samman och grepo in i varann, de högsta lade sig på tvären och spjärnade med fot och topp i stränderna, nya från Boängens ras ilade fram och fyllde luckorna. Det blev till en tät dammvägg, så hög och bred, som öppningen var. Framför drog sig vattnet undan och lade botten nästan bar med sina svarta och taggiga djup, bakom tornade det sig snabbt allt högre och högre. Här skulle provet stå, vad som var starkast, den tröga jorden med klippor och mark, eller älven som växte till jätte, och vars krafter mångfaldigades var minut. På trots byggde den själv sitt hinder allt fastare, nya skogar vräcktes på de gamla, hela jordflak trycktes släta intill dammen, allting skälvde för flödenas hejdade kraft, klipporna darrade i sin grund och det mullrade av rullande block i djupet.

Men det kunde icke länge vara tvekan om utgången. När vatt-

net nått ända upp till klyftans bräddar, hundra fot eller mer i höjd, och skummade och frätte på murens överkant som ett gapande vidunder, då brast i ett enda tag allt som hindrat, slets i stycken, förintades och var borta, och i en oerhörd våg, vuxen över varje föreställning, kastade sig älven ut i den tomma dalen. Den blev fylld som kvarnrännan av vårfloden, som tystnaden av skriket, som kanonen av skottet; nu kunde det icke finnas hinder eller uppehåll längre, så lång vägen var.

Vild och våldsam hade älven alltid rusat, men nu var den måttlös, förfärande. Högre än det högsta träd, bröt den fram, allt som låg under den var vigt till fördärv. Holmarnas träd bräcktes av som stickor under en springandes fot, branternas skogar rycktes med som säv av vårisen, forsar trampades till döds och plöjdes bort, klippor lossades från rötterna och vrokos omkull. Lindorna skuros undan, och hölador och båtar virvlades bort som barns leksaker.

Förbi Jerqvistle, Backbäcken, Sillre och Liden bar det av i nattens tystnad. Folket, som låg och sov i byarna högt uppe, väcktes av ett dån, som om åskan gick nära. De stirrade genom fönstren på den ljusa och molnlösa himlen och förstodo ingenting. Skräcken blev större genom det oförklarliga – var domens dag kommen, ramlade världens grundvalar, föll man i den öde rymden? Skulle blixten fräsa fram ur lugnet, lika sällsam som ljudet, skulle allting förgås? Men innan de hunnit reda sina tankar, var dånets fjärran och borta, och de trodde, att de hade drömt och sjönko långsamt tillbaka i orolig slummer. De, som bodde närmare och lägre, i spridda och fattiga små stugor vid älven, kände golvet gunga under sig och sängen flyta kring, och vada-de ut för att söka räddning. De sågo vad det var. Det var vatt-net, men lika ofattligt var det hela för dem, och vad som verkligen hänt, förstodo de icke. De böjde knä i undergivenhet inför det mäktiga och djupa invid vars bräddar de levt sitt arma och tanklösa liv. Genom stillheten rusade älven vidare, mil efter

mil. Den skrämde upp tystnaden och förintade själva det larm den väckte, den förintade allt. Jorden skakade, så att luftlagret kring vart föremål rörde sig i ringlar liksom i hettan över ett bål, allt blev överkligt liksom en störd dröm, som stirrade mot vaknade sinnen för att i nästa ögonblick vika bort. Ingenting annat fanns till, än denna oemotståndligt frambrutande vildhet, en glimt av förfäran i den spöklikt bleka dagern, ett rullande då och efteråt virvlande och formlösa ting, likt skuggor av det som varit. Det var tidens flöde, som tröttnat att rinna evigt i samma lopp. Nu reste det sig i uppror med hela den gåtfulla oändlighet, det kom ifrån, med alla seklers hopade och glömda minnen, och i ett enda skrik gav det upp sitt väsen av otillfredsställd vilja och ej längre långsam förgörelsemakt.

Vid Indal väcktes färjkarlen av ett starkt rop genom fönstergluggen. Vem var det som väckte sådana ekon över hans lugna flod, vem ville över? Innan han hann tänka sig för, rann något vått ned i sängen. Han störtade upp och ut. Ett berg av vatten stod högt och rasade ned åt alla håll, vågorna flöto redan kring hans stuga och stall. Det var döden, som ropat på honom, och den var redan över utan hans hjälp. Där var ingenting att göra utom att fly, ingenting kunde räddas. Det stod hårt åt att komma undan, tätt i hälarerna på sig hade han faran, där han sprang upp mot kyrkan. Väl på det torra och i säkerhet, såg han ut över sin annars så lugna och kära värld. Älven var förvandlad, svälld över trädens toppar och så fullpackad av tusen splittrade och flytande ting, att man borde kunnat gå torrskodd över. Bakerst i vimlet lyste en brokig kropp, hans enda egendom, kokreaturet, ännu tjudrat vid lösa stockar från stallet. Färjan var också borta. Det tycktes honom, att allt var slut för honom. Men vågkammen var redan förbi, lyftad igen, där vägen blev trängre, och härjade vidare.

Ned efter Västerlaning, Kårsta och Arklo ilade den fram, skrämmande och förödande. Stränderna voro här lägre, ängarna sku-

ros ut till hela sin vidd, och de grå små ladorna föstes samman som får, dem vargen satt skräck i, och virvlade med. Det såg ut som om älven skulle mista något av sin häftighet, men var gång loppet blev trängre, reste den sig igen. Sist tog den såghusen vid Bergeforsen och knäckte dem som tomma skal, så bar det utför i låglandet. Där fanns det ej mer någon bestämd väg, allting översvämmades och böjdes. Och i havsbandet, där döden så sakta brukade smyga sig på den tröttade floden mellan holmarnas gråa alder och vide, där röt den en sista gång ut sin vildhet i en jättestor, rullande våg, som långsamt [dynade av](#) ända mot havet. Där låg nu kringspritt och orörligt allt det byte älven fört med sig, där tog det form igen och förödelsten kunde mätas av blicken. Det var hela skogar av dödade träd, ett helt slagfält av splittrade människoverk.

På endast några timmar var allting skett, och den korta och ljusa sommarnatten hade hunnit bevittna det hela.

XI.

När man vaknade i Ragunda och gårdarna kring sjön, kunde man icke tro sina sinnens vittnesbörd. Hela den stora vattenytan var försvunnen; nu var där en öken av lera och sten, ännu fuktig och hårt lysande i solskenet. Här och där i gropar sprattlade fisken ännu, annars låg den död överallt, som om ett enda notdrag tagit allt liv där fanns, och kastat den på platsen som ett värdelöst ting. Det såg höstligt och dystert ut i den friska försommargrönskan, ingenting kände man igen, ingenting var som förr, hela bygdens hjärta hade upphört att slå. Mitt i den forna sjön, som varit den ljusa vägen för alla och nu bara visade en svekfull gungfly, dit ingen vågade sätta sin fot, drog älven fram. Den fanns kvar ännu, men den var förvandlad också den; gul och mörk, tjock som välling, arbetade den sig nedåt i botten, grävde sig ständigt djupare, rastlös och ohygglig. Ingen visste var den tänkte sluta.

På var plats hade man att ensam göra klart för sig vad som skett, ty det tog tid innan grannarna funno stigar till varann, och när de kommo, bragte de blott nya olycksbud.

Gedungen hade upphört att finnas till, intet dåm och ingen rök steg upp där längre, den var död och borta liksom sjön och allt det gamla och kära. I sin blindhet hade man trott, att fallet var fienden, som det gällde att bekämpa, man hade rest sig mot skaparens ordning och tänkt pruta litet på hans makt. Nu fick man se, hur han förstod sig på skämt; nu hade man det hårda allvaret. En ny fors hade man för resten fått i stället, lika ful och hemsk, som den förra var stor. Där den gamla sjön börjat, och bara ett strömdrag i den ljusa ytan visat älvens inlopp, där brusade nu nya virvlar, och de visste icke vad de ville, de åto sig

med rasande fart in i leran och sanden, och var dag flyttade de sig ett långt stycke bakåt likt ett omätligt vilddjur, som morrande ändrar läge, allt som det förtär sitt rov. Allting var förgjort. Åar, som förr glidit lugnt ut i sjön, hängde nu plötsligt i luften och hade att gräva sig nya lopp. Det blev jordras vid stränderna, som begrovo båtar och människor, ingenting var att lita på, ingenting stod fast och orubbligt. Folk från bygderna ovanför, som icke hade en aning om vad som hänt, kommo roende utför älven som vanligt och funno sig plötsligt i dödsfara. Nya strömdrag togo dem och ville rycka dem ned mot det nya fallet, de stodo mitt i en förvandlad, förgjord och förbannad nejd.

Vid Jon Esbjörnsons begravning samlade sig allt det tunga med tryckande makt, och man kände, som lade man en hel förfluten tid i jorden. I båt kunde han icke längre föras till kyrkan, på släpor drogs liket över skog och backar, man måste lyfta och bära det långa stycken. Trött var följet, när det hann fram, dystert och mörk stod hopen på kyrkbacken, och dystert ringde klockorna. Man avundades den döde, som sluppit se sin värld förändras, man prisade honom med ett vemod, som hade han varit den siste av sin art. Han hade alltid stått emot det nya påfundet. Han hade arbetat lugnt och fast efter sin vana ända in i det sista, utan att sträcka ut handen efter någonting annat än det som närmast låg redo, han hade fyllt sin plikt. Han var också ingenting skyldig nu, han ensam kunde sova lugnt, där annars oron rådde.

Ty till råga på allt [lupo](#) nu ryktena in om vad som hänt nedanför Gedungsen, i den långa dalen ända ned till havet. Det var slag på slag. Hela byar hade mist sina ängar, hela holmar med allt vad därpå rymdes voro bortsopade, fisket var förstört överallt, kvarnar och såghus lågo i spillror och stora skogar hade ryckts upp med rötterna. Det, som stod kvar, var skövlät, laxar hängde sönderslitna uppe i trädtopparna, sjögräs, lera och [mjöla](#) täckte och suvlade allt, icke ett strå stod grönt, icke en

fågel hade sitt bo. Så långt älven rann, var allt vad människoflit åstadkommit under långa tider bortplöjt, och folket stod tomhänt med tankar av hat och hämnd mot kortsyntheten uppe i Ragunda. Över land och rike gick snart ropet mot de fattiga bönderna, som sökt bota på sitt armod och i stället dragit över sig en skuldbörda från allt vad de själva och andra mist. Hur de skulle göra rätt för sig och hårda ut, det visste de icke, men det måste försökas ändå, det lovade de sig själva vid Jon Esbjörns kista. Det var ett hårt prov och svårast att veta, vad man först skulle ta fatt i, i all denna förvirrande mångfald av bekymmer och krav. Och man vände sig mot den, som orsakat det hela, med sin harm och sin ovisshet.

Man fann honom vid groparna i sjön, håvande upp den fisk, som dittills ostört sysselsatt sig med att äta upp varann, de större de mindre. Han var vid ett strålände lynne och skakade av sig all klagan, så att han var den som blev minst våt, han tryckte deras händer och klappade dem på ryggen, så att de blevo vita av fjäll.

»Har I varit med om ett sådant fiske förr?» sade han. »Det är för märkvärdigt. **Kasta bara ut era nät, där jag säger till, och I skall få dem alldeles fulla.** Det är skillnad mot förr, då kunde I fara sjön kring med utter och just ingenting få fatt i. Vasa?»

De stirrade på honom. Ja, detta var verkligen sant, men, men... Var det drift? Hånade han dem till på köpet?

Han lät dem ej få tid att tänka ut sina tankar.

»Ser I där! På samma sätt är det med skogen. Vad har I fått ur den förut? Fällt en stock för att göra ett degtråg och till sist stanna vid en träsked som pojken i sägnen! Nu kan det bli något av, nu är vägen öppen. Det gick lättare, än någon kunde tro, inte sant, det är så att I knappt hunnit hämta er ännu? Gör er nu i ordning med nya don, och här skall regna silver så tätt som fiskfjäll. Där ser I, vad jag har gjort för er!»

Ja, det var nog sant, att det fanns fisk nu, och i morgon var

den slut. Sjön var borta den, och kanske gick det på samma sätt med skogen, om man for vilt fram. Vad hade man då?

»Ah, bah! I dag är det överflöd på fisk, då är det skäl att ta fatt på den. Inte sörja för morgondagen, den reder sig alltid. Skogen är också stor, och vad gör det att en sjö är borta, när det finns så många kvar? Den kan I få igen, om I sitter med och gråter vid den, som [Israels barn vid Babels älvar](#). Då blir den salt till på köpet. Har I inte fått det som I ville? Gedungsen knäcker inte en sticka mer. Blir I rädda nu, för att det gått bättre, än någon anade, mer än kanske jag? Skall man klaga som friaren, för att han fick allt vad han ville med detsamma?»

De kunde icke bli kloka på honom. Skämtade han eller var han förryckt? Och all den skada han ställt till, föll den nu icke på dem? Från Västerede krävde man redan sitt hö, som där var papper på. Och sedan allt annat, hela dalen nedåt. Det strömmade i detta nu skrivelser in till landshövdingen, överallt höll man skadesyner, siffrorna rullade upp mot Ragunda i en flod, lika förfärande, som den man sänt ned därifrån. Var skulle man ta pengar till allt? Man fick gå från gård och grund, och det räckte ändå till ingenting.

Å det, det skrattade han bara åt. »Det påstås ju verkligen, att några träd skall ha knäckts av där nere. Såghusen lär också ha blivit ruskade. Men vad rör det oss. Vi bygga en såg häruppe, så får man köpa plank av oss, värre är det inte att bota. Skrivelser, papper! Har I aldrig haft att göra med lagsaker förr? Det tar tid, allt sådant där, skall jag säga er; och jag har haft att göra med dylikt, till ringa nöje hittills förresten, men utan att just förlora något på det. Det skall skrivas med så mycket krumelurer, och så fint och vackert, och när det är färdigt, så har man glömt en prick eller inte sandat på bladet. Då står man där, och allt måste göras om igen. Lita på mig för det, ingenting få de av oss, om det sköts ordentligt. Hade de stämt älven i tid, det kunde så vara, men stämma oss efteråt, det gagnar ingenting

till. Saken är för stor och vidlyftig. Tiden har förändrats, och bönder kommer ingen vart med mig.«

Den tröst, de på detta viset fingo, var av blandat värde. Vild-Hussen kunde man tilltro vad som helst, efter vad han visat sig förmå, men de fingo själva en känsla av osäkerhet inför honom, som tog allt större mått. De hade fått en herre i huset, och ingen visste riktigt, vad han menade. Långsamt hade han tagit våldet över dem, först i vanan att befalla vid arbetet, så allt vidare och vidare. Efter den stora katastrofen hade han blivit alldeles övermäktig, och där han nu stod, leende och slug och ensam munter bland alla de nedslagna, vågade ingen ens tänka sig hur det skulle sluta. Och hans verksamhet fördubblades, han var överallt på vägar, dem han ensam fann och snärjde med sina papper och sina förtäckta planer. Nu var man helt och hållet i hans händer, ty skulle någon reda ut härvan, var det han. Han fordrade lön för det, inte mycket, bara sjön som inte längre fanns, bara ett stycke värdelös mark av var och en, och så del i skogen. Man var redan inne i det, och man kunde ingenting neka, ty for han sin väg, då var ruinen där. Och alla nackar böjde sig inför det oundvikliga, och framtiden låg i tryckande oro, och Vild-Hussen var kung över ett tuktat och lydigt folk.

Det njöt han av, och han var en godmodig och skämtsam monark, vars krafttag alltid doldes av en hjärtligt uppmuntrande klappning. Han hade aldrig njutit av livet som nu, och aldrig känt sig så ung. Endast en sak började trycka honom. När det blev klart för honom själv, vad han uträttat, vilket buller och larm, han väckt, och hur hans rykte flög ut över landet, kände han det enformigt att sitta där i det stilla, som stenen ligger i lugn på botten, medan ringarna breda sig efter dess fall. Han började känna martyrskapet av mänsklig storhet – vad var den värd, om man bara hade smått omkring sig, och ingen kunde uppskatta den? Att hålla till bland sura och fattiga bönder, medan hans namn bredde sig från älvdalen, där intet annat nämn-

des, söderut, förbi Sundsvall, hans misskännelses ort, och säkert ända till Stockholm, bland höga herrar och vederlikar, det var hårt. Det borde smidas, medan järnet var varmt, han borde ut i stora världen och lufta sig. Nödvändigt var det till och med, ty han behövde pengar för att få skörda fort. Dem skulle han säkert med lätthet kunna skaffa sig, om han kom nu, innan bullret hunnit lägga sig, och visade, vad han var, och vad han gjort. Det största fall i hela landet hade han lagt bart, alla forsar ända till havet hade han plöjt upp, som ryktena sade. Den vildaste älv hade han gjort tam. Han var en stor man, han kände det mer och mer. Men man fordrade mycket av en sådan. Han skulle ständigt slå nya slag. Upprepade han sig, var det slut, och då var han bara en av många. I förvåning måste han komma, liksom förvåningen gått före honom, bondskjuts dög icke för en sådan.

Hans plan var lätt funnen, men han höll den hemlig, så att ingen skulle stjåla den, han började bli misstrogen nu, när han fått så mycket att vakta. Han genomtänkte den och formade ut den, han njöt på förhand av den, han började bli stel i nacken i känslan av hur mycket den bar på. Och när tiden snart nog var inne, skred han till verkställighet.

XII.

En morgon tvättade, kammade och rakade sig Vild-Hussen med mer än vanlig omsorg, ty avgörandets stund var inne, och han skulle företaga sin färd. Sina bästa kläder tog han upp ur kistan, där de legat obegagnade under tre år, liksom alla de finare sidor av mänskligt liv, vilka han en gång tillägnat sig och låtit förfalla i glömska av brist på användning för dem. Det var med oro han nu granskade dem, och han fann många brister.

Både rocken och knäbyxorna hade fått liggsår av sin långa instängdhet, de luddade sig i kanterna, och en och annan mal fladdrade ut ifrån dem som ett tydligt intyg om hur glansen gått. Sidenvästens blommor hade gulnat liksom all annan förgängelse om hösten, strumporna behövde stoppas, och skorna voro spruckna av brist på smörja. Själv hade han också nötns av årens vedermödor och misräkningar, det kunde han se i sin lilla spegelbit, som på närmare håll var ärlig nog, men nekade sig till helhetsintryck, hur långt undan man än höll den.

Han behandlade allt med vemodig respekt, ty det hade ändå varit otadligt en gång, och han botade bristerna med ömhet. Plaggen borstade han omsorgsfullt och höll dem över ångan av grötgrytan i köket, för att ta ut vecken. Lädret gned han noga in med osaltat smör, och även sitt hår gav han en ringa tillsats av samma slag, efter han icke hade någon pomada. Värst var det med hatten, som blivit ett sorgligt, formlöst, tillplattat ting, sedan den sist satt på hans huvud, men även den blev genom tålmod betydligt bättre, och resten fick ersättas av den käckhet, varmed den bars. I alla fall hade han gjort vad han kunnat, och mer borde ingen begära.

När han var färdig, spände han om sig en värja, som han vid

någon av höjdpunkterna i sin växlande bana förskaffat sig, och trädde ut i köket till de andra, för att se, vad verkan han gjorde.

Framgången var fullständig, och ehuru han aldrig förr erfarit en sådan leda och ringaktning för sin omgivnings tarvlighet som nu, kände han sig ändå uppmuntrad av den beundran, som mållös stirrade i allas blickar. I synnerhet barnen blevo glada, som om de fått något själva av att bara se på honom; det var tydligt att åtminstone där i trakten aldrig förekommit något så grant. I och för sig betydde det icke så mycket, ty bygdens helgdagsdräkt, blårock, strigbyxor, stuttstrumpor och näverskor, var enkel nog, men häpnaden visade också, att man var långtifrån varje jämförelse med dem. Han spände alltså ut bröstet i sinnesro, medan han fann tillfälle att gå runt om för att visa sig från alla sidor och frikostigt ge så mycket ögonfägnad som möjligt.

»Vart skall Hussen ta vägen?« frågade bondmor. »Han tänker sig väl aldrig ut och fria heller?«

Vild-Hussen log, utan att låta några fördystrande minnen väckas.

»Kanske det också«, svarade han, »så där i förbifarten åtminstone. Tror mor, att man skulle svara nej åt mig då?«

Det hade hon mycket svårt att föreställa sig, om hon dömdo bara efter ögonen. Ståt var alltid stå och värt mycket, men karlen var ändå huvudsaken, och denne förstod hon sig aldrig riktigt på. »Det är nog svårt att veta det«, utlät hon sig försiktigt, »det beror på, om man kommer i rätt stund.«

Och Vild-Hussen blev icke förolämpad över tvivlet och ännu mindre nedslagen. »Det gör nog så. Man måste sätta sig i respekt först, annars går det galet. Förresten är det inte därför jag ståtår, jag har längre och viktigare färd än så. Jag tänker hälsa på kungen.«

Han njöt av den överraskning, han väckt. Det ordet gjorde bättre tjänst än någon olja att ge glans åt hans förlegade prakt, och nu fann han själv denna rätt försvarlig. Till och med hus-

bonden visade, att han icke var okänslig för den. »Det är lång väg till den herren«, sade han och förlorade sig i tankar på den. Det tycktes honom han måste sitta någonstans i fjärran på ett högt, högt berg, och han kände ännu djupare bekymren och fattigdomen omkring sig. »Det är lång väg dit.«

»Så det nöter på finheten menar du. Därför väljer jag också en annan led än den vanliga, ty man bör inte vara dammig där. För kungen är ingenting gott nog; man tar vad man har. Hatten är det mest bekymmer med, men där borta hålles den alltid under armen. Med armbågen krökt, så här!« Och han gjorde så och gick fram och tillbaka i stugan med avmäta danssteg, för att öva sig till audiensen och visa, vilken hovman han redan var. Barnen höllo på att glida av bänken i stelryggad respekt, och pigan blygdes för att hon låtit kurtisera sig av en dylik man. Kattungen trodde det var fråga om lek och kilade fram. Vild-Hussen var segerviss och lycklig.

»Hm, hm, man finner på så mycket. Och vad skulle du göra hos kungen?«

»Bara tala om för honom, vad som hänt, och hur man gnäller över det här. Då skickar han **mästerman** hit och kurerar er alla för huvudbry. Ha, ha, tror du inte det blir mellan oss, vad vi två säger åt varandra?«

Han brann av otålighet att få säga det redan nu och slå med häpnad över sitt lugn och sin djärvhet. Denna stund stod för honom jämt i alla enskildheter. Han skulle visa, vad han var för en man, och vad han kunde uträtta, lägga fram sina tusen idéer, som kvävde honom, skaka av sig allt som hittills bundit, yppa hur man misskánt honom och hanterat honom hårt, vinna fullständig upprättelse och seger. Men bonden avstod från att ens föreställa sig ett möte mellan sådana män, ty han kände sin plats och sin fattningsgåva.

»Och vad är det för ny väg, det är frågan om?«

Vild-Hussen stannade och hans lustiga fåfänga gled av ho-

nom. Hans ögon lyste icke blott av den vanliga livliga slugheten, men av en ny flamma, upphetsad, orolig och obestämbbar, halvt förryckt i sitt mod.

»Nedför älven i båt, så lång den är, hela vägen ända till havet, kanske längre.«

Det gav ett ryck i åhörarna. Detta förstodo de, och de glömdo allt det andra.

»Det tänker du väl inte på? Den bär mot döden, den vägen, och har alltid gjort det. Ingen har ens försökt den, ingen har tänkt på den.«

»Just därför gör jag det. Det är inte heller den gamla älven det gäller. Nu är alla holmar borta, alla forsar undanröjda. Det gjorde den stora floden, det har I väl alla hört? Nu är det bar och jämn väg. Det har ingen tänkt på ännu, ty ingen tänker mer än jag. Det har man inte reda på där nere, man har bara hört om några båtar och bodar som slagits sönder. Att en hel bygd blivit öppnad, det förändrar saken litet, det skall jag visa, så att ingen kan neka till det. Jag har tagit reda på allt och vet vad jag gör.«

»Men Svarthällsforsen är kvar. Troligen flera än den.«

»Kvar ja, älven är också kvar, annars ginge det inte. Men allt är tamt nu, allt är förändrat.«

De varnade honom ändå, men han ville icke höra på dem. Tanken hade så bitit sig fast i honom, att han icke kunde lyssna till annat. Hans säkerhet gjorde dem även villrådigas, ty vad hade han icke hittills visat sig förmå!

Men där han gick omkring och bestyrde sina sista tillrustningar, pratande, skrattande och full av hopp och djärva påhitt, kände de medlidande med honom. Vad var det för oro som jäktade honom jämt, varför var han olika alla andra? Det var som om älvens vildhet farit i honom. Kring den hade hans tankar alltid sysslats, han kunde icke lämna den, och nu drogs han bort med den.

När han tog avsked, var det breda, ärliga handslag han fick och ärliga, tunga blickar med förlåtelse för allt vad han dragit över dem. Ingen tänkte annat än på honom. Han kände sig mot sin vilja litet rörd därav.

»Nå, skall jag inte hälsa kungen ifrån er? Är det ingenting I behöver?»

»Säg honom, att vi ha det svårt och få det värre. Hjälp lär väl ingen ge oss, om vi inte själva ta i. Vi ska också göra vårt bästa, och vill han så tänka på oss, så blir det väl välsignelse till slut.«

»Det låter ju, som det var själva Gud fader, I hälsade till!»

»Om så blir, så säg honom detsamma.«

I denna avlägsna trakt hade man ännu kvar känslan för kung och överhet som ett nästan religiöst begrepp, »kronan«, var som **fjärde personen i gudomen**. Man såg mot dem allesamman lika enkelt barnsligt och undergivet.

Vild-Hussen ryste till för det dystra förebudet och hela detta opåkallade allvar, men skakade det genast av sig.

»Åt era barn skall jag ha socker och grannlåt med tillbaka«, sade han, »allt vad I nånsin önskar. Åt alla skall jag ha något med, lita på mig. Här skall bli andra tider, när jag kommer igen.«

Och han satte sin gamla hatt på huvudet och gick med en munter kraftmedvetenhet i rörelsen, som spände alla sömmarna i hans bräckliga kläder. Man såg långt efter honom och kände det tomt och underligt, ehuru man visst icke varit glad att ha honom där.

Han gick ned mot älven, satte över de ännu gula och strida vågorna med raska vändningar och klättrade uppför sandbranten. Han skulle till Lien för att träffa Magnil och säga henne några ord, innan han for.

Vägen tog han över dalen, där förr Gedungsfallet brutit fram. Ingen hade gått där ännu, fast där var alldeles torrt, ingen hade tänkt, att det kunde vara möjligt. Rädslan från det föregående hängde ännu kvar där. Det såg också underligt ut. Ännu djupa-

re var nu hälvågen, skuggan från branterna fyllde den liksom med ett lätt stoff, kölden satt ännu kvar i marken. När han gick där, var det som om älven ännu flutit över hans huvud och stängde honom från dagens värld. Där var så tyst, att genljuden efter fotstegen fingo en nästan hotfull styrka och brötos samman mot hörseln som spökande larm ur det förgångna. På bergväggen stirrade sällsamma väsen emot honom; det var gropar och linjer, dem tusen års floder nött in i stenen, och som nu nåddes av ljuset och fingo form av fantasien till hotfulla och jättelika gestalter. Det var skuggorna efter det liv han dödat. Man fick se sig för hur man gick, ty klippbäddarna voro blankslipade som is, och mitt i dem öppnade sig **jättegrytor**, dem snurrande stenar svarvat djupa som brunnar, och där var det ännu vatten. Vild-Hussen såg sig nyfiket kring på allt och tänkte på, hur han först stått inför det fallet. Då svällde det av makt och styrka och överdövade var röst, och nu var alltsammans sten och död och tystnad. Men han dröjde där icke längre än han behövde, ty stillheten var hemsk.

Magnil såg honom komma långtifrån och förvånades åt den främmande uppenbarelsen. När hon kände igen honom, höll hon upp med det hon hade för händer och mötte honom med en hård och spefull dragning på munnen.

»Kommer I därifrån?» sade hon. »Jag trodde, det var Forskarlen, som måste ge sig till betjänt för att leva. I har fått det nu, som I ville. Finner I behag i det?»

Vild-Hussen blev litet nedslagen över att hans ståt gjorde så ringa verkan, och tog försiktigtvis av sig hatten. Han stod som han övat sig att stå inför kungen, självmedveten men ödmjuk, spejande och slug.

»Mycket«, svarade han, »här är nu en god del gjort, men ännu inte nog. Det är litet bart, men när här blir plöjt och sått blir det nog bra. Det skall komma i sinom tid.«

»Och I skall göra det, I skall skörda? Hur ser I ut?»

Hennes förakt smittade honom själv, och han kände sig nästan löjlig inför henne, där hon stod i sin bonddräkt och sina näverskor, trampande så fast i marken, som om hon vuxit ur den.

»Bah« – han skakade intrycket ifrån sig – »jag ser, att du inte förstår dig på, vad som är fint. Du får vänja dig vid det. Det är inte för dig, jag har klätt mig så här.«

»Och vad har I kommit för?«

»I samma ärende som sist. Jag vände mig åt orätt håll då. Jag kände inte dig, och du kände inte mig, men nu bör den saken vara klar. Jag har hållit vad jag lovat, och mer än det, jag tänker göra så ännu. Du vill ställa oss som fiender, men jag har inga sådana, jag kuvar dem. Du säger nej fortfarande, det kan jag se, och jag tycker inte illa om det. Du kan inte mena det så fast längre, och med tiden måste det bli ja. Jag har nu satt mitt kort på det, och efter jag skulle göra en liten resa, ville jag göra klart mellan oss. Jag tänkte också, att du kanske hade fått ögonen öppna nu, men det tycks ta tid.«

»I skall fara, säger I. Och vart?«

»Till Stockholm, till kungen. Man talar nu bara om mig i hela Sveriges rike, och då vill jag vara med. Jag överger ingenting, var du lugn. Mina papper, dem har jag här« – och han slog sig på bröstet. »Du tänkte på dem, du, när ingen annan gjorde det, och det tyckte jag bra om. Nu är de värda mera. Du frågar inte, vad jag tänker ta för väg?«

»Nej, våra har I förstört. I får väl hålla tillgodo med dem nu.«

»Aldrig jag. Jag gör mina vägar själv. Nedför älven bär det, i en sträcka, ända till havet.«

Hon måste se på honom. Hans ögon flammade av en underlig eld, som förtog deras vanliga, hatade uttryck. Det var våghalsigt mod i dem nu, mitt i fåfången och skrytet, och en vild kraft. Hon kunde lida dem bättre, än hon någonsin gjort, och för första gången kände hon för honom något liknande med-

ömkan. Men hon stelnade igen, när hon såg sig kring på den döda sjön och sin härjade värld.

»I väljer själv era vägar, och vart de leda, vet ingen av oss.«

»Och när jag kommer tillbaka, Magnil, och har fått allt, som jag strävat för... Tro du mig, det har kostat, det är hårt att vinna något. Men vad gör det, när jag kommer tillbaka, när jag har det. Och då, är jag då en man att säga nej till?«

Hon svarade icke, emedan det ju allt fortfarande var överflödigt, men hennes blick gled förbi honom och stannade allvarlig, som om hon sett mot något övernaturligt inne i framtiden. Han rördes av den oväntade mildheten i hennes uttryck och tänkte nu även på henne.

»Jag har gjort dig sorg och skada, men det måste jag. Någon annans fick du inte bli, du passar bara för mig. Du skall bli som en drottning här, och allt skall bli vårt.«

Hon flyttade blicken mot honom själv.

»Ja, vackert har I gjort det omkring mig, fattigt var här, nu är det värre, men ett är sig likt. För er blir här ingenting, I må räkna så mycket I vill. Annat har vi vuxit upp till och lärt, ingen har här räckt handen efter andras i lystnad och snikenhet. Vad har I att göra med oss? Varför kom I hit med era begär och er oro? I vill göra oss alla likadana, men det skall inte lyckas. Se till, vad som är kvar till slut efter allt, vad I famlat efter, och far den väg I valt?«

»Så, så, du är ond ännu. Ja, jag skulle bara säga farväl och får väl se tiden an.« Och han nickade, oförtrutet som vanligt, satte hatten på huvudet och gick. Magnil stod och såg efter honom, allvarlig och tankfull, men allt som han kom längre bort, iakttog hon bara, hur löjlig och liten, han tedde sig i sin nötta ståt, och log hårt åt honom. Och hon vände sig bort mot sina skogar, som stodo orörda av all förändring, väldiga och tunga som alltid, och gick till sitt arbete.

Lite senare kom Olof-Gabriel med lätta steg och en befriad, öm, käck och glänsande blick.

Han hade tänkt mycket dessa dagar med all den tryckande oron omkring sig; han kunde icke stanna längre och icke heller överge Magnil. Alltså måste hon följa efter honom och bli hans. Vad hon invänt förr måste bara ha varit tomma ord, ty de älskade ju varann och voro unga – vad kunde då stå i vägen för dem? Ingenting alls. Sådant slutade aldrig på mer än två sätt. Antingen en poetisk och tragisk upplösning, lockande nog i all allmänhet, men gudskelov icke att befara här, eller också lyckan och bröllopet. Han var en man och visste vad han ville. Hans far, som övervann alla svårigheter så lätt som man stryker en begagnad prästkrage fin igen, skulle åtaga sig henne, böja, blöta och stärka henne, så att hon passade för sitt nya stånd. Hon skulle bli ännu vackrare så, vackrare och ömmare än nu. Under tiden skulle han arbeta med hittills osedd kraft för att få en ställning. Naturligtvis skulle han ingenting uppge av sina orubb- ligen meningar om samhälle och skapelse, men han skulle finna, att bästa sättet att verka för dem var att taga plats inom sagda samhälle. För att styra en båt måste man sitta i den och något så när bekvämt till. Han sade henne allt detta i mycket muntra och modiga ordalag, alldeles som han kände det, men utan att lägga vidare vikt på vad å hennes sida var att göra, ty det kunde komma omärkligt och av sig själv.

Hon hörde honom till slut, eller tycktes åtminstone göra det, med en ljus och leende min alldeles som förut under deras samtal på sjön. Men hennes svar kom underligt i ton och ord.

»Du har alltså inte farit? Du dröjer här ännu?»

»Ja visst. Skulle jag fara utan dig och utan ens ett avsked? Vad tänker du på?»

»Jag tog ju avsked en gång. Från alltsamman.« Och när han icke förstod, fortsatte hon in på annat. »Vild-Hussen har sagt avsked han.«

»Har han farit? Varför talar du om honom! Vad sade du honom?»

»Ingenting. Han hade ju fått sitt svar. Han är borta nu.«

»Vart for han?«

»Till Stockholm, sade han. Han skulle söka kungen, han skulle göra stordåd igen. Han pratade och pratade. Det gör detsamma vad. Han kommer aldrig tillbaka, men det visste icke han.«

»Vad menar du? Hur kan du tala så hemskt?«

»Han tog vägen nedför älven. Galen är han. Du minns den andre dåren, när Gedungsen dog, Sven Olsson med bössan. Han håller vakt vid Västerede, har fått det i sitt huvud. Vild-Hussen slipper nog inte levande förbi.«

»Och det sade du honom inte? Magnil, hur skall jag förstå dig?«

»Du har nog inte gjort det. Därför kommer du hit igen. Du skulle nu sparat dig det. Vad rör det mig, vad som händer honom, det har han dragit över sig. Det blir ingen skada skedd.«

Olof stirrade på henne, hans ord och tankar nyss virvlade förbi i minnet. Han tänkte på sin far och världen där nere, på Magnil i [nättelduksklänning](#) och frisyr bland vita får. Nu såg han henne för sig, vacker och hård i sin grova dräkt med något av isens skärpa i de ljusa ögonen, blåa som deras sjö hade varit, med blicken långt förbi honom över de mörka skogarnas linjer, stark och stolt som hennes egna berg. Han kunde icke förlika de två, kunde ingenting tänka längre. Hon fortsatte, lika oberörd.

»Kommer han också där förbi, så tar älven honom. En dåre är han, det har förryckt hans huvud, att hans ofog lyckades här, nu tror han sig kunna mäta sig med allt. Som en eländig narr stod han här, sniken och blind. Han vill härska över detta«, – och hon såg sig kring och andades luften i lugna drag, hela hennes gestalt växte – »han får se, hur det lyckas i forsens armar.«

»Men Magnil, det är ju en synd, stor synd.«

»Du tror så. Du talar om våld och orätt i världen. Var du lugn, den har hårt att sätta mot hårt, den är stark och villig nog. Du

skulle ha lyssnat till forsen här. Du får nog inte mycket gjort du, och kanske passar det dig bäst som det är. Förstår du nu, att jag intet nytt svar behöver ge dig? Hit hör jag, gå dit där du hör!«

Olof-Gabriel förstod henne nu. Allt vad hon sagt från första början fick sin tydning, de två hade ingenting att göra med varann. Han fann henne vackrare än någonsin, och tårarna stodo honom i ögonen över att detta var avskedet, men han kände, att det måste vara så. De voro skapade av olika stoff, hela tidrymder lågo emellan dem. Han kunde icke göra klart för sig, vem av de två, som hade orätt, ehuru det borde vara tydligt nog. Hon stod så lugn inför honom, att hans omdöme vacklade. Hela hans inre var bara ett virrvarr av tvekan, vekhet och bräcklighet. Han nästan skrämdes av det vilda skogslandet omkring dem med dess dunkel från urgamla tider och lätta, skarpa luft, genom vilken det fjärran och forntida låg i klar och bestämd oföränderlighet, och han längtade från det främmande till sitt. Så skildes de åt för samma nödvändighetens tryck, som alltid legat som en aning omkring dem. Magnil fortsatte sina sysslor, som om ingenting hänt henne.

XIII.

När Vild-Hussen kom till mötesplatsen med sina två följeslagare och yppade för dem, vad färden gällde, ryggade de tillbaka och ville icke lova sitt bistånd. De hade hittills trott, att det bara var frågan om att pröva det nya älvloppet farbarhet. Det kunde de vara med om, ty ehuru även ett sådant försök syntes vådligt nog, var det däri för vant folk så mycket lockelse att de gärna riskerade sina liv på kuppen. Men lek för lek, och det skulle finnas förnuftig gräns för den. Ned till de stora forsarna, som redan i urminnes tider krävt sina offer och gett tydlig varning, hade de icke alls lust att utsträcka den.

Bah, jag får dem nog med mig, bara vi börja, tänkte Vild-Hussen. De förstå inte, vad jag säger, att allt är förändrat nu, men de få väl själva se. »Vi talas vid vidare sedan«, sade han otåligt, »sätt nu i gång!« Och han tog sin stake i handen och ställde sig i stäven; de andra fingo sköta den egentliga styrningen. Det gick undan, ty bädden var icke helt urgrävd, och sluttningen ännu ansenlig. Man sköt fram som pilen i den glatta rännan, och det gällde bara att hålla sig rätt i loppet. Vilken färd det var! Stränderna virvlade förbi, vart ögonblick var fyllt av liv och fick ett omätligt värde genom faran. Var muskel stod spänd och färdig att förrätta sin tjänst, ögat skarpt och snabbt mot tusen försåt, som knappt skymtades, innan de voro hotande nära. Det var att vara till! När han såg sig om, mötte han kamraternas ansikten, lysande förnöjt och barnsligt i samma yra. I deras annars tröga och tunga liv var sådant som detta festen; de hade glömt allt bekymmer och allt groll mot honom, de kände sig som skogens jagade och oupphinnliga väsen, lodjuret, kvickögt och vilt, som svingar från träd till träd, utan att

famla i ett enda grepp. Visst får jag dem med, tänkte han, här är ju inte ens någon fara. Älven låg munter i det bländande solskenet, och dess grumliga och mörka färg var dold under glansen, allt var lyckligt och han var på väg mot lyckan, han kände icke längre hur eller var, bara att så här skulle det fortfara i timmar.

Någonting visslade förbi hans huvud, och i detsamma slog en underlig skräll fram mot honom, och drog med sig ett dån av återljud från alla håll, som om de väntat och vilat och nu ramlade vid att ett stöd ryckts undan. Han förstod ingenting, men följeslagarna stirrade mot en punkt på Västeredestranden, där ett litet blått moln steg upp och förtunnades i solen. »Någon sköt på oss«, sade de. »Det var nog Sven Olsson, stackarn. Orätt var det i alla fall«, tillade de saktmodigt.

Vild-Hussen kom ihåg det hat, han väckt emot sig och nu gjorde det honom ont.

»Oss tar ingen i flykten«, skrattade han, »och innan han hunnit ladda om, är det för sent. Men man skall få ångra det där en gång.« Och han stirrade framåt med ett mörkt och trött uttryck. Ingenting fick vara glatt här i världen, aldrig fick man glömma något. Det var som om det lilla molnet brett skugga överallt.

Han väcktes av att roddarna brådiskande svängde in mot stranden, han måttade med staken, för att hejda det, och ramlade vid stöten mot land. Han reste sig mot dem i ursinne. »Vad nu, vad tan I er till? Nedför, nedför hela vägen! Fram mot målet. Han I icke förstått?«

Men de pekade bara. »Den vägen far ingen av oss, och ingen annan heller. Se själv!« Han blickade ditåt. Framför dem låg Svarthällsforsen, lång och oöverskådlig, ingenting hade den mist i häftighet, ty där var klippgrund. Den tycktes ännu vildare än förr med skogen bortriven, så höga stränderna voro, och berget i långa mörka skikt och floar, naket och hårt. I djupet

kokade älven, svart och gulskummig, icke en solstråle hann dit ned. Det var döden själv.

Han såg, att de hade rätt, men ville icke släppa tanken in på sig. Att överge sin plan redan här, det var snöplighet, det var nederlag, det fick icke ske. Hellre ta vad risk som helst, våga livet, som de pratade om – vad var det värt, om man vek för hinder? Han tiggde och bad dem och lovade dem halva sin vinst, som skulle komma, hela vinsten, om de icke blottställde honom för denna skam. Men de voro orubbliga och förstodo honom icke ens. Blott ett kunde de lova, att följa med till andra sidan forsen. Såg det bättre ut där, kunde man ju försöka ett tag igen. De voro icke villiga till detta heller, men tyckte sig vara bundna, efter han litat på dem. De buro åror och stakar med sig, i hopp att finna en båt, som de sade, men i tysthet menade de motsatsen.

Den vägen var den tyngsta Vild-Hussen någonsin gått. Vart steg var ett steg från målet, vart ögonblick lade tyngd på hans skuldror. Vad tjänade det till att leva för detta, vad var allt vad han uträttat med denna gapande lucka i? Det var nog så med allt; när det kom, då var det bästa borta. Varför hade han ött sig i sådan oro jämt och sprungit som en narr efter förhoppningar och rykten? Älven röt i djupet under dem, den förstod honom och tog sin hämnd för hans överrumpling. Den skratade åt människors makt, och den hade rätt, ty det var nog icke mycket bevänt med sådan.

När de hunnit förbi, funno de en båt, men älven var fortfarande lika hotfull. Vål hade många grund försvunnit, men andra hade kommit i stället, desto farligare som man icke kände dem. Allting såg värre ut än förr, sönderbräckt och avskalat, som det var, idel lera och sand utan en grön fläck, ett virrvarr utan ordning som en ännu ej färdigskapad värld.

Karlarna ville icke följa med, till och med halv seger ville de ta ifrån honom. »Nej«, sade de, »detta kände de icke till. Det vore förryckt gärning.«

Då gjorde honom allt detsamma. I förtvivlans mod skakade han av sig sin harm och sin nedslagenhet och blev den gamle Vild-Hussen igen, munter, slug och leende. Han såg ännu en gång sin väg ljus och lockande, där solen sken på ödeläggelsen.

»Så far jag ensam. På det viset botar jag på det som brustit. Här är det färden börjar, nu först blir det allvar av. Ingen har gjort den förr, ingen har drömt om den förr. Nu delar jag ingenting med mig, avundsjukan skall kväva er en gång. Undan från *donena*, mitt är skeppet, jag räcker till både kapten och manskap. Så är det också bäst, om man skall uträtta något. Allt mitt har jag ombord, här och här och här« – och han slog sig på pappersbunten, pannan och bröstet, »jag för det igenom.«

De ville icke låta honom fara, de kunde icke stå till svars med att låta en sådan galenskap ske. Men han slogs med dem, drev dem undan och svängde sin stake i krets omkring sig.

»Akta huvuna! Inte för att det vore stor skada på dem, men se upp för bulor! Vad har I förstått om mig däruppe? Ingenting veta I? Älven vet det, den skjuter rygg som en katt och fräser, men är mycket mer rädd än arg. Den har provat på en del och nu skall den få se mer. Farväl I och vänd om! Hälsa flickan där, Magnil, att jag far till kungen jag, till havet först, rak som en kung. Att kommer älven över mig, tar jag livtag med den. Stryper den, så biter jag, jag tål inga hinder, och mitt driver jag igenom.«

Han sköt ut och grep årorna, styrde in i snabbaste fåran och rycktes med, upphetsad av sinnesrörelsen och farten, vaksam och snabb med blixtrika lodjursglimt i ögat. En virvel grep lömskt efter båten, ville vända den och välva den. Men han betvang den, nästan utan märkbar ansträngning, och rycktes vidare.

De två männen stirrade efter honom, halvt i häpnad över hans förryckta ord, halvt i beundran över hans mod och kraft.

»En karl var det i alla fall«, sade de, när sista skynten av honom försvann bakom en holme, som stått mot floden och reste

sig svart och härjad med sönderslitna träd. Det var som om de format hans eftermäle, där ovissheten tog honom. Båda voro de också säkra på att aldrig se honom igen.

Vild-Hussen satt i ett drömmande tillstånd i och med att han blev ensam. Faran tänkte han icke på, han visste att den fanns där, men de rörelser han gjorde för att undvika den blevo mekaniska och omedvetna som en sömngångares. Av allt det yttre förnam han bara den ilande farten, luftens sus mot örat, stänket på kinden, skuggan av ting som gledo förbi. Han hade farit så här som gosse – var det icke just nu? – Varit mycket munter och ivrig att hinna fram. – Var han det icke nu? Han var trött, hade varit upphetsad över något och skrikit högt, han visste icke vad. Alltid på det sättet! Skulle man då jämt leva så här, jagad och jagande, skulle det aldrig ta slut, och vad var det frågan om?

Liksom en fallande människa hinner se hela sitt liv för sig under sekunderna från taket till marken, gledo på den korta färden fram till holmen alla hans år genom hans inre syn, snabbt och glimmande som spåret av ett stjärnskott i natten. All åtrå och all besvikenhet var där, alla löjen han lett, alla lögner han sagt, all kort triumf och lång möda. Rastlöst drev allting fram – var farten i honom eller utom honom? Han visste det icke. Nu skulle han mot lyckan och hade mycket bråttom; det gällde att fånga och gripa, det gällde att vara först.

En svartare skugga än förut gled över honom, en rysning från ett kyligt drag. Han såg upp. Var var han? Holmen låg bakom, framför och runt omkring honom ett fräsande svall av vatten som hejdades och reste sig över mörka grund. Ingen väg ut, ingen tillbaka. Det gällde icke längre livet, det gällde döden.

Då fick han all sin sinnesnärvaro igen, slängde årorna in i båten och sin drömmande dvala med dem, stod där lång och rak med staken i handen och var rörelse i sin makt. Hans hjärna var klar, och synen skärpt till det yttersta, han såg var klippa

under skummet och stötte i dem som med ett spjut, han omfattade blixtnabbt älvens lopp och strändernas sönderslitna branter, solen och den höga himlen. Rätt fram, nästan vilande på kullarna, låg ett tornat och lysande sommarmoln, vars drivor togo form av okända och växlande ting liksom människors önskningsar.

Här är det, det skall ske, tänkte han, men först pröva vi en dust. Och han var hejdlöst och vilt munter. Nu visste han, vad han hade för sig och vad han ville.

De första virvlarna slog han sig undan, springande och balanserande under språnget, färdig, just där det behövdes i den sista halva sekunden. Han gungade högt på svallet, dök ned i dalarna, hela tiden skrikande ut sitt segerjubel ur fullt bröst. Det var en fiende, han trampade under fötterna, ett hatfullt hjärta, han stack igenom med var stöt, en redan slagen, han triumferade över. Men den gav sig icke, den vred sig som ett vidunder i krampryckningar. Allt starkare blevo skakningarna, allt högre gapade vågorna över båtkanten, allt tätare hotade klipborna. Just som han stött till en av dem, med musklerna ännu skälvande av ansträngningen och bröstet vidgat av glädje, kände han båten ryckas undan sina fötter och välvas. Med vidöppen famn, lik en rovfågel som skjuter ned på bytet, störtade han ned i det fräsande svallet och försvann, lamslagen och strypt. Båten vältrades ännu några gånger på lek, ibland på rätt köl. Men halvdränkt och utan styrande vilja längre blev den ett rov för första virvel och vräktes till sist på stranden långt därifrån. Mannen skymtade här och där, utan vilja också han, ledlös med långa lemmar och ansiktet blekt och sovande. Honom bar älven vidare med sig, än långsamt glidande utmed botten, där det var djupt, än lyftad högt i forsarna som ett segerbyte.

*

Ett par dagar senare var Jonas Pihl vid Indal, sänd med brev och bud från en handlande i Sundsvall till något av de förstör-

da sågverken. Han skulle över älven, men som han ingen brådska hade och i färjkarlen fann en man efter sitt sinne, satte han sig bredvid honom på en ilandfluten stock och ringde med benen. Omsider märkte han, att det måtte ha försiggått något ovanligt där.

»Här ser för bedrövligt ut«, sade han.

Färjkarlen vände sin drömmande blick emot honom, glad att finna sin egen iakttagelse bestyrkt. »Ja det gör så«, svarade han. »Och här som v a r så vackert, i synnerhet på andra sidan. Björkarna stodo så ljusa, det var min glädje att se på dem. Hur jag nu sitter och ser, kan jag inte komma ihåg alldeles hur det var, men att det är borta, det är säkert. Jag hade färjan längre uppåt, stranden är inte kvar, och allt mitt gick på samma gång. Om jag nu bara kunde minnas det riktigt!« Och han stirrade dit igen.

Jonas Pihl försjönk också i drömmar. »Ja«, sade han, »tiden går, och man har ingenting kvar. Bäst att inte tänka på det, det bara flyter och flyter. Jag har också haft det annorlunda, men nu minns jag ingenting längre. Så gott är det.«

Färjkarlen såg upp. Han hade funnit en tanke och var barnsligt glad över den. »Det är nog inte meningen, att man skall fästa sig vid sådant. Jag menar det som förgår. Man gör vad man skall. Här har blivit stridare och tyngre att komma fram med färjan nu, men det går i alla fall.«

»Det går i alla fall, och till sist får man lugn, och ingen kommer ihåg en. – Flyter det alltid lik här?«

»Vad är det du säger, lik?« Han sprang upp och följde kamratens blick. Ett stycke från stranden drev en människokropp förbi, långsamt kretsande med utbredda armar och ben, som om den hjulade. »Herre Jesses ja, den måste vi hämta upp.«

»Menar du det? Nå ja, kanske.« Och de rodde ut och fingofatt på den, drogo den med sig i land och lade den med ansiktet uppåt.

»Vem kan det vara? Det har varit fina kläder det, bälte har

han också kring livet, fast värjan är borta. Det har inte varit en som vi, det där.«

»Kanske det. Jag känner igen honom för resten. Han for hit upp för att bli så rik och lycklig. Han skulle göra så mycket. Jag undrar, om han fick det gjort.«

»Va falls? Var det han, som skickade älven ner och gjorde all förödelsen? Var det Vild-Hussen?«

»Så hette han ja. Mera vet jag inte, och detsamma kan det vara nu.«

»Det kan nog det. Stackare, då var det älven som tog honom i stället! Så skall den väl snart bli sig lik och lugn igen. Vi kunna inte lämna honom här. Han måste upp till kyrkan, till bårhuset.«

De försökte att lyfta honom, men han var så mjuk och lång, att det var svårt att hantera honom. »Det är bäst, att jag tar honom på ryggen«, sade Jonas Pihl. »Jag är närmast till det, för han var ofta snäll mot mig.« Och så tog den ena mänskliga vrakspillran den andra och bar honom upp mot den sista ron och glömskan. Det såg groteskt och underligt ut, men där var ingen, som tänkte på det. Bäraren frös under kylan och fuktigheten, och färjkarlen gick efteråt och bad ur sitt barnsliga sinne för den, som stört hans värld med människors oro.

Kommentarer och ordförklaringar

EN SKÄLMROMAN

Per Hallströms berättelse gavs ut första gången år 1906. Texten återges efter den samlade upplaga som under författarens medverkan utgavs i 12 band 1922–1923. Författaren försåg de olika volymerna med inledande »Upplysningerar«. *En skälmroman* blev den i huvudstaden födde författarens enda större stockholmskildring. Porträttet av Tuve Blomdahl har av Helge Gullberg (*Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa*, 1939) framställts som det främsta i raden av de sangviniker man möter hos honom. Skildringen av den brokiga gemenskapen i den stockholmska gården tecknar inte minst en språklig förbistring. Alla nyanser i de inte sällan något rådbråkade tyska och franska språken är det omöjligt att göra reda för, och kommentaren inskränks i huvudsak till att klara ut vad de talande sannolikt kan tänkas ha velat säga.

* * *

Upplysningerar.

Det finns icke mycket att tillägga till vad som står i bokens inledande kapitel, där tiden för berättelsen karakteriseras, och även dennas uppkomsthistoria antydes. Som där säges, är det hela byggt på barndomsintryck, dem fantasien fått leka vidare med.

Det är endast ett par av figurerna som icke höra hemma i den världen, men däribland visserligen själva huvudpersonen. Även han är icke alldeles fritt uppfunnen; verkligheten gav mig en skymt av honom på avstånd, men det var i min vuxna ålder, då han redan var ur den miljö som bör ha gett honom hans rikaste blomstring. Åttiotalet var icke riktigt hans tid, ehuru han även då naturligtvis tog sig rätt praktfull ut. Luften var litet för bister för hans suveräna lättsinne, och den jargong, som nu kräv-

des av en vaken man, kunde icke längre vara så ystert uppsluppen och så fräckt personlig som förut. Han lockade mig att drömma om, hur han måste ha varit i en naivare och gemytligare tid, och jag såg då i honom en föregångsman till den strängare och torrare revolt mot det bestående som följde. Jag hade tillfälle att beskåda en eller annan till av dylika relikter från den första väckelsen som skulle gripa så vitt kring sig i vårt lugna samhälle. Det var kanske väl så begåvat folk som de vilka verkligen fingo lavinen i gång. Därmed är förresten icke alltför mycket sagt, ty i en riktigt bred och oemotståndlig rörelse som vädjar till medelförståndet är det den duktiga medelmåttan som åstadkommer de stora resultaten. Jag har ibland varit böjd för att söka det centrala i det åsyftade fenomenet just i medelmåttans emancipation från all tidigare respekt för det som gick över dess nivå, för krävande tankar och större överblick. Denna djärvhet fann jag i rikt mått, präglad av frisk excentricitet och rörlig fantasi, hos de något förkomna förelöpare som aldrig blevo efter, men heller aldrig riktigt kommo med i slagen. Det var si och så med bildningsgrunden för deras säkra visdom, men de hade fläkt över sig och en komik, som vidriga men färgstarka öden gett något av humorns fördjupning.

De andra voro otvivelaktigt solidare än Tuve Blomdahl, men för mig hörde han med till den lilla truppen och blev en smula tidstypisk även han. Hans historia lade jag emellertid icke så, att detta blev understruket; det roade mig att gestalta den slutten i sig själv efter rent estetiska avsikter. Så må man ta den, i fall man alls har sinne för dylika.

Boken skrevs 1906, gavs ut samtidigt här och i Danmark och mottogs i det senare landet med mycket livligare uppskattning än hos oss. När den något senare översattes på tyska, blev det samma fallet även med den publiken.

Författaren.

- 3 *fotjärn på trappstegen*: Trappstegens ytterkanter var försedda med järnlistor.
berberis: Taggig, småbladig buske med röda bär som används som prydnadsväxt, inte minst i form av häckar.
- 4 *bomullsvadd*: Rulle av bomull som placerades mellan ytter- och innanfönster för att minska draget.
noppor: 'garnknutar'.
göra halv front: 'vända sig till hälften'.
Första maj var de kungligas demonstrationsdag: Traditionen att fira månaden majs första dag som en icke-kyrklig festdag går långt tillbaka och hade i Stockholm utvecklats under 1800-talet. Inte minst brukade då de kungliga visa upp sig. Från början av 1890-talet hade arbetarrörelsen efter utländsk förebild gjort första maj till sin demonstrationdag.
stavade nymåladt utan d: Just år 1906, det år då romanen gavs ut, utfärdades ett kungligt cirkulär som stadgade att Svenska Akademiens ordlista skulle följas i skolundervisningen samt att *-dt* skulle ersättas av *-t*. I så måtto blev det alltså »sämre« folks bruk som stadfästes som norm.
- 5 *solferinorött*: Solferino är en ort i norra Italien där det slag utkämpades 1859 varigenom det italienska enhetskriget avgjordes. Samma år påbörjades den tillverkning av anilinröd färg som i handeln bl. a. kommit att kallas solferino(rött).
Trymåerna: 'Väggspeglarna'.
valk: Rulle, antingen av eget hår eller av löshår, som användes för olika former av håruppsättningar.
lockchinjong: En chinjong var en hårpung i nacken, ibland av löshår, som var i mode under senare delen av 1800-talet.
krinolin: En krinolin var en kjol som hölls utspänd i klockform med hjälp av en styv underkjol och var modern på 1850- och 1860-talen.
Gravelotte och Sedan: Byn Gravelotte väster om Metz och staden Sedan vid Meuse nära den belgiska gränsen är knutna till avgörande franska förluster under det fransk-tyska kriget 1870–71.
turnyr: Kudde eller ställning under rygglutet på damklänning, avsedd att ge klänningen en pösande form.
tyll: Tunn, genombruten vävnad av bomull eller silke.

- 7 *yllekordong*: 'yllesnodd'.
 tredje ståndets: (efter fra. *le tiers état*) Tredje ståndet var de ofräl-
 ses representation i den franska riksförsamling som 1789 för-
 klarade sig utgöra nationalförsamlingen.
- 9 *avoir [...] être*: (fra.) 'ha' [...] 'vara', de två vanligaste franska
 hjälpverben och därmed de tidigast dragglade i undervisning-
 en.
Rättfångaren i Hameln: Staden Hameln ligger vid Weser, tre
 mil sydväst om Hannover. Säggen om rättfångaren förläggs
 dit och till år 1284 då rättfångaren genom att blåsa i sin pipa
 lockade alla råttor med sig ner i Weser där de drunknade.
 Lurad på den utlovade belöningen lockade han därefter med
 sin pipa med sig alla barn i staden och försvann med dem in i
 ett berg som slöt sig efter dem.
- 10 *Popen*: En pop [uttalas med långt å] är en präst i den grekisk-
 ortodoxa kyrkan, särskilt den ryska.
Robinson: Robinson Crusoe, huvudpersonen i Daniel Defoes ro-
 man från 1719–22, vistades under en längre tid på en öde el-
 ler nästan öde ö.
samovar: Urnformat ryskt tekök.
- 11 *muskig*: 'mörkhyad'.
guttaperkaklädd: Guttaperka är en böjlig och ganska oelastisk
 gummimassa.
spånkorg: Korg gjord av flätade spånor.
- 13 *fallandesjuk*: 'epileptisk'.
- 14 *kroklinjers ekvation, tydligen parabelns*: Bland de matematiskt be-
 stämde kurvor som kan uttryckas i form av en ekvation finns
 den U-formade parabeln.
sällskapsordnar: Gillen eller sällskapsordnar tillkom i Sverige från
 1760-talet och framåt. Några var enbart till för medlemmar-
 nas nöje, andra skapade såsom Frimurareorden en air av
 hemlighetsfullhet kring sin verksamhet, och ytterligare and-
 ra parodierade ordensväsendet. De flesta ordnarna hade en-
 bart manliga medlemmar.
- 15 *kuschad*: Tvingad till lydnad, ofta på ett förnedrande sätt.
- 16 *spärrbakar*: Vridbara maskindelar som syftar till att förhindra
 att ett hjul i en maskin löper i felaktig riktning.
voluminös: 'omfångsrik'.

- tidningsmannens ofelbara »vi«*: I de under lång tid anonyma tidningsartiklarna användes pronominet *vi* för att uttrycka tidningens hållning, och eftersom också läsaren kunde känna sig inkluderad, kunde man få intryck av att alla var överens och att den som skrev var ofelbar.
- 18 *sangviniska*: 'gladlynta', 'bekymmerslösa'.
engelska sjukan: Rachitis, en hos barn i 2–3-årsåldern uppträdande sjukdom som yttrar sig i mjukhet i skelettbenen med därav följande deformation. Namnet går tillbaka på det faktum att sjukdomen först beskrevs av en engelsk läkare.
- 19 *kolportörer*: 'kringresande predikanter'.
- 20 *dubblera*: 'segla runt'.
paraboliska: 'U-formade'.
- 21 *chiffonjé*: Hög, byråliknande förvaringsmöbel med nedfällbar skrivklaff.
- 23 *luktsaltsdosor*: Luktsalt var ett preparat som användes som upplivande medel vid svimning och hysteriska anfall. De vanligast förekommande utgjordes av hjorthornssalt, ammoniak och kaliumsulfat, ofta parfymerade med flyktiga oljor och fyllda på särskilda flaskor.
»Il y a ung menuisier«, sade han etc.: Berättaren ironiserar över Blomdahls franska och antyder också vad han avser att säga. Både ordval och ordformer – återgivningen av obestämda artiklar – är delvis oegentliga.
menuisier: (fra.) '(fin)snickare'.
bataille: (fra.) 'drabbning', 'slagsmål'.
- 24 *kreperat*: 'dött' (av ty. *krepiere* 'brista', däremot inte av fra. *crêper* 'kräppa', 'krusa').
martyrpalmen: Palmen blev redan i den äldsta kristna konsten en vanlig martyrsymbol.
Il mord: Vilken form av franskans *mourir* 'dö' eller *mordre* 'bita' som huvudpersonen far efter är ovisst, men det han vill säga är väl snarast: *Il est mort* 'Han är död'.
sakramentsmula: I sin iver att misstänkliggöra »jesuitpaket« ger huvudpersonen sannolikt uttryck för protestantens snävare uppfattning av sakramenten: de två (dop och nattvard) svarar hos katolikerna mot sju: dop, konfirmation, nattvard, bot, sista smörjelsen, ordinationen till kyrkliga ämbetet, äk-

tenskapet. Av dessa skulle det i så fall vara sista smörjelsen som han här vill värja den döende mot.

kjolsäcken: En kjolsäck var en av kvinnor använd påsliknande ficka som bars löst hängande från band om livet.

26 *konvulsioner*: 'häftiga kramper'.

klimp: Stelnad smet av mjölk, smör, mjöl, äggulor och mandel som tidigare var ett vanligt tillbehör till soppa.

27 *Lifta, bera*: 'Lyfta, bära'. Återgivning av den ryske klockarens uttal.

gutturala: Som frambringas i bakre delen av munhålan eller i struphuvudet.

28 *exilens hårda och bittra jord*: De känslor som frammanas är väl främst de som knyter sig till deportationen under den babyloniska fångenskapen, som sträckte sig mellan 598 och 538 f. Kr.

snyftningar vid Rakels klippgrav: Rakel dog efter att ha framfött Jakobs yngste son, av modern döpt till Ben-Oni 'min smärtas son' och av fadern till Benjamin 'lyckoson'. Jakob reste sedan en vård på hennes grav; »det är den som ännu i dag kallas Rakels gravvård« (Första Mosebok 35:20).

30 *kommision*: Uppdrag att köpa eller sälja för annans räkning.

31 *Dalkarlsklockor*: 'Moraklockor'. Kristoffer Polhem grundlade en fabrik i Stjärnsund i Dalarna. Därifrån spreds idén att tillverka ur till flera platser i Dalarna, särskilt i Mora socken där tillverkningen var livlig under 1700-talet och första hälften av 1800-talet.

emmor: En emma är en stoppad fåtölj med hög rygg.

Pendylernas gudinnor och allegorier: De vägg- eller bordsur som var försedda med pendel hade ofta utsmyckningar där gudinnor avbildades eller där bildframställningen hade en mera dold innebörd.

[*spelade*] *dam*: Ett spel med brickor som flyttas diagonalt.

kejsarspel: Ett sällskapsspel där man med hjälp av ett snöre skall sätta en snurra i rörelse för att med den slå omkull käglor av vilka de två förnämsta benämns *kejsaren* och *kejsarinman*.

ekliptikans lutning: Ekliptikan är solens skenbara årliga bana på himlen, och den lutar så att den bildar drygt 23 graders vinkel mot ekvatorn.

- stramalj*: Gles, regelbunden vävnad av styv tråd, avsedd som underlag för broderier.
- sefångarn*: Tre- eller fyrdubbelt tvinnat, mjukt, färgat ullgarn.
- spjällsnören*: Spjällen, anordningarna för reglering av lufttillförseln i skorstenskanalerna, här sannolikt i första hand på kaketugnarna, försågs av praktiska och estetiska skäl med band.
- skålpund*: Gammal viktenhet motsvarande 425 g.
- opalfärgade*: 'halvgenomskinligt vita'.
- 33 *viskgummar*: Gummar som sålde viskor, mindre rengöringsredskap som bestod av hopbundna spröt och som användes exempelvis vid rengöring av grytor.
- »angpir« och »Lovis kattårs«: Folkliga förvenskningar av de franska beteckningarna för två stilriktningar, empire och Louis Quatorze (XIV). Empire är en nyklassicistisk stil med ganska pompösa former, hårda och kalla färger samt mörka träslag, dominerande under tidigt 1800-tal. Louis Quatorze, Ludvig XIV:s stil, är den i barockens anda gående riktning som återfinns i arkitektur, inredning och trädgårdskonst, som utvecklades under den namngivande solkungens regering fram till 1715 och vars ideal från Frankrike spreds över Europa.
- vattlagda*: 'bleklagda'.
- borgenärer*: 'fordringsägare'.
- 34 *kalikåfickorna*: Kalikå är ett grovt bomullstygg.
- 35 *kulan på observatoriet föll på lördagsmiddagen*: Den moderna tiden gjorde sig påmind också ifråga om tidsangivelserna. Först 1878 infördes i Sverige, inte minst till följd av de krav som de nya kommunikationerna ställde, en gemensam borgerlig tid. Dessförinnan gällde i princip en soltid som varierade efter longituden. I Stockholm var det observatoriet som tillhandahöll riktpunkten vid angivande av soltiden.
- 36 *baschliker*: En baschlik var ett av ryssarna från Turkiet infört plagg, en kombination av varm kapuschongliknande mössa och halsduk att linda om halsen. Under 1860- och 1870-talen var plagget högsta mode.
- 37 *Dann wird's keine Freide [...] dann sitz' ich allein da, wie heute und immer. Das wäre doch kein Fest*: Tyska med talspråkliga drag och något avvikande stavning: 'Då blir det ingen glädje. Då

sitter jag där ensam som idag och alla dagar. Då är det ju ingen fest.'

39 *toaletten*: '[fest]klädseln'.

40 *kamkoftan*: En kamkofta är tillverkad av garn av långfibrig ull.

43 *ältan*: Folklig benämning på olika kroniska barnsjukdomar, däribland rachitis, och särskilt sådana som blivit föremål för behandling av s.k. ältgummor.

klova: En klova (eller vanligare: *klove*) var öppningen mellan de båda skänklarna i en klyka, eller själva klykan.

44 *nattkapporna*: En nattkappa var ett löst, starkt skjortbröst.

46 *felbhatt*: Hatt tillverkad av en sammetsartad vävnad med mycket långa hår som borstas nedliggande så att hela ytan blir blank. Vävnaden används framför allt för tillverkning av cylindrhattar.

soliditeten: 'kreditvärdigheten'.

förläggare: Person som tillhandahåller kapital för drivande av rörelse.

destillator: Person som har till yrke att destillera, i synnerhet alkoholhaltiga drycker.

skrupulöst: 'ytterst noggrant'.

47 *tritoner*: Lägre havsgudar med mänsklig överkropp och fiskstjärt.

extraordinariernas: Termen *extraordinarie* användes under lång tid (fram till 1988) som beteckning på den som innehade en i princip fast statlig tjänst.

48 *Klara klockor klagade i sitt stympade torn*: Vid den stora branden i Klara den 8 juni 1751 förstördes en god del av kyrkan, däribland tornet. Detta ersattes med en ofta kritiserad huv. Först 1886 stod det av Helgo Zettervall ritade nya tornet färdigt.

»*våld, våld, orätt och tyranni*«: Dessa fyra begrepp återfanns i tidningen Fäderneslandets logotyp. Enligt tidningens egen uppfattning skulle dess egen hantering av tryckfrihetens bart huggande svärd förgöra dessa makter. Under sin brokiga historia (1852–1927) stod också tidningen genomgående för en överhetsgranskning, men förföll enligt många mening under långa perioder till att bli ett rent skandalorgan.

filantropisk: 'människovänlig', 'välgörande'.

- halvstövlarna*: Halvstövlar har skaft som räcker ungefär till mitten av underbenet.
- procentaren*: 'ockraren', dvs. en person som lånar ut pengar till oskäligt hög ränta.
- 49 *girlander*: Dekorativa band draperade i mjuka vågor.
- 52 *silverrovor*: 'silverklockor'.
- kronometrar*: En kronometer är ett ur för noggrann tidmätning.
- 53 *Guldminan*: En mina är en gång i en gruva.
- 55 *rådvilla*: 'osäkra', 'tveksamma'.
- 56 *praktikus*: En som visar gott verklighetssinne, är häändig.
en vinglande pratmakare: 'en pratsam och inkonsekvent person'.
- omnibusar*: 'bussar'.
- 57 *digerering*: 'nedbrytning'.
- 58 *inventarium*: 'lösegendom'.
- 59 *sublim*: Präglad av andlig upphöjdhet.
inmutningsrätt: Inmutning innebär ett säkrande av ensamrätten till något.
- 61 *karades*: 'skrapades'.
- 62 *napoleonstårter*: En napoleontårta är gräddfylld och har skär glasyr och förekommer numera oftast i uppskuret skick som napoleonbakelser.
- 64 *sidenvolanger*: En volang är en tygremsa som är veckad längs ena sidan.
allez: (fra.) 'sätt igång', 'skynda på'.
- beige*: (Klänning av) mjukt, grämelerat tyg.
- 65 *kaftanen*: En kaftan är en lång och vid, enkelt skuren rock av österländsk typ.
Mablzeit: (ty.) 'Smaklig måltid!'.
- Gnädige, seien Sie gut*: (ty.) 'Ers nåd, var (så) goda.'
- 67 *Petit choux*: (fra.) Petit-chou är ett slags gräddbakelse bakad på särskild deg av mjöl, vatten, smör och ägg.
Mazarines: (fra.) 'mazariner', glaserade bakverk med fyllning av mandelmassa.
- pains de glace*: (fra.) 'isblock'.
- 68 *So viel darum*: (ty.) 'Nu är det nog'.
- vältades*: 'vältes'.
- 71 *komik [...] denna låga och sammansatta stämning*: Komik stod ur-

sprungligen för en framställningsform som med hjälp av överdrift framkallar löje. Enligt det stilåtskillnadsideal som hämtade stöd hos Aristoteles skulle man därvid skildra människor som var sämre än de levande. Under intryck av bl. a. Shakespeare kom gränserna att brytas ner, och dessa erfarenheter av en mera sammansatt stämning kom sedan att utläggas av tongivande estetiker och diktare under 1800-talet (Jean Paul, K. Solger, F. T. Vischer).

- blomkåppen*: En blomkåpp är ett stöd för en blombärande växt.
- 73 *Wie geht's?:* (ty.) 'Hur står det till?'
- 74 *Jofurs*: Jofur är ett i äldre svensk litteratur brukat namn på Tor eller Jupiter.
- 75 *bajadärer*: '(indiska) danserskor'.
- bomb*: 'glassbomb'.
- 78 *Was wollen Sie:* (ty.) 'Vad vill ni?'
- 79 *Was fangen Sie an! Des Teufels...:* (ty.) 'Vad tar ni er till! Är ni från vettet?'
- Asiens border*: Ordet *bord* i betydelsen 'oordnad hop' anspelar närmast på hunnerna, det asiatiska nomadfolk som omkring 370 e. Kr. inledde en invasion av sydöstra och centrala Europa. De får samtidigt symbolisera det allmänna hot österifrån som gett anledning till en långvarig rysskräck.
- 80 *Narvas*: Narva, en stad i nordöstra Estland, förknippas med det slag den 20 november 1700 där Karl XII med en numerärt underlägsen armé besegrade den ryska armén och hävde belägringen av stadens fästning.
- dansk skalle*: Stöt med övre delen av huvudet mot motståndarens ansikte.
- vederdelomannen*: 'motståndaren'.
- 81 *bonjouren*: En bonjour var en dubbelknäppt knälång rock med raka skört som användes i stället för kavaj.
- 83 *pekuniär*: Som har med pengar att göra.
- 85 *Freut mich sehr:* (ty.) 'Gläder mig mycket'.
- 86 *Ihre wertvolle Bekanntschaft zu machen:* (ty.) 'att göra er värdefulla bekantskap'.
- Ganz blau ist mein Rücken:* (ty.) 'Min rygg är alldeles blåslagen'.
- Aber das war nur eine Missverständniss:* (ty.) 'Men det var bara ett missförstånd'.

obgleich dass meine Absicht und mein Wunsch: (ty.) 'även om det var min avsikt och min önskan'.

Was schert mich Weib, sagte der Grenadier – Sie waren in Russland gefangen: (ty.) 'Vad angår mig kvinna, sade grenadjären. De var fångna i Ryssland.' Fraserna är till stor del ordagrant övertagna från Heinrich Heines dikt »Die Grenadiere« (i »Buch der Lieder«, 1827). De aktuella stroferna lyder i Ture Nermans översättning (i Heinrich Heine, »Ungdomsdiktning«, 1926) på följande sätt:

Två franska grenadjärer drog
ur Ryssland i dagsmarscher bråda,
men när kvarter de hos tyskarna tog,
då hängde de huvet båda.

Då hörde de dystra det budskapet där,
att Frankrikes glans var förgången,
besegrad, förintad dess stolta här –
och kejsaren, kejsaren fången.

[---]

»Min hustru, mina barn – Guds död,
vad rör mig den futtiga sången...
Om de svälter, bah, låt dem tigga bröd –
men kejsarn, min kejsare fången!

Kamrat, en tjänst av dig jag ber:
om nu min stund är nära,
ta med mig dit hem och gräv liket ner
i Frankrikes jord, den kära.«

Um alles zu sagen etc.: (ty.) 'För att säga det rent ut är också jag en förtvivlad man. Allt är förlorat. Och så den här snön!'.

- 88 *kung Nebukadnezar*: Den babyloniske kungen Nebukadnessar II (604–562 f.Kr) är i sitt hemlands historia känd som den som stiftade fred och lät uppföra en rad stora byggnadsverk. I Bibeln framtonar han däremot som den destruktive krigaren, som Jerusalems erövrare och Juda rikes förstörare. I så måtto kan han sägas ha förnedrat sig i samma mening som slagskämpan på gården i Stockholm.

- i blindo som Jakob*: Om Jakob, son till Isak, berättas i Första Mosebok 32:22–29 att han brottas med en man vid Jabboks vad utan att från början inse vem motståndaren är. Efter kampen får han erkännandet: »Du skall icke mer heta Jakob, utan Israel, ty du har kämpat med Gud och vunnit seger.«
- 89 *balustrarna*: En baluster är en av flera små pelare som bär upp täckplattan på en balustrad.
- Staden*: Gamla stan.
- ester*: 'skutor från Estland'.
- liffar*: 'skutor från Livland'.
- Ach Gott*: (ty.) 'O, Gud!'.

Döda fallet gavs ut första gången år 1902. Texten återges här efter den samlade upplaga som under författarens medverkan utgavs i 12 band 1922–1923. Författaren försåg där de olika volymerna med en inledning. I nedan återgivna »Upplysningar« gav han en del av bakgrunden. Per Hallström hade på fädernet, som Rolf Arvidsson närmare utrett i sin avhandling *Den unge Per Hallström* (1969), norrländska, särskilt jämtländska rötter. Vid sidan av hans vistelse i Norrland på 1890-talet bör det ha haft sin betydelse för valet av stoff. Den skildring av en prästman som han nämner bland sina källor är med stor sannolikhet Jakob Albert Englund's *Gedungen eller Ragundasjöns utgräfnings* (1853). Om spåren av Vild-Hussens verk kan man också läsa i H. W:son Ahlmann, C. C:zon Caldenius och R. Sandegren, *Ragundasjön. En geomorfologisk, geokronologisk och växtgeografisk undersökning* (1924).

* * *

Upplysningar.

Under de tider, jag tillbragte i Norrland i början av nittio-talet, samlade jag många starka intryck av naturen där som omsider togo novellistisk form eller av sig själva smälte in i berättelse-motiv från andra håll. Jag hade även större planer före, bland annat ett drama, där vinterns köld och mörker och tyngd och snåla livsfientlighet skulle gestaltas, om icke till ett väsen, så till ett öde, mot vilket en liten krets människor dukade under, först själsligt i en upprivande kamp och sedan kroppsligt. Det var icke så odramatiskt tänkt, som det låter, ty naturmakten skulle verka genom de personligheter, som den format efter sin anda. Symbolistiskt efter ett då gällande tidsmod var det heller icke anlagt, men icke så litet mystik skulle nog ha präglat det. Det blev emellertid aldrig skrivet eller ens färdigkomponerat.

Ungefär samtidigt sysslade fantasien med andra konflikter mellan naturmakt och människa och däribland en som hade ett verkligt händelseförlopp bakom sig, den allbekanta historien om »Döda fallet«. Den hade sin stora lockelse genom katastrofens väldighet, underligt inramad i ödemarkstystnad. I mänskligt avseende var motivet icke så vidare rikt eller tacksamt, men hur det var, drogs jag till det av lusten att återge all tjusning, jag upplevat av älv och fors, av försöket om detta kunde fås till att spela med som person i en dikt. Det var svårt att undvika, att därav blev själva huvudpersonen, men det fick bli som det ville, och provet fick avgöra, om romanformen hölle ihop för ett sådant innehåll.

Som jag icke var bekant med trakten för händelsen for jag dit på några veckor och blev då så intagen i den, att jag icke kunde släppa den obeskriven. Annat kom emellertid emellan under en tre, fyra år, men jag återvände ibland till minnena och drev någon gång, delvis i detta syfte, nyckfulla antikvariska studier i norrländska sägner och folktrö.

När jag tog upp arbetet på allvar, fann jag en beskrivning över naturförloppet av en norrländsk prästman, vars namn jag nu glömt, en synnerligen klar och fullständig berättelse, som tillhandahöll fantasien fakta till underlag för en tydlig och levande syn. Vad jag mera kunde behöva hade jag ur mina minnen från resan.

Det var dock icke bara naturpoesi, jag ville ge. Vild-Hussen stod för mig som en underligt ensam förelöpare till en annan tid än hans. Han var en typ på industrialismen, den världserövrande kapitalismen, utan kapital visserligen, men med det rätta djärva och lystna sinnet, – amerikanismen, kunna vi nu säga. Ställd som han var, betydde detta en förbluffande egenart hos mannen, icke utan en del genialitet. På detta slag därav har jag aldrig slösat beundran och knappast erkännande; dess energi och vidsynthet tyckas mig alltför mycket vila på helt triviala

och brutala begär. Men skall det överhuvud finnas någon glans i den, då är det i ett sådant fall som här, där en stark man, ensam och utan hjälp i tidsandan gripes av sin erövrarinstinkt, sätter in alla sin själs och kropps krafter på att göra denna gällande och till slut i trots leker bort sitt liv på kuppen. Han får rent av en smula tragisk betydelse, och denna försvinner icke, därför att den blandas med komiken av en smula storhetsvansinne i en antagligen ytterst primitiv och outvecklad själ.

Det historiska stoffet var icke tacksamt för en fullständig framställning i handling av den figur, jag såg för mig; det var ju förlagt så gott som till en ödemark; och han kämpade sin kamp utan annan värdig motspelare än den stumma naturmakten. Ja, även om orten bättre hade sørjt för det dramatiska behovet, skulle tiden ha inlagt sitt veto. Vild-Hussens hela företag hörde icke dit annat än som en kuriositet; det var en blott halvt medveten utmaning, långt innan en strid kunde föras.

Svårigheten var mig naturligtvis klar på förhand, men, som redan sagt, det fanns tillräckligt att locka till ett försök i alla fall.

Så till vida slog detta icke alltför illa ut, som allmänheten visade sig uppskatta det rätt livligt.

Boken skrevs 1902 och utkom samma år.

Författaren.

- 93 *hängde svankryggigt*: 'buktrade nedåt'.
- 94 *pärlemorornament*: Pärlemor är det innersta och skimrande skiktet i musselskal och har här använts för att pryda ett instrument.
hårpiska: Lång fläta av nackhår.
- 95 *fysionomi*: 'utseende'.
flenbus: Aterom, ett slags säcksvulst som förekommer i och under huden.
taft: Tät vävnad med mattglänsande yta, vanligen av siden.
- 96 *kainsmärke*: Tecken på ondska, efter Bibelns berättelse om Kain som dödade sin bror Abel.
tobakskarduser: Kardus är ett hölje av papper och användes oftast för att förpacka tobak eller tändstickor.
- 97 *hade han fallit sju resor [...] så hade det varit på fötterna liksom katten*: Flera olika talesätt förenas här: »sju resor värre«; »katten har nio liv«; »katten kommer alltid ned på fötterna«.
[bandels]fallissement: 'bankrutt', 'konkurs'.
borgenärer: 'fordringsägare'.
- 99 *table rase*: (fra., efter lat. *tabula rasa*, eg. 'avskrapad (skriv)tavla') 'oskrivet blad'.
- 100 *dymedels*: 'på detta sätt'.
slå trissa: I den gamla svenska folkleken »slå trissa« tävlar två lag i att rulla eller driva en trissa, vanligen i form av en avsågad rundstock, till dess ettdera av lagen överskrider motståndarnas mållinje.
Gedungen: Det mäktiga vattenfall, även kallat Storforsen, som hade skapats genom att grus och sand avlagrats i Indalsälvens här smala fåra. Gedungen förvandlades på fyra timmar natten mellan den 6 och 7 juni 1796 till Döda fallet.
- 101 *Spottpriset*: 'Den obetydliga kostnaden'.
- 102 *prebendet*: Prebende var en inkomst från kyrkoegendom och användes som lön särskilt för präster.
fyrspänd: 'förspäänd med fyra hästar'.
karaveller: En karavell var ett medeltida fartyg riggat med ett trekantigt segel fäst vid en lång rå.
- 103 *ägg med lilländan*: Genom en anekdot som första gången trycktes år 1565 knöts Christofer Columbus (1451–1506) till föreställningen om »Columbi ägg« som beteckning för en över-

- raskande enkel lösning på ett svårt problem. De som avundades honom hans stora upptäckter menade att dessa i sig inte var så märkliga. Vid en fest vände sig Columbus då till de församlade och undrade om någon av dem kunde få ett ägg att bli stående på lilländan. Sedan de prövat och misslyckats knäckte han ägget och fick det därmed att stå upprätt. Nej, det var ingen konst, menade Amerikas upptäckare, men det gällde att komma på hur man skulle göra. Jämför också den följande repliken: *Jag skall knacka bror med tjockändan i bordet.*
- bankruttörs*: En bankruttör är en person som gjort konkurs.
- nackat en kung*: Historien utspelar sig 1796, och franska revolutionens avrättningar, bland annat av kung Ludvig XVI den 21 januari 1793, var i färskt minne.
- rådsturätten*: 'rådstugurätten', 'rådhusrätten'.
- 104 *dankarnas*: '(talg)ljusens'.
- tusenåriga riket*: Föreställningar om det tusenåriga riket, dvs. i praktiken ett valde utan slut, brukar omtalas som *kiliasm* och har spelat en roll i både religiösa och icke-religiösa sammanhang.
- åttionio*: Revolutionsåret 1789.
- 108 *tofterna*: 'sittbräderna' (i roddbåten).
- oket*: Ett ok är en drag- eller bäranordning.
- alder*: 'gråal'.
- sumpgaser*: Brännbara gaser som bildas vid förruttelse.
- 109 *kringla*: 'bågformade'.
- skursade*: 'forsade'.
- 110 *strandnipor*: En nipa är en brant sandsluttning vid en älvstrand.
- Lindorna*: Linda är en i norra Sverige vanlig benämning på åkerjord utlagd till vall.
- 112 *fragga*: 'fradga'.
- dalströken*: (dial.) 'dalstråken', 'dalgångarna'.
- 115 *strömkarlen*: Manligt sagoväsen som genom att spela fiol i forsar tilltroddes ha makt att locka till sig människor.
- tog han kosan för gen*: 'valde han en alltför kort väg'.
- 117 *Annandagens Staffansvisa*: Staffan är den folkliga legendens beteckning på Stefanus, vilken som den förste martyren knutits till annandag jul. Legenderna om Staffan har i sin tur gett upphov till mycket spridda visor.

- vuxit upp på nåder*: 'haft någons välvilja att tacka för sitt livsuppehälle'.
- icke mätts på dörrposten*: Den gamla sedvänjan att följa hur barnen växte var begränsad till de egna barnen.
- 118 *katekesen*: Avser här själva den lärobok som i den form Luther gett den med frågor och svar länge var den mest lästa boken i Sverige. Först genom skolordningen 1919 avskaffades katekesläsningen i folkskolan.
- bågsöm*: Sömnaden skedde bl.a. med tillhjälp av en rund träram, en (sy)båge, där man, främst vid brodering, spände fast tyget.
- skarklövar*: Klövarna hos partåiga hovdjur kan bidra till att djuren inte trampar igenom skaren.
- 119 *spånad*: 'något spunnet', 'spunnet arbete'.
- blosstickor*: Brinnande stickor som användes för att lysa med.
- klänken [...] sisade [...] nästa vers*: Tjäderhannarnas vårliga spel består av olika faser: de i allt snabbare tempo upprepade knäppningarna, avslutade med »klunken« eller »klänken« och åtföljda av den väsande sisningen. Efter en kort paus börjar spelet på nytt och kan då uppfattas som en ny »vers«.
- 120 *aftonstjärnan*: Planeten Venus när den är synlig på kvällshimlen.
- digerdöden*: Den svåra pestepidemi som härjade över stora delar av Europa vid mitten av 1300-talet.
- 121 *gungflyarna*: Ett gungfly är ett område med växtlighet som vilar på vatten och som därför inte håller att gå på.
- jättedödaren Toregud*: Provinsiell benämning på guden Tor.
- den store jägaren Ode Sidhatt*: Provinsiell benämning på guden Oden.
- Frö*: Ett alternativt (svenskt) namn på guden Frej.
- rocken*: 'spinnrocken'.
- 122 *svartkonstböcker*: Svartkonst är ett slags trolldom där onda makter anses vara med i spelet.
- svallis*: Mångskiktad is som uppstår genom att vatten tränger fram och fryser ovanpå tidigare bildad is.
- 124 *speciedalrar*: Ordet *speciedaler* anger, liksom den alternativa beteckningen *riksdaler specie*, att det rör sig om (silver)myntet riksdaler, det viktigaste myntet i Sverige från 1777 till 1873.

- 125 *tredje ståndet*: (efter fra. *le tiers état*) De ofrälse representation i den franska riksförsamling som 1789 förklarade sig utgöra nationalförsamlingen.
- 129 *vid Nabons loge blev Ussa slagen av Guds vrede*: I Andra Samuelsboken 6 omtalas hur Guds ark, i det här fallet en helig symbol, forslades på en vagn. Kommen till Nakonslogen, räckte Ussa, son till Abinadab i vars hus arken tidigare förvarats, ut sin hand mot arken och drabbades då av Guds vrede och föll död ned.
Forskarlen: Ovanligare alternativ beteckning på strömkarlen.
lagsökningar: Lagsökning är ett försök att driva in en fordran genom förenklat domstolsförfarande.
- 130 *trübeläten*: Bilder, eventuellt gudabilder, av trä; här: 'trögmånsar'.
- 131 *ockerränta*: Oskälig ränta uttagen med utnyttjande av den skuldsattes svåra belägenhet.
- 133 *bemmanslott*: Del av (jordbruks)fastighet.
- 135 *souçon*: (fra.) 'aning'.
- Arkadiens*: Den grekiske skalden Theokritos skapade på 200-talet f.Kr. herdediktningen, och genom att Vergilius i »*Bucolica*« placerade herdarna i Arkadien kom detta grekiska landskap att framgent gälla som scen för en livskraftig tradition. Landskapet förknippades också med ett fredsbudskap.
- serenitet*: Något som är klart och fridfullt och förändligt.
- pistolskottet i operahuset*: Det skott varmed Gustaf III sårades på maskeradbalen i operahuset den 16 mars 1792. Kungen avled till följd av sina skador den 29 mars.
- 138 *Posttidningarna*: De sedan 1645 under varierande titlar utgivna posttidningarna är Sveriges äldsta och var under lång tid också den publikation som stod kung och regering närmast. Sedan 1791 innehar Svenska Akademien utgivningsprivilegiet, och det nuvarande namnet, *Post- och Inrikes Tidningar*, har nyttjats sedan 1821.
- 139 *patriarkaliska*: Präglade av faderlig välvilja men samtidigt av auktoritär myndighet.
- 140 *kubbe*: Kort, tjockt stycke av ändträ, här fungerande som motvikt till ämbaret.
- 143 *alla skulle en gång ligga lika lågt*: 'alla skulle som döda begravas i samma jord'.

- 148 *åtra*: 'ångra'.
- 151 *skonslösa*: 'skoningslösa'.
- 153 *opåaktade*: 'ouppmärksammade'.
- 155 *kapitälsirningar*: Utsmyckningar av den översta delen av en pelare.
gissel: Piska bestående av läderremmar med inflätade metallstycken.
- 158 *riktat med lod och snöre*: Ett lod i form av en metalltyngd i en lina eller ett snöre användes för att se till att väggarna m. m. i byggnadsverk byggdes lodrätt.
- 160 *Jehu*: Konung i Israel 845–818 f.Kr., som tog makten med stöd av en religiös reformrörelse (Andra Konungaboken 9). Hans vilda framfart med sin stridsvagn har gett upphov till talesättet »fara fram som ett jehu«.
rundstycke: Från början, liksom varianten *runstycke*, benämning på 1 öre i silver för att skilja detta mynt från den kvadratiska klippingen. Benämningen användes efter hand för 1 öre kopparmynt och slutligen för 1/12 skilling.
- 166 *gagnlöst*: 'till ingen nytta'.
- vinslände*: (dial.) 'lidande'.
- 168 *svedjemarken*: Svedjemark är den jord som utsätts för svedjebbruk, dvs. röjning genom bränning av skogsmark, följd av odling av spannmål, varpå marken på nytt får växa igen.
- 169 *hägn*: 'omvårdnad'.
- 171 *slutat som en profet – i sitt fädernesland*: Ställs alltså i motsats till den vanliga föreställningen om att ingen är profet i sitt eget land, vilken går tillbaka på bibeln (Matteusevangeliet 13).
rättsint: 'rättsinnig', 'rättrådig'.
- Skrankor*: 'Skiljelinje'.
- 172 *förargelseklippan*: 'orsaken till förargelse'. Uttrycket går tillbaka på det grekiska uttrycket *petra skandalou* 'stötsten'.
- som Simson de sju friska sensträngarna*: Den gammaltestamentlige Simson avslöjar för Delila att han skulle kunna bindas med »sju friska sensträngar, som icke hade hunnit torka«, men visar sig kunna slita av också dem (Domarboken 16:7–9).
- klarera*: 'klara ut'.
- 173 *spetsgård*: En av vaktmanskap (ursprungligen beväpnade med spjut) innesluten plats där dödsdömda avrättades.

- 175 *skaparordet*: I skapelseberättelsen i begynnelsen av bibeln uttalar Gud de skapande orden »Varde ljus«, »Varde mitt i vatt-net ett fäste som skiljer vatten från vatten«.
- 179 *vettvilla*: 'vettlösa', 'ofattbara'.
bottensjunkna stockar: Stockar som legat så länge i vatten att de sjunkit till botten.
- 183 *vrokos*: (ålderdomligt) 'vräktes'.
- 185 *dynade av*: 'sänkte sig'.
- 187 *lupo*: (ålderdomligt) 'löpte'.
mjöla: Den vanligare formen är *mjöla*, och ordet står för en ljusgrå, mager jordart som lätt bildar klumpar och hör till de sämsta åkerjordarna.
- 188 *Kasta bara ut era nät, där jag säger till, och I skall få dem alldeles fulla*: I evangelierna (Lukas 5:4, Johannes 21:6) omtalas hur Jesus ger lärjungarna råd om var de ska lägga ut sina nät för att få god fångst.
- 189 *Israels barn vid Babels älv*: Syftar på judarnas deportation under den babyloniska fångenskapen, som sträckte sig mellan 598 och 538 f.Kr.: »Vid Babels floder, där sutto vi och gräto.« (Psaltaren 137:1)
- 193 *blårock*: Den långrock i blått kläde som användes som högtidsdräkt i denna bygd.
strigbyxor: Byxor sydda antingen av lärft, en enklare, tvåskaftad vävnad av lin eller bomull, eller av blångarnsväv, ett tyg som framställdes av de korta fibrer som erhöles som biprodukt vid beredning av lin eller hampa.
stuttstrumpor: Fotlösa, grova strumpor som går upp över vaden.
- 194 *mästerman*: 'bödeln'.
- 196 *fjärde personen i gudomen*: Den kristna gudstron framträder som en tro på Fadern, Sonen och den Helige Ande. För den auktoritetstroende kunde därtill läggas en kung av Guds nåde.
- 197 *jättegrytor*: Skålformiga hål i berggrunden formade av roterande stenar i en istidsälv.
- 201 *nättelduksklänning*: Ursprungligen klänning av nässelfibrer, senare också av fint tyg av linne eller bomull.
- 204 *floar*: 'lager'.
- 206 *donena*: (eg. *donen*) Ett don är en enklare teknisk anordning.

